

VALTAKUNNALLISET SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSEN PÄIVÄT 9.-10.5.2019

Lapin yliopisto, Rovaniemi

Työryhmien abstraktit

1	Transnationality and belonging in social work research/ Transnationaali ja kuuluminen sosiaalityön tutkimuksessa	1
2	Sosiaalityön tutkimus globaalissa ja lokaalissa muutoksessa.....	3
3	Structural Social Work and Environmental (In)Justice	7
4	Ihmisen hyvinvoinnin kokonaisuuden haltuunoton lähestymistavat, menetelmät ja käytännöt sosiaalityössä	9
5	Globaali sosiaalityö – uuteen asiantuntijuuteen	12
6	Erososiaalityö.....	17
7	Palvelumuotoilua sosiaali- ja terveysalalle Service Design for Social and Health Care	22
8	Kansalaisten osallisuuden vahvistaminen muuttuvissa paikallisissa ja valtakunnallisissa palvelurakenteissa	26
9	Maahanmuuttajien vastaanotto- ja kotouttamistyön arki, asiantuntijuus ja etiikka.....	34
10	Valinnanvapaus sosiaalityössä.....	39
11	Päätöksenteko lastensuojelussa.....	42
12	Asiakasturvallisuus sosiaalityössä.....	44
13	Perheet, muuttuvat rajat ja vastuut	47

1 Transnationality and belonging in social work research/ Transnationaali ja kuulumisen sosiaalityön tutkimuksessa

Workshop coordinators/ Työryhmän koordinaattorit:

Hanna Kara, Postdoctoral Researcher, University of Helsinki, hanna.kara(a)helsinki.fi

Pia Eriksson, Senior Lecturer, Swedish School of Social Science, pia.k.eriksson(a)helsinki.fi

Kuulumisen mahdollisuudet ja mahdottomuudet LGBTQ-pakolaisille

Inka Söderström, Tampereen yliopisto

Tutkin sosiaalityön väitöskirjassani sitä, millaisia narratiiveja sosiaalityöntekijät ja maahanmuuttovirkailijat tuottavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista pakolaisista ja turvapaikanhakijoista ja miten ne kohtaavat LGBTQ-pakolaisten omat käsitykset identiteeteistään ja kuulumisestaan. Olen aloittanut väitöskirjan tekemisen viime syksynä. Tässä työryhmässä tuon esiin alustavia havaintojani sekä teoreettista ja käsitteellistä pohdintaa kuulumisen suhteesta siirtolaisuuteen ja queeriin sosiaalityön kontekstissa.

Kuuluminen on tärkeä käsite sekä siirtolaisuustutkimuksessa että queer-tutkimuksessa ja liittyy vahvasti identiteettityön tutkimiseen. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden elämässä risteävät kysymykset niin kansallisiin kuin seksuaalisiin tai sukupuolta koskeviin mallitarinoin kuulumisesta. Normatiivisuus asettaa kuulumiselle rajoja ja pakkoja. Yhteiskunnan heteronormatiivisuus ja cis-normatiivisuus, jossa ihmisen oletetaan edustavan hänelle syntymässä määriteltyä sukupuolta, pakottavat yksilöitä kuulumaan toisten silmissä kategorioihin, joihin he eivät koe kuuluvansa. Vasta normin rikkominen esimerkiksi ”kaapista tulemalla” avaa mahdollisuuksia toiselle, luovalle kuulumiselle ja olemiselle. Sosiaalityö yhteiskunnallisena professiona ei ole erillään vallalla olevista normeista, ja hetero- ja cis-normatiivisuus ovat läsnä kaikissa sosiaalityön käytännöissä. Asiakkaiden sukupuoli päätellään usein henkilötunnuksen perusteella, ja miespuoliselta kotouttamispalveluiden asiakkaalta saatetaan kysyä ensimmäisellä tapaamisella, onko hänellä vaimoa.

Myöskään pelkkä hetero-oletuksen rikkominen ei poista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kuulumista rajoittavaa normatiivisuutta. LGBTQ-ihmistien sulauttaminen osaksi seksuaalisuuden ja sukupuolen normeja sellaisinaan on synnyttänyt kritiikkiä homonormatiivisuudesta, jossa heteronormista poikkeava yksilö hyväksytään vain, jos hän muilta osin edustaa esimerkillistä kansalaista – elää ydinperheessä ja on valkoinen, keskiluokkainen ja ”onnellisesti ulkona kaapista”. Rodullistettu, islaminuskoinen ja perheelleen kaapissa oleva homoseksuaali saattaa siis tulla suljetuksi ulos ei ainoastaan heteronormista vaan myös homonormista. Konkreettisenä esimerkkinä tästä ovat seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella annetut turvapaikkapäätökset, joissa toisaalta edistetään homonormiin kelpaavien LGBTQ-ihmistien kuulumista kansalaisuuteen mutta tullaan samalla ulossulkeneeksi normiin kelpaamattomia.

”Placed” children’s assigned belongings – scrutinizing legislation

Pia Eriksson, Helsingin yliopisto

Children taken into care in accordance with the Child Welfare Act are placed in substitute care either in family or institutional care. In accordance with the Adoption Act and Decree children can also permanently be placed in an adoptive family. A sense of belonging is known to be important for the well-being of placed children. Due to the different legal frameworks with partly different aims in improving

the well-being of children through foster family care, residential care and adoption, the legal framework for belongings are differently created.

Based on a critical discourse analysis of legislation and propositions for the laws these different frameworks established for belonging are discussed. The concept belonging does not appear in the legal texts, but concepts related to belonging, as for example kin, family, relation and participation are utilized. Assigned belongings here refer to either taken for granted or encouraged belongings that might or might not be combined with a sense of belonging.

Practices and policy in child protection is strongly shaped by legislation. Hence this presentation scrutinizes the discourses that shape these realities.

Median rooli radikalisoitumisen vahvistajana

Siru Jokimies, Espoon maahanmuuttajapalvelut

Esitys perustuu Jokimiehen (2018) pro gradu –tutkielman tutkimustuloksiin. Tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää niitä merkityksiä ja piirteitä, joita media antaa radikalisaatiolle. Tutkimuksen empiirinen aineisto (n=71) koottiin Helsingin Sanomien artikkeleista vuosien 2015-2017 välillä. Aineisto analyysi toteutettiin kriittistä diskurssianalyysiä käyttäen, jossa keskeisinä tutkimusta ohjaavina mielenkiinnon kohteina olivat diskurssi, konteksti sekä kritiikki vallitsevia valta-asetelmia kohtaan. Tarkoituksena oli purkaa nyky-yhteiskunnan viitekehyyksessä syntyneet sosiaaliset konstruktiot radikalisaatiosta sekä paljastaa sen näyttäytyminen arvosidonnaisena konseptina, joka uhkaa kaventaa etnisten vähemmistöjen asemaa ja kuulumista yhteiskunnassa.

Väkivaltaiseen radikalisoitumiseen vahvasti yhdistetyt muslimiryhmät ovat olleet runsaasti esillä julkisessa keskustelussa, minkä seurauksena erityisesti nuoret islaminuskooa harjoittavat miehet kuvaillaan stereotyyppisesti terroristeiksi ja väkivaltaa harjoittaviksi henkilöiksi, joihin tulee suhtautua yhteiskunnan turvallisuutta uhkaavina tekijöinä. Maahanmuuttajien ja muslimien liittäminen mediassa väkivaltaiseen radikalisoitumiseen on osa radikalisaation problematiikkaa. Muslimeita syrjivällä ilmapiirillä nähdään olevan tutkijoiden mukaan melko keskeinen rooli radikalisoitumisessa, jota medialla on osaltaan valta edistää tai ehkäistä. Lisäksi radikalisaatio -käsitteen käyttäminen epämääräisesti mediassa saattaa heikentää onnistuneen radikalisoitumista ehkäisevän ja sen tunnistamiseen liittyvän työn mahdollisuuksia.

Aiheen problematisointi poliittisella areenalla on vakiinnuttanut terrorismin sekä radikalisaation syiden etsimisen islamista, kun taas ei-muslimien tekemän väkivallan syitä selitetään eri tavoin. Keskustelun paikantuminen terrorismin uhkakuvaa vasten sekä ilmiön yhdistäminen muslimiyhteisöihin lisää osaltaan moraalipaniikkia, islamofobiaa sekä muukalaispelkoa. Uskontoon tai ideologiaan keskittyminen yhteiskunnan rakenteiden sijaan sekä tiettyjen vähemmistöryhmien syyttäminen ja ylikorostaminen koko väestöä koskettavan ilmiön sijaan voidaan kuitenkin nähdä rasistisena keskusteluna.

Belonging as a balancing act

Tiina Määttä, Tampereen yliopisto

Belonging and ethnicity share a strong link in social work's approach to migrant identities. The paper challenges the ethnicity paradigm by addressing belonging as a nuanced balancing act that an individual migrant needs to engage in to achieve a cohesive understanding of oneself. The presentation has a starting point which withholds that local, global and transnational realities need not be at odds in the individual's self-definition, but that societal discourses, which also have an impact on social work,

advocate an either/or dichotomy. Hence, one is expected to somehow demonstrate to the outside world where one belongs. The data for this study were collected in 2015/2016 using a collage method, which meant that the participants used “found materials”, such as photos and images from magazines, to reflect on their experiences of belonging and not belonging. The results of this study illustrate that the self is achieved through a complex maze of political, social and individual aspirations and thereby relying on abstract categories in social work practice poses challenges from a social justice standpoint.

Social imaginary, meaning-making and belonging in migration

Hanna Kara, Helsingin yliopisto

This paper is a tentative overview on some central debates around ‘belonging’ in transnational migration research, with a further scope to examine a theoretical and analytical nexus between belonging and ‘meaning-making’ (Solem, 2018) in transnational migration. Belonging in transnational migration arguably represents an important focus of consideration for social work due to its intimate connections with issues such as inequality, discrimination, deservingness, identity and diversity. How is belonging constructed, enacted and negotiated, and why are migrants inherently a ‘special case’ in this regard (Delanty et al., 2011)?

Here I draw from a critical realist understanding of people as intentional actors (Danermark et al., 2003) together with its emphasis on the interconnected relationship between structures and the individual (Bhaskar, 1979; 1986). In this way, instead of viewing people as detached causal agents and “meaning-makers” on the one hand, or the conforming bearers of their circumstances on the other, the focus is on people as located in context, dependent on others, oriented towards care and concern and capable of flourishing and suffering (Sayer, 2018). In transnational migration research, belonging is generally understood as an on-going, dynamic, reciprocal and relational process (Yuval-Davis, 2006). More concrete questions have been for example the interrelations between formal citizenship and belonging, belonging and (in)visibility, migrants’ positions in relation to the society and community of origin and the ones to which she has migrated, and the conceptual interrelations between (group) identity and belonging. Here I wish to engage in these discussions through an interest in the processes of reflexive meaning-making in an attempt to reconcile one’s (desired) sense of belonging with regard to the contemporary hegemonic understandings or ‘cultural scripts’ concerning migration and the image of the ‘migrant’.

2 Sosiaalityön tutkimus globaalissa ja lokaalissa muutoksessa

Työryhmän koordinaattorit:

Katja Kuusisto, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto, katja.kuusisto(a)tuni.fi

Heli Valokivi, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto, heli.valokivi(a)tuni.fi

Asiakasasiakirjat esiymmärryksen rakentajana kvantitatiivisessa tutkimuksessa

Kirsi Günther, yliopistonlehtori, kirsi.gunther(a)tuni.fi, Tampereen yliopisto

Eeva Ekqvist, väitöskirjatutkija, eeva.ekqvist(a)tuni.fi, Tampereen yliopisto

Katja Kuusisto, yliopistonlehtori, katja.kuusisto(a)tuni.fi, Tampereen yliopisto

Sosiaalityön tutkimuksessa asiakasasiakirjojen käyttö tutkimusaineistona on ollut vähäistä. Usein asiakirjoja on käytetty tutkimusaineistona kvalitatiivisessa tutkimuksessa muiden tutkimusaineistojen ohella muun muassa tuottamassa tietoa tutkimuksen kontekstista. Sen sijaan harvemmin asiakirjoja on käytetty aineistona tai esiymmärryksen tuottajana kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Grönforsin (1985) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen keinoin voidaan tehdä esitutkimus alueelle, johon kvantitatiivisen tutkimuksen avulla halutaan keskittyä. Ajattelemme, että kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen lähestymistavat tukevat esiymmärryksen luonnissa toisiaan, vaikka Pertti Tötön (2000, 27) mukaan niiden suhde todellisuuteen eroaa toistaan; kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkastellaan merkitysmaailmaa ja kvantitatiivisessa tutkimuksessa kausaalimaailmaa. Grönforsin (1985) ja Tötön (2000) näkemys on, että vaikka kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen lähestymistavat painottavat eri asioita, niin ne samalla myös täydentävät toisiaan ja mahdollistavat hedelmällisen yhteistyön. Esityksessämme haluamme pureutua tähän kysymykseen ja nostaa tarkasteluun asiakasasiakirja-aineiston mahdollisuudet esiymmärryksen rakentajana kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Esiymmärryksellä tarkoitamme sitä, miten tutkijat rakentavat asiakirjoja lukemalla ymmärrystä tutkimuksen kohteestaan. Näin heidän tietonsa tutkimuksen kohteesta kumuloituu ja syvenee. Tarkastelemme *miten tutkijat hyödyntävät asiakkaasta kirjattuja asiakirjoja esiymmärryksen luonnin välineenä* ja nostamme näitä tapoja esiin konkreettisen tutkimusesimerkin kautta.

Kohti relationaalista sosiaalityön teoriaa

Jari Lindh, YTT, yliopistonlehtori (ma), [jari.lindh\(a\)uef.fi](mailto:jari.lindh(a)uef.fi) Itä-Suomen yliopisto

Oletukseni on, että globaalit, teknologiset ja organisatoriset muutostaasteet muokkaavat sosiaalityötä ja sen tutkimusta tavalla, jossa tarvitaan uusia teoreettisia ja käsitteellisiä näkökulmia. Muuttuvissa palveluhallintarakenteissa puhutaan yhä useammin erilaisilla yhteisyyttä ja relationaalisuutta painottavilla käsitteillä, kuten monitoimijuus, yhteistoiminta, ekosysteemi, vuorovaikutus, dialogisuus, palveluintegraatio, palveluketjut ja monitieteinen tiedonhallinta. Myös sosiaalihuoltolaissa korostuu sosiaalityön kokonaisvaltaisuuden idea. Tämän päivän sosiaalityössä toimitaan yhä harvemmin pelkästään yksin asiakkaan kanssa, vaan pikemminkin palvelusysteemeissä, joissa erilaiset palveluprosessit ja -tuotteet risteytyvät. Hypoteesini on, että sosiaalityön tutkimuksessa ja teoreettisessa itseymmärryksessä relationaaliset tulkintamallit tulevat korostumaan.

Tarkastelen esityksessä sosiaalityön ja yhteiskuntateoreettisen tutkimuskirjallisuuden kautta sosiaalityön ja ”sosiaalisen” teoriaa relationaalisesta näkökulmasta, pohtien, millaisena sosiaalityön teoreettinen perusta pitäisi tulkita ja ymmärtää muuttuvissa, kompleksisissa toimintaympäristöissä. Sovellan tarkastelussa sosiaalityön tutkimuksessa toistaiseksi kohtuullisen vähän hyödynnettyä relationaalista sosiologiaa ja erityisesti sommitelman käsitettä sekä toimijaverkostoteoreettista ajattelua. Ne tarjoavat relationaalisen sosiaalityön tulkintaan osin poikkeavan ja hieman omintakeisenkin käsitteellisen ja teoreettisen perustan. Sosiaalityössä on perinteisesti painotettu joko yksilö- tai rakennekeskeisestä näkökulmaa, joka on heijastanut dikotomista toimija-rakennesuhteen ymmärtämisen tapaa. Sommitelman ja toimijaverkoston käsitteet suuntaavat tutkimusta ylittämään sosiaalityötä määrittäviä dikotomisia jakoja ja rajoja (sosiaalinen/talous, sosiaalinen/teknologia, sosiaalinen/terveys, yksilö/yhteiskunta) kohti yhteenkytkentöjen ja relaatioiden havaitsemista ja ymmärtämistä.

Tuloksena esitetään neliulotteinen käsitteellinen, monella tapaa liikkeessä oleva relationaalinen sommitelma, jossa sosiaalityötä jäsennetään sen institutionaalisten suhteiden, organisatoristen suhteiden, moniammatillisten suhteiden sekä asiakas-työntekijä -suhteiden verkostona. Johtopäätökseni on, että sosiaalityön relationaalisuutta koskeva teoretisointi tarjoaa relevantin ja osin uudentyypin tavan lähestyä muuttuvaa, monialaista ja digitalisoituvaa sosiaalityötä nostamalla keskiöön mm. erilaisten sosiaalisten ja materiaalistien (esineet, teknologia, luonto) tekijöiden vuorovaikutuksen ja merkityksen,

unohtamatta valta- ja hallintaverkoston yhteenkietoutumista sosiaalityön arjessa. Jotta pystyisimme tavoittamaan tämän päivän ja tulevaisuuden sosiaalityön moninaisuuden, sosiaalityön tutkimuksessa tarvitaan aiempaa vahvemmin relationaalisen näkökulman huomioon ottavaa teoretisointia

Yhteisösosiaalityön ajallinen muutos julkishallinnollisessa tulkintakehyksessä

Irene Roivainen, irene.roivainen(at)tuni.fi, Tampereen yliopisto

Esityksen¹ tarkoituksena on jäsentää yhteisösosiaalityön ajallista muutosta ja paikkaa palvelujen kehittämisessä hallinnon tutkimuksen tunnistamien paradigmuutosten kautta (Osborne 2006²). Tässä tulkintakehyksessä modernin yhdyskuntatyön vaihe (1970–1990) asettuu perinteisen *julkisen hallinnon* (*Public Administration, PA*) vaiheeseen ja tätä seurannut yhteisösosiaalityön kehkeytymisen alkuvaihe jälkimoderneine strategioineen *uuden julkisjohtamisen* (*NPM*) (2000–2010) kauteen. Nykyisen vaiheen (2010–) voisi sijoittaa *uuden julkisen hallinnan* (*New Public Governance NPG*) paradigmaan.

Tutkimuksen empiirinen analyysi perustuu Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden yhdyskuntatyöntekijöiden kesällä 2017 tuottamaan kirjoitusaineistoon, jonka aineistolähtöisessä analyysissä on hyödynnetty kategoria-analyysia yhdyskuntatyöntekijöiden tehtävien ja kumppaneiden identifioinnissa. Tämän jälkeen työntekijöiden kuvaukset omasta työstään ja yhteistyökumppaneistaan on sijoitettu yhdyskuntatyön prosesseja kuvaavaan kehikkoon, jonka Helsingin kaupungin aluetyön yksikkö oli kehittänyt.

Kirjoitusaineistossa yhdyskuntatyön kerroksellisuus näkyy yhtäältä vakiintuneina, institutionaalina prosesseina, joiden juuret ovat perinteisessä kunnallisessa yhdyskuntatyössä. Niiden rinnalle ja osin niiden sisälle on kehittymässä kumppanuuteen perustuva, monitoimijainen, sektorirajat ylittävä uudenlainen yhteisösosiaalityö.

Yhteenvetona voi todeta, että moderni yhdyskuntatyö edusti osana julkista hallintoa kunnallisen sosiaalipolitiikan interventiota paikallisyhteisöihin. Uuden julkisjohtamisen voimistumisen myötä yhdyskuntatyö irtaantui kunnallisesta hyvinvointipolitiikasta ja integroitui osaksi sosiaalityön asiakasprosesseja. Tällä hetkellä yhteisösosiaalityö on sekä strateginen osa aikuissosiaalityön prosessia että ehkäisevää sosiaalityötä, jossa asukkaita voidaan tukea ennen kuin ongelmat ovat syntyneetkään.

Julkisen ja yksityisen yhdyspinoilla toimivassa yhteisösosiaalityössä on hybridiorganisaation piirteitä. Sen toimintamalli perustuu eri sektoreiden toimintaperiaatteiden yhdistämiseen ja kykyyn yhdistää tehtävien tasolla palvelujärjestelmien kannalta keskeiset yhteistyötahot toiminnalliseksi kokonaisuudeksi.

Ikääntyvät naiset rakentavat ymmärrystä aktiivisesta ikääntymisestä yhdessä tutkijoiden kanssa

*Heli Valokivi, Tampereen yliopisto, heli.valokivi(at)tuni.fi
yhdessä Tuula Heinosen ja Hai Luon kanssa, University of Manitoba*

Aktiivinen ikääntyminen on yksi nykyisen ikääntymispolitiikan kulmakivistä omassa kodissa asumisen rinnalla. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalviteista korostaa ikääntyneen väestön hyvinvoinnin ja itsenäisen suoriutumisen tukemista sekä

¹ Esitys perustuu Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirjan (2019) artikkeliin Roivainen Irene, Kostiainen Tuula ja Metteri Anna: ”Yhteisösosiaalityötä muuttuvassa toimintaympäristössä”.

² Osborne Stephen P. (2006) The New Public Governance? *Public Management Review*, 8 (3), 377-387

ikäntyneen väestön mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa omien sosiaali- ja terveyspalvelujen sisältöön. Aktiivinen ikääntyminen merkitsee itsenäistä suoriutumista, aktiivisuutta ja valintojen tekemistä.

Esityksessä pohdimme nimenomaan ikääntyvien naisten antamia merkityksiä aktiiviselle ikääntymiselle. Mitä ikääntyminen heille merkitsee ja mistä he saavat voimavaroja ja mikä kantaa elämässä? Aineistona on pohjoissuomalaisen eläkeikäisten naisten kanssa kerätty aineisto. Tutkijat osallistuivat olemassa oleviin harraste- ja päiväkeskusryhmiin Rovaniemellä ja Inarissa. Aineistoa kerättiin ryhmissä havainnoiden, valokuvaten, piirtäen sekä ryhmäkeskustelun avulla. Tapaamisten keskiössä olivat yhdessä tekeminen ja vapaamuotoinen keskustelu, joka nauhoitettiin.

Tämän hankkeen aineistonkeruu tapahtui ns. luonnollisissa ryhmissä ja varsin vapaamuotoisesti. Meillä tutkijoilla oli väljä teemarunko mielessämme, jota sovelsimme ryhmätilanteiden kulun mukaisesti. Ryhmän varsinaisen toiminnan, keskustelun ja kahittelun lisäksi pyysimme ikääntyviä naisia piirtämään kuvan heitä ilahduttavista ja elämän tärkeistä asioista. Pohdimme esityksessämme tämän taideperustaisen aineiston käyttöä ja analysointia. Lisäksi pohdimme sitä, mitä meidän tutkijanaisten ikä ja käyttämä kieli merkitsee tutkimuksessamme. Tämä lokaalissa toteutettu tutkimus kommentoi osaltaan ikääntymisen globaaleja muutoksia ja trendejä.

Sosiaalityön näkökulmat monialaisessa SotePeda 24/7 tutkimus- ja kehittämishankkeessa

Raija Koskinen, lehtori, Hämeen ammattikorkeakoulu raija.koskinen(a)hamk.fi

Eeva-Mari Miettinen, lehtori, TAMK, eeva-mari.miettinen(a)tuni.fi

Sosiaalityö tulee haastetuksi pohtimaan omaa ydinsisältöään erityisesti monialaisessa ja monitieteisessä yhteistyössä, niin käytännön toiminnassa kuin teoreettisessakin tarkastelussa. Hedelmällisen yhteistyön lähtökohtana voi toimia esimerkiksi valmius avata sosiaalialan työtä keskeisten käsitteiden kautta. Usein myös käytännön tapauskuvaukset innostavat yhteistyötahoja tarttumaan yhteistyöaloitteisiin. Monialaisuus ja monitieteisyys esiintyvät sosiaali- ja terveysalaa koskevassa yleisessä sote-keskustelussa usein myönteisinä ja tavoittelemisen arvoisina asioina. Käytännössä aikapaineet ja tarve rajata omaa työtä johtavat usein siihen, että monialainen yhteistyö jää haaveeksi.

Sosiaalialan proaktiiviselle, yhteistyön edellytyksiä vahvistavalle toiminnalle on selkeä tarve. Sosiaalityön vahvana lähtökohtana aloitteellisuudelle on kokonaisvaltainen, holistinen työorientaatio sekä parhaimmillaan systeeminen ymmärrys yhteiskunnan rakenteista ja niiden toiminnasta.

Esityksessä jäsennetään sosiaalityön näkökulmaa monialaisessa tutkimus- ja kehittämishankkeessa, joka on käynnistynyt vuonna 2018. SotePeda 24/7 -hanke on Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama hanke, joka jatkuu vuoden 2020 loppuun. Hankkeessa on mukana 22 ammattikorkeakoulua ja kaksi yliopistoa yhteistyöverkostoineen. Hanketyöhön osallistuu sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammattilaisten lisäksi liiketalouden, liikunta-alan, tekniikan, tietojenkäsittelyn ja palvelumuotoilun osaajia korkeakoulukentältä.

Laurea ammattikorkeakoulun koordinoima hanke keskittyy digitalisaation tuomaan muutokseen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Hankkeessa pohditaan muun muassa tähän muutokseen liittyviä osaamistarpeita nyt ja erityisesti tulevaisuudessa. Asiakkaan ja kansalaisen osallisuuden vahvistaminen niin tulevaisuuden teknologisoituvassa yhteiskunnassa, kuin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa on hankkeen keskeistä ydintä.

Kirjoittajien hanketyöskentely keskittyy kahteen hankkeen kuudesta työpaketista: Sosiaali- ja terveysalan monialaisen digitalisaatio-osaamisen määrittely (TP 1) ja Tulevaisuuden työ ja eettinen osaaminen (TP 6). Työpakettien toteuttamina on järjestetty muun muassa tulevaisuustyöpajoja, koottu määrittelyjä

korkeakouluopettajien nykyhetken osaamisesta sekä kartoitettu tulevaisuuden osaamistarpeita osaamiskuvausten muodossa.

3 Structural Social Work and Environmental (In)Justice

Workshop coordinators:

Aila-Leena Matthies, Jyväskylän yliopisto, Aila-Leena.Matthies(a)chydenius.fi

Kati Närhi, Jyväskylän yliopisto, Kati.narhi(at)jyu.fi

Satu Ranta-Tyrkkö, Jyväskylän yliopisto, satu.ranta-tyrkkö(at)jyu.fi

Environmental justice in US and its empirical research

Amy Krings, Loyola University, Chicago, USA

“The communities most affected by environmental injustices are often the same communities where social workers are entrenched in service provision at the individual, family, and community level” (Teixeira & Krings, 2015). Quality of living environment and the power to influence it are significant factors for wellbeing and social inclusion. It is thus necessary to bring the issues of social wellbeing and living environment together and listen to the voices of concerns of people. The presentation highlights the topic of Environmental justice in US and its empirical research, addressing how local and global environmental issues of justice can be identified and tackled by the means of social work practice and social work research, and analysing the opportunities of structural social work.

Extractive industries, jobs and justice: scopes and challenges for structural social work

Satu Ranta-Tyrkkö, University of Jyväskylä, satu.ranta-tyrkkö(a)jyu.fi

The extractive industries, such as mineral, oil and gas extraction, commonly cause ecological destruction, which undermines their long-term economic utility to the sites of extraction and the communities nearby. In the short-term, however, they are justified and urged due to the jobs and investments they bring as long as the extraction is going on. Having rarely any effective say over the political and economic decision making concerning the extractive businesses, the usual strategy of local communities and regional administration is to try to gain what can be gained, be it jobs, opportunity for improved services or investments. In countries like Finland, where universal services are the norm, this holds also to social services. As long as the resource extraction brings jobs and taxpayer money, it contributes to the financing of the existing services and solves the problem of structural unemployment otherwise typical to (often nationally peripheral) extractive regions. At the same time, many fear the ecological and socioeconomic aftermath awaiting.

In my presentation, I discuss the above featured issues in the context of metal mining industry in northern Finland and beyond, utilizing the data acquired at the course of my postdoctoral research that dealt with the consequences of mineral extraction in northern Finland and in eastern India (Academy of Finland 2014-2017). In particular, I highlight the challenges that the situation poses for social work and discuss the options for structural cum ecosocial work in mining regions and more broadly in relation to the current over-consumption of non-renewable natural resources.

Ecosocial innovations – small-scale pioneers for new eco-social policies?

Ingo Stamm, University of Jyväskylä, Kokkola University Consortium Chydenius ingo.stamm(a)chydenius.fi

The paper is based on a Finnish Academy funded research project that connects research on social policy and social work with transdisciplinary research on ecosocial transformation. In the center of the research are ecosocial innovations. These innovations are small-scale organisations that are successfully putting the principle of sustainability into practice. They are part of local social and solidarity economies and combine social and ecological goals in their work. In the first phase of the project, we conducted in-depth case studies in Finland, Italy, Germany and Belgium. In the current phase we are examining the connection between social security systems, focused on the labour market and unemployment policies, and ecosocial innovations. We asked in what way ecosocial innovations are connected to labour market and unemployment policies and what lessons for policy change towards sustainability in this field can be learned? The findings of the cross-national study revealed a rather strong relationship between public institutions related to unemployment and most innovations. They all rely on employment promotion programs or subsidized voluntary work, but they are vice versa also often important partners for regional or local public institutions. What is missing the most are long-term perspectives for people engaged in ecosocial innovations and a better acknowledgement of the eco-social practices. In conclusion, innovative practices established by ecosocial innovations can be considered as pioneers for new eco-social policies in the field of unemployment. The integration of these policies is a challenge and a chance, also for social work.

Miten ja miksi tehdä pieniä asioita toisin? Tapaus Sosiaalista voimaa vaaran laella – seminaari/

Why and how to do small things differently? Case Social power on top of the hill

Miina Kaartinen, Tampereen yliopisto, miina.kaartinen(a)tuni.fi

Globaalit näkökulmat ovat pitkään olleet marginaalisia suomalaista sosiaalityön käytäntöä ja tutkimusta ajatellen. Viime vuosina muuttoliike ja ilmastonmuutos ovat uudella tavoin herättäneet alaa pohtimaan paikkaansa suhteessa muuhun maailmaan ja sen tapahtumiin. Kestämätön elämäntapamme on ajanut koko maapallon kriisiin, jossa niveltyvät monet samanaikaiset ekologiset, kulttuuriset ja sosiaaliset prosessit.

Ongelmat voidaan lopulta jäljittää kapitalistiseen talousjärjestelmään. Järjestelmä on saapunut pisteeseen, jossa kaikkia yhteiskunnallisia toimintoja hallitsee talouskasvun pakko. Talousajattelu nielaisee jatkuvasti sisäänsä vanhoja instituutioita ja rouskuttaa niitä innolla pieniksi palasiksi. Tällä on vaikutuksensa myös ihmisten välisiin suhteisiin ja tapoihin tehdä yhteistyötä toisten kanssa. Koska kriisit ja ongelmat todentuvat aina ihmisten arjessa, myös mahdollisuudet muutokseen löytyvät arjesta. Tässä esityksessä käsittelen sosiaalityötä ja kestäväntöntä elämäntapaa arkisen työelämän näkökulmasta. Pohdin sitä, miten pieniäkin asioita toisin tekemällä voi yhdessä rakentaa ja kuvitella parempaa maailmaa.

Käytän esityksen tapausesimerkkinä tammikuussa 2019 Mustarinda-talolla Kainuun korvessa järjestämäni *Sosiaalista voimaa vaaran laella* -tutkijatapaamista ja seminaaria. Tapahtuman tarkoituksena oli kutsua kokoon sosiaalityön tutkijoita ja ammattilaisia poikkeukselliseen miljööseen. Samalla viikko oli aineeton lahja eräälle osallistujista. Käsittelen esityksessä tapahtuman järjestämiseen liittyviä eettisiä ja poliittisia ideoita ja käytänteitä, sekä pohdin osallistujilta samaani palautetta

4 Ihmisen hyvinvoinnin kokonaisuuden haltuunoton lähestymistavat, menetelmät ja käytännöt sosiaalityössä

Työryhmän koordinaattorit:

Hanna Rekola, erikoissuunnittelija, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca, hanna.rekola(a)hus.fi

Petteri Paasio, tutkija, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca, petteri.paasio(a)hus.fi

Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä digitaalisessa mediassa

Hanna-Leena Laitinen, asiantuntija, YTM, sosiaalityöntekijä, Pelastakaa Lapset Ry, hanna-leena.laitinen(a)pelastakaalapset.fi

Digitaalisen median alustat ovat lapsille ja nuorille arkipäiväisiä yhteydenpidon välineitä ja niillä on tärkeä merkitys lasten ja nuorten keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja suhteiden muodostumisessa. Digitaalisen median rooli on merkittävä nuoruuden ikävaiheessa, osana seksuaalikehitystä ja luonnollista kiinnostusta seksuaalisuuteen ja intiimien suhteiden muodostamiseen. Sosiaalisen median kuvapalvelut ja applikaatiot ovat lasten ja nuorten keskuudessa suosituimpia ja alustoilla liikkuu paljon seksuaalista kuvamateriaalia. Seksuaaliset kuvat leviävät hallitsemattomasti ja lasten kuvia käytetään väärin esimerkiksi osana pornografisia sivustoja.

Pelastakaa Lapset teki laajamittaisen selvityksen lasten ja nuorten kokemasta seksuaalisesta häirinnästä digitaalisessa mediassa. Selvitys pohjautuu verkkopohjaiseen kyselyyn, johon vastasi yli 3200 12-17-vuotiasta lasta Suomessa. Yli 30 prosenttia vastanneista oli nähnyt toisten lasten ja nuorten tekemää seksuaalista häirintää digitaalisessa mediassa viimeisen vuoden aikana. Lapsille lähetetään heidän tahtomattaan ja pyytämättä seksuaalista kuvamateriaalia digitaalisessa mediassa. Vastauksista kävi ilmi, että myös aikuiset lähettävät ja pyytävät seksuaalista kuvamateriaalia.

Lapset ja nuoret mieltävät vitsailun yleisimmäksi syyksi seksuaaliseen häirintään digitaalisessa mediassa. Muita keskeisiä syitä ovat kavereilta saadun hyväksynnän ja ihailun tavoittelu tai tarkoitus loukata. Lapset osaavat toimia teknisesti blokkamalla tekijän, mutta jäävät yksin seksuaalisen häirinnän aiheuttamien tunnekokemusten kanssa, sillä he eivät useinkaan kerro aikuisille seksuaalisesta häirinnästä. Selvitys osoitti, että tarve tiedolle on suuri; lasten ja nuorten parissa työskenteleville ammattilaisille, huoltajille sekä lapsille ja nuorille pitää tarjota ajantasaista tietoa digiturvataidoista, seksuaalisesta kuvamateriaalista ja sen hallussapidosta, lataamisesta ja luvatta jakamisesta. Tarvitsemme lisää monitieteellistä tutkimusta ja ammatillista keskustelua lapsen oikeuksien ja lasten suojelun toteutumisesta digitaalisessa mediassa. Digitaalisen median rooli lasten ja nuorten elämässä on merkittävä ja aikuisten tulisi ottaa digikuulumiset osaksi arjen kuulumisia ja aloittaa keskustelu digiturvataidoista varhain.

Merkityksellisiä polkuja – tarinoita lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyydestä

Kati Paaso, Perhekoti Leijonantassu Oy, kati.paaso80(a)gmail.com

Ammatillinen lisensiaatintutkimukseni käsittelee lastensuojelun jälkihuollon asiakkuudessa olleiden nuorten ja heidän työntekijöidensä kokemuksia jälkihuollon merkityksellisyydestä. Tutkimuksessa oli mukana viisi nuorta yhdessä työntekijöidensä kanssa ja aineisto on kerätty dialogisen arvioinnin menetelmällä.

Jälkihuoltoa on Suomessa tutkittu suhteellisen vähän. Aiemmissa kansainvälisissä tutkimuksissa keskiöön ovat nousseet seuraavat asiat: jälkihuoltonuoret muodostavat ikäryhmäänsä verrattuna huomattavan haavoittuvaisen ja moniongelmaisen nuorten joukon, jossa korostuvat muun muassa koulutuksen puute, heikko työllistymistilanne, päihde- ja mielenterveysongelmat, asumisen haasteet sekä rikollisuus. Tutkimuksissa on nostettu esiin myös samansuuntaisia jälkihuollon kehittämisehdotuksia, mutta käytännössä näihin ei riittävästi ole kuitenkaan valtakunnallisella tasolla kiinnitetty huomiota.

Tämän tutkimuksen nuoret olivat sitä jälkihuollon asiakasjoukkoa, joilla menee elämässään hyvin ja jotka ovat hyötynet jälkihuollon tuesta. Heidän tarinoidensa kautta on mahdollisuus tuoda jälkihuoltoon positiivinen näkökulma ja nostaa esiin niitä merkityksellisiä asioita, joista myös muille nuorille tulevaisuudessa voisi olla hyötyä. Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena olikin saada välineitä jälkihuollon työn kehittämiseen. Aineistonkeruumenetelmänä toimi dialoginen arviointi, jonka kautta oli tarkoitus saada kokemusta myös siitä, voisiko menetelmää jatkossa käyttää osana jälkihuollon työskentelyä. Dialoginen arviointi osoittautuikin oivalliseksi välineeksi.

Tutkimuksen perusteella jälkihuollon merkityksellisyyden keskiöön nousivat nuoren sijaishuollossa viettämä aika ja sieltä saadut eväät itsenäistymiseen, nivelvaihe sijaishuollon ja jälkihuollon välillä, arkielämän taitojen opettelu osana nuoren itsenäistymispolkua jo sijaishuollossa sekä oikeanlaisen asumismuodon löytyminen. Oman tärkeän osansa muodostivat aikuiset nuoren tukena. Jokainen nuori tarvitsee jälkihuoltoajaksi tuekseen vähintään yhden turvallisen aikuisen, johon voi luoda luottamuksellisen suhteen mielellään hyvissä ajoin jo ennen omilleen muuttoa. Verkostotyön ja oikeanlaisen palveluverkoston rakentamisen tärkeys korostuivat myös. Samoin oikeanlainen opintopolku tai muu mielekäs tekeminen arjessa.

Traumalähtöiset kehomenetelmät lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuuden ytimessä

Sanna Mustonen, Vida Impact Oy

Lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on lainsäädännöllisesti ja toimijuuden osalta keskeinen vastuu lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen edun mukaisesta hyvinvoinnista. Kokonaishyvinvoinnin vaateesta huolimatta lastensuojelun menetelmistä puuttuu työmenetelmiä kehollisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin arvioimiseksi ja parantamiseksi. Yhteistyöstä muiden toimijatahojen kanssa puuttuu yhteinen, jaettu viitekehys, jonka kautta toimijat voivat arvioida lapsen etua.

Suomessa toteutetuissa kohorttitutkimuksissa on havaittu laajojen rekisteriaineistojen perusteella, että sijoitetuista lapsista ja nuorista psyykkisen tuen tarpeita on jopa noin 80 prosentilla, siinä missä muusta ikäluokasta tuo tarve on noin 15 prosentilla. Psykiatrisen tuen tarpeessa olevista asiakkaista tiedetään, että heistä 80-90 prosentilla on traumatausta, joka ilmenee erilaisina monitahoisina diagnooseina, hoidon viivästymisenä asianmukaisen diagnosoinnin taidon puuttuessa, sekä merkittävänä moniasiakkuutena useissa päällekkäisissä erityispalveluissa. He ovat usein asiakkaita, jotka käyttävät suuren osan sosiaalityön, ja terveydenhuollon erityispalveluista, saamatta silti vaikuttavaa apua.

Kehoterapeuttisen traumatyön menetelmillä voidaan integroida sosiaalityön ja traumapsykoterapian sekä keholähtöisyyden menetelmiä, ja mm. vakauttaa lapsen ja perheen tilanne vaikuttavasti ja nopeasti. Työmenetelmillä voidaan korjata hyvinvoinnin puutteiden juurisyitä oireiden sijaan, sekä yksilön että palvelujärjestelmien tasolla.

Traumalähtöinen työskentely vaatii erityisosaamista sekä työntekijän, organisaation että yhteiskunnan tasolla. Traumalähtöistä työskentelyä ei voida, eikä sitä kannata ulkoistaa silti sosiaalityöstä muille ammattikunnalle, sillä vaikuttavinta on traumaosaaminen ja sen yhdistäminen sosiaalityön ytimeen, osaksi sosiaalityön omaa osaamista. Työtavan omaksuminen vaatii lisäkoulutusta ja tuoretta orientaatiota

sosiaalityön sisällä. Traumalähtöisen työskentelyn kautta on mahdollista saavuttaa myös mm. psykiatrian kanssa yhteinen, jaettu taustaviitekehys asiakastyössä.

Tutkin, kehitän ja implementoin traumalähtöisiä kehomenetelmiä sosiaalityön haasteisiin, osana sosiaalialan yrittäjän rooliani. Teen aiheesta tällä hetkellä myös kandidaatintutkielmaa Lapin yliopiston sosiaalityön pääaineopintoihini liittyen, tutkimukseni jatkuessa pro gradukseni saakka.

Traumalähtöiset menetelmät ovat vaikuttavana ja kokonaisvaltaisena ytimenä sosiaalisen hyvinvoinnin uudelleenmäärittelyssä, erityisesti palveluintegraatioissa niiden ihmisten osalta, joiden hyvinvointi on vakavasti ja pitkäaikaisesti vaarantunut.

Asiakkaan hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen sosiaalityön mittaamista kehittämällä – kehittämisympäristönä ISO SOS -hanke

Seija Okulov, projektitutkija ISO SOS -hanke, Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ISO seija.okulov(a)isonet.fi

Esityksessä arvioidaan yleisesti sitä, miten mittaaminen sosiaalityössä toimii ja millaisia kokemuksia siitä on saatu ISO SOS – Osallistuvat asiakkaat ja vaikuttavat kokeilut – hankkeen ensimmäisen vuoden aikana.

Hankkeen yhtenä viitekehystenä on osallisuuden ja elämänhallinnan teoreettinen tarkastelu ja hankkeen kehittämistyössä sosiaalityön asiakkaan hyvinvointia tavoitellaan paremmalla asiakastyöskentelyllä. Siinä yhtenä tärkeänä osana on opetella mittaamaan ja arvioimaan sosiaalityön toimenpiteiden vaikutusta asiakkaan hyvinvoinnin ja osallisuuden lisääntymiseen. Peruskysymys on, lisääntyykö asiakkaan osallisuus tässä työskentelyssä ja paraneeko hänen hyvinvointinsa sosiaalityön väliintulolla. Mittaaminen on kuitenkin turhaa, ellei tiedetä mihin sen kautta saadulla tiedolla vaikutetaan. Oleellista on myös erottaa työn aikaan saamat vaikutukset ja vaikuttavuus toisistaan.

ISO SOS –hankkeen tähän mennessä tuottaman tiedon perusteella on syytä olettaa, että mittaaminen auttaa edistämään sosiaalityön asiakkaan osallisuutta asiakastyöskentelyssä. Osallisuus on kuitenkin vain yksi hyvinvointiin vaikuttava tekijä. Mittarien kertoma tieto voi vaikuttaa vasta, kun se liitetään rakenteelliseen sosiaalityöhön. Asiakkaan kokema hyvinvointi muodostuu asiakkaan ja hänen toimintaympäristönsä eri tasojen välisen suhteen tasapainosta. Mittaritiedon avulla pitää siten pystyä tekemään tulkintoja tämän tasapainon häiriöistä ja siitä, mitkä yhteiskunnalliset syyt niihin vaikuttavat.

Tähänastiset kokemukset mittaamisesta ovat olleet rohkaisevia, mutta mittarien käyttöön liittyy käytännön haasteita. Ymmärrys siitä, miksi sosiaalityötä pitäisi mitata, ei ole yhteneväinen. Toinen reunaehto on työn kiireisyys ja se, ettei mittarien käytölle ole riittävästi aikaa mikä taas johtaa pohtimaan sosiaalityön johtamista. Mahdollistavatko rakenteet mittarien hyödyntämisen sosiaalityön asiakastyöskentelyssä. Viimeinen ja tärkein haaste nousee siitä, osataanko sosiaalityöstä nouseva tieto nostaa ylemmälle tasolle, tulkita sitä ja vaikuttaa sen avulla.

Perheterapeuttinen työorientaatio mielenterveystyössä

Leena Leinonen, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

Elämäntilanteeseen liittyy usein ihmissuhteisiin, sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen kiinnittyviä haasteita, jotka voivat kroonistuessaan altistaa sekä yksilöä että hänen lähipiiriään paitsi sosiaalisille, myös mielenterveysongelmille. Esimerkiksi sairaudesta johtuva toimintakyvyn pysyvä alenema, parisuhteen riitaisa päättymisen tai lapsen vakavat käytöshäiriöt voivat aiheuttaa koko perheelle psyykkisiä sopeutumisvaikeuksia suhteessa muuttuneeseen elämäntilanteeseen

ja siten edesauttaa elämänkriisien muuttumista varsinaisiksi mielenterveysongelmiksi. Kokonaisvaltaisessa mielenterveystyössä onkin tärkeää huomioida yksilön ja hänen lähiyhteisönsä välinen suhde ja ottaa aktiivisesti puheeksi mielenterveyshäiriöihin viittaavat oireet ja niiden mahdolliset taustatekijät myös muilla perheenjäsenillä.

Mielenterveyssozialityöntekijät soveltavat varsin usein yleistä perhekeskeistä työskentelyotetta. Tiettyjen asiakasryhmien kohdalla myös varsinainen perheterapeuttinen työorientaatio on usein sosiaalityössäkin perusteltu, jotta asiakas ja hänen lähipiirinsä tulevat kohdatuiksi kokonaisvaltaisesti ja mahdolliset tuen tarpeet kyetään hahmottamaan riittävän laajasti. Perheterapia ei ole yksi yhtenäinen terapiamuoto, vaan pikemminkin kokoava nimitys eri teoriapohjiin ja näkökulmiin tukeutuville lukuisille eri terapiasuuntauksille, joita yhdistää oletus yksilön mielenterveyden rakentumisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Perheterapeuttisen ajattelutavan mukaan yksilön ongelmat ovat aina kytköksissä myös hänen lähisuhteisiinsa. Perheterapian juuret ovat yksilöpsykoterapian lainalaisuuksien soveltamisessa perheen vuorovaikutukseen.

Esityksessäni ”Perheterapeuttinen työorientaatio mielenterveystyössä” tarkastelen väitöstutkimukseni empiirisiin aineistoihin ja alustaviin tuloksiin perustuen perheterapeuttisen työorientaation roolia ja paikkaa psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa. Näen perheterapeuttisen työorientaation mahdollisuutena kytkä mielenterveystyöhön aiempaa vahvemmin myös rakenteellisen työn ulottuvuus.

Hyvinvoinnin kokonaisuus ja hyvinvoinnin dynamiikka sosiaalityön prosessin näkökulmasta. Tapausesimerkkeinä lastensuojelu ja aikuissosiaalityö.

Petteri Paasio, FL, tutkija, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA

Esityksen lähtökohta on yleinen kysymys siitä, mikä näyttäisi olevan hyvinvoinnin rakentumisen keskeinen dynamiikka silloin, kun ihminen kokee haasteita oman hyvinvointinsa rakentumisen suhteen. Esimerkit koskevat erikseen lapsia ja aikuisia.

Toinen kysymys on: miten sosiaalityön prosessi pyrkii hyödyntämään tätä dynamiikkaa omissa ammatillisissa prosessiaan asiakkaan hyvinvoinnin rakentumiseksi? Viimekädessä tarkastellaan asiakkaalle syntyvän lisäarvon dynamiikkaa sosiaalityön prosessissa.

Molemmissa kysymyksissä keskiöön nousee ihmisen hyvinvoinnin kokonaisuus. Sen haltuunotto niin inhimillisessä elämässä kuin ammatillisessa prosessissa edellyttää työvälineitä. Sosiaalityön ammatillisessa prosessissa oppiminen edellyttää lisäksi oppimisen ja tiedontuotannon vuoksi instrumentteja, jotka tuottavat vertailukelpoista, systemaattista ja riittävän luotettavaa tietoa hyvinvoinnin kokonaisuudesta ja muutoksista siinä. Kolmannessa osassa käydään läpi kahden tällaisen instrumentin joitain ominaisuuksia. Toinen on Kuntaliiton lastensuojelun ARVOA-mittari ja toinen pääkaupunkiseudun aikuisväestön hyvinvointimittari.

5 Globaali sosiaalityö – uuteen asiantuntijuuteen

Työryhmän koordinaattorit:

Miina Kaartinen, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto, miina.kaartinen(a)tuni.fi Marja Katisko, yliopettaja, Diakonia-ammattikorkeakoulu, marja.katisko(a)diak.fi Ari Nieminen, lehtori, Diakonia-

ammattikorkeakoulu, ari.nieminen(a)diak.fi

Sosiaalityön asiantuntijuus monikulttuurisessa ja transnationaalisisessa toimintaympäristössä

Merja Anis, Turun yliopisto, sosiaalityö, merja.anis(a)utu.fi

Globalisaatio, monikulttuurisuus ja ylijärjetyt ilmiöt sosiaalityön toimintaympäristössä, kuten myös siirtolaisuus, pakkomuutto ja maahan muuttaneiden kotoutuminen asiakastyön kysymyksiä, eivät ole vain tässä ajassa tunnistettavia ilmiöitä, mutta niihin kytkeytyvät moninaiset yhteiskunnalliset muutokset ja jännitteet tuovat mukanaan ammatillisia haasteita ja osaamistarpeita. Paitsi maailmanlaajuisesti lisääntynyt pakolaisuus ja ihmisoikeuksien kyseenalaistuminen, myös Suomessa kiristynyt turvapaikkapolitiikka, paperittomien tilanne yhteiskunnan marginaalissa, rasismi ja monenlaiset muut epävarmuustekijät siirtolaisten ja pakkomuuttajien elämässä ovat näitä sosiaalityössä tunnistettavia ja kohdattavia, osin uudella tavalla ihmisten elämään vaikuttavia ongelmia. Globaalit ja monikulttuuriset kysymykset ovat yhteiskunnallisessa, samoin kuin sosiaalityön tieteellisessä ja ammatillisessa keskustelussa nousseet marginaalista keskiöön 1990-luvulta 2010-luvulle tultaessa.

1990-luvulla humanitaarisen maahanmuuton yleistyttyä ilmestyi runsaasti maahanmuuttotyötä koskevaa kirjallisuutta, järjestettiin koulutuksia ja palveluja kehitettiin aktiivisesti – oli tarvetta jäsentää ja ymmärtää uudenlaisen asiakasryhmän kanssa tehtävän työn erityisiä kysymyksiä. Maahanmuuttajien vastaanotto- ja kotouttamistyössä, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon työssä yleisemminkin kohdattiin asiakastyön tilanteissa konkretisoituvia kulttuurisia, kielellisiä ja pakolaistaustaisten ihmisten haavoittaviin elämäntilanteisiin liittyviä haasteita. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset ja osaaminen tällä asiantuntijuuden alueella ovat yleisesti ottaen vahvistuneet ja laajentuneet koulutuksen kehittymisen ja ammatillisen osaamisen kumuloitumisen seurauksena. Sosiaalityön professionaalinen keskustelu pitää sisällään paitsi asiakastyön vuorovaikutuksen ja käytäntöjen kysymyksiä, myös globaalien muutosten seurauksia ja yhteiskunnallista vallankäyttöä ja politiikkaan koskevia aiheita.

Olen kiinnostunut sosiaalityön asiantuntijuudesta ja asiantuntijuuden kehittämisestä monikulttuurisessa ja transnationaalisisessa kontekstissa. Tutkimukseni alkuvaiheessa kysyn, millaisin käsittein teemaa on tarkasteltu kirjallisuudessa 1990-luvulta alkaen ja millaisia ammatillisia haasteita on nähtävissä kokeneiden, erikoistuvien sosiaalityöntekijöiden ammatillisissa keskusteluissa vuonna 2018. Tutkimusaineistona ovat Lapsi-, nuoriso- ja perhesosiaalityön erikoistumiskoulutuksen opiskelijoiden tekstit ja vertailuaineistona toisen, monialaisen erikoistumiskoulutuksen opiskelijoiden tekstit. Lisäksi tarkastelen aihetta koskevaa tutkimus- ja ammatillista kirjallisuutta kiinnittäen erityisesti huomiota käytettyihin käsitteisiin ja tarkastelun painopisteisiin.

Oikeuksille perustuva työote sosiaalityössä maahan muuttaneiden ihmisten kanssa

Maija Jäppinen, yliopistonlehtori, maija.jappinen(a)helsinki.fi Helsingin yliopisto

Sosiaalityön mainitaan usein keskittyvän tarpeisiin oikeuksien sijaan huolimatta siitä, että ammatti kiinnittyy vahvasti ihmisoikeuksien puolustamiseen. Oikeuksille perustuvan sosiaalityön ideana on muun muassa etsiä oikeuksien näkökulmaa tarpeita koskevan puheen keskellä, sitoutua yhdessä asiakkaiden kanssa työskentelyyn ja heidän osallisuutensa vahvistamiseen sekä ottaa asianajo ja rakenteellinen vaikuttaminen osaksi omaa työtä.

Tässä esityksessä pohdin oikeuksille perustuvan työotteen mahdollisuuksia sosiaalityöntekijöiden ja maahan muuttaneiden ihmisten välisissä kohtaamisissa perustuen etnografiseen aineistoon, joka on tuotettu vuonna 2018 yhdessä aikuissosiaalityön ja yhdessä lastensuojelun avohuollon toimipisteessä

pääkaupunkiseudulla. Aineisto koostuu asiakaskohtaamisten havainnoinneista sekä ammattilaisten ja maahan muuttaneiden asiakkaiden haastatteluista.

Tässä tutkimuksessa oikeuksille perustuva työote ei ollut valtavirtaa tai voimakkaasti artikuloitua, ja palvelujärjestelmä ohjasi ammattilaisia tarpeiden arviointiin oikeuksista puhumisen sijaan. Tässä esityksessä keskityn analysoimaan kolmea esimerkkitapausta, joissa oikeuksille perustuva työote toteutui tai joissa sille olisi voinut olla käyttöä. Argumentoin, että oikeuksille perustuvalla työotteella on erityistä arvoa haavoittuvassa asemassa olevien ja palvelujärjestelmää vielä puutteellisesti tuntevien maahan muuttaneiden ihmisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Parhaimmillaan oikeuksille perustuva työote vahvistaa myös maahan muuttaneiden ihmisten kansalaistumista ja osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa.

Sosiaalityö, kulttuurintutkimus ja eriytymätön arkielämä

Miina Kaartinen, Tampereen yliopisto

Ihmisten ongelmia voidaan lähestyä monista näkökulmista, mutta niitä ei koskaan voida irrottaa ihmisen arjesta. Arki on aina ihmiselämän konteksti, jolloin arjesta löytyvät elämän muutosten mahdollisuudet ja rajoitukset. Näin ollen arjen moniulotteinen ymmärtäminen on sosiaalityössä keskeistä, pyrkiessämme alana rakentamaan parempaa tulevaisuutta ekologisten kriisien maailmassa.

Kulttuurintutkimus on tutkimusperinne, joka on sosiaalityön tapaan juurtunut arkeen. Kuten sosiaalityön eettiset sitoumukset vaativat pohtimaan tutkimuksen suhdetta todelliseen elämään, myös kulttuurintutkimus ymmärretään osaksi niitä käytäntöjä, joita se tutkii. Sosiaalityötä ja kulttuurintutkimusta yhdistää lisäksi poliittinen pyrkimys taistella epätasa-arvoisia rakenteita vastaan. Näistä yhtymäkohdista huolimatta sosiaalityö ja kulttuurintutkimus ovat keskustelleet sekä meillä että maailmalla niukasti.

Tässä esityksessä käsittelen sitä, millaisia näkökulmia ja välineitä kulttuurintutkimus voi tarjota sosiaalityölle muuttuvassa maailmassa. Olen erityisen kiinnostunut sosiaalityöstä eriytymättömänä työnä, jota ei voida lohkoa suljettuihin systeemeihin -toisin kuin on pyritty taloudellisten ja hallinnollisten trendien myötä tekemään. Päinvastoin sosiaalityössä ilmiöitä tulisi tarkastella kulttuurintutkimukselle ominaisten ajattelutapojen, kuten konjunkturaalisuuden, kiistelyn ja kontekstuaalisuuden kautta. Käsittelen esityksessä Lawrence Grossbergin, John Clarken ja Mikko Lehtosen kaltaisten kulttuurintutkijoiden tekstejä ja niiden kanssa keskustelemalla väitän, että kulttuurintutkimus tarjoaa sosiaalityölle yhden välineen pitää kiinni ammatin ja tieteenalan kokonaisvaltaisuudesta, talousajattelun hallitsemassa yhteiskunnallisessa todellisuudessa.

Vallan ulottuvuudet ja sosiaalialan työ oikeudettomassa asemassa olevien siirtolaisten parissa

Maija Kalm-Akubardia, jatko-opiskelija, Helsingin yliopisto, maija.kalm-akubardia(a)helsinki.fi
Marja Katisko, yliopettaja, Diakonia-ammattikorkeakoulu, marja.katisko(a)diak.fi

Sosiaalialan työn tarkoituksena pohjoismaissa on perinteisesti ollut tukea ihmisiä ja yhteisöjä heidän kiinnittymisensä yhteiskuntaan ja talouteen ja työtä on tehty institutionaalituneiden palvelujärjestelmien muodostamassa viitekehyksessä. Sosiaalialan työhön liittyvät menetelmät, teorian muodostus ja työmenetelmät ovat muutoksessa. Vanha universalismin ihanne, jossa kaikki ihmiset kuuluvat yhteen ihmiskuntaan, yhteisöön, yhteiskuntaan tai palvelupiiriin asiakkaisiin ei enää voi olla työn perusta. Se mitä kansallisvaltiossa tapahtuu, onkin osa globaalin kokonaisuuden elämää. Minkälaisista

valtaa suhteessa oikeudettomassa asemassa oleviin siirtolaisiin sosiaalialalla käytetään ja miten sosiaalialan työhön liittyvä valta kytkeytyy globaaliin eriarvoisuuteen ja ekososiaalisen sosiaalityön viitekehykseen? Millaista näkymätöntä, tiedostamatonta ja sosiaalialan työstä itsestään riippumatonta, paikallista sekä globaalia valtaa sisältyy alalla tehtävään työhön?

Tutkimuksen empiirisen aineiston muodostaa sosiaalialalla työskentelevien työntekijöiden keskustelut, joissa he puhuvat kohtaamisista ilman oleskelulupaa olevien ihmisten ja perheiden kanssa. Teoreettisena ja käsitteellisenä perustana on Lukesin (1974, 2005) vallankäytön kolmannen tason teoria, jonka mukaan valta on sidoksissa ihmisten intresseihin ja prosessi, jolla ihmiset tiedostavat omat intressinsä on keskeinen vallan kannalta. Vallankäytön kannalta on olennaista se, miten ihmisten tietoisuus syntyy ja miten he ymmärtävät omat intressinsä. Jos he eivät ymmärrä todellisia intressejään vallitsevan yhteiskunnallisen hegemonian vuoksi, he ovat alisteisia olemassa oleville valtarakenteille.

Globaali ja lokaali sukupuoli sosiaalityössä – etnografinen tutkimus sosiaalityöstä ja sukupuolesta Tansaniassa

Elina Laine, Turun yliopisto, elina.a.laine(a)utu.fi

Tutkin sukupuolen merkitystä sosiaalityössä Tansaniassa. Sitoudun intersektionaalisen sukupuolen lähestymistapaan ja tarkastelen kolonialismia sekä patriarkaalista rakennetta suhteessa naisten ja tyttöjen asemaan. Tyttöjen ja naisten toimijuutta lähestyn yksilöllisenä toimintana, mutta myös rakenteiden rajoittamana. Sosiaalityö rakentuu sitä ympäröivässä kulttuurisessa ja paikallisessa kehityksessä. Samalla linkitin tutkielman viitekehyksen globaaliin sosiaalityöhön, jonka keskiössä on ihmisoikeuksien edistäminen.

Keräsin aineiston etnografisella tutkimusotteella kolmen kuukauden sosiaalityön harjoittelun aikana Tansaniassa. Pohdin positioni merkitystä ja tarkastelen ruumiintietoa osana kenttäkokemusta. Aineisto koostuu havaintopäiväkirjasta, haastatteluista ja tansanialaisten sosiaalityöntekijöiden sekä suomalaisten sosiaalityön opiskelijoiden kirjoituksista. Analyysissä hyödynnän ristiinlukemista, teemoittelua sekä sosiaalityön yksilöllisen ja yhteiskunnallisen tason hahmottamista.

Osoitan sukupuolen merkityksen hierarkkisessa sukupuolijärjestyksessä, jota sosiaalityöntekijät ylläpitävät ja kyseenalaistavat. Seksuaalisuuteen liittyvät tabut todentuvat sosiaalityön toimintaympäristössä, jota kehystävät maaseudun haastavat olosuhteet. Sosiaalityössä tytöille ja naisille tuotettiin erilaisia toimijuuksia, joihin liittyy kulttuurisia ja yhteiskunnallisia rajoitteita, mutta myös kollektiivisen hyvinvoinnin ja emansipatorisen identiteetin vahvistamista.

Sukupuolineutraali sosiaalityö on ongelmallista, koska sukupuoli on alati läsnä sosiaalityössä. Tansanialaisten ja suomalaisten sosiaalityöntekijöiden kirjoituksien erot tuovat esille sosiaalityön kulttuurisidonnaisuuden, tansanialaisen sosiaalityön kivijalka on yhteisöperustainen toiminta. Globaalit ja lokaalit poliittiset päätökset koskettavat haavoittuvassa asemassa olevia naisia ja tyttöjä. Näitä purkaakseen sosiaalityön koulutuksen on tarjottava seksuaaliterveyteen ja globaaliin lukutaitoon liittyvää opetusta.

Turvapaikkaprosessien ekososiaalinen ulottuvuus

Annika Pirinen, VTM, Espoon kaupunki, sosiaalityöntekijä (annika.pirinen(a)espo.fi)

Ilmastonmuutos vauhdittaa muuttoliikkeitä ja vuoteen 2050 mennessä maailmassa tulee olemaan arviolta 200 miljoonaa ilmastopakolaista. Tutkielman tavoitteena on tuoda esiin Eurooppaan ja erityisesti Suomeen suuntautuvien turvapaikkaprosessien ekososiaalista ulottuvuutta.

Maahanmuuton syvempiä, biofyysisiä liikkeellepanijoita tarkastellaan kriittisen teorian avulla. Tutkimusaineisena on käytetty anonymisoituja Maahanmuuttoviraston turvapaikkapäätöksiä ja niitä on analysoitu laadullisen abduktiivisen sisällönanalyysin keinoin ja vielä tarkemmin teemoittelemalla. Tutkimuskysymykset ovat: 1. Mitä turvapaikkaprosessien käynnistymisen syitä Maahanmuuttoviraston turvapaikkapäätöksistä voidaan tunnistaa? 2. Miten nämä mahdollisesti liittyvät ilmastonmuutokseen? Aineistosta löytyi kuusi keskeistä teemaa; väkivaltaiset konfliktit, ei-valtiolliset aseelliset ryhmittymät, hauraat valtiot, turvapaikanhakijoiden kotimaat, maiden sisäiset muuttoliikkeet ja kaupungistuminen sekä uskontoa vai politiikkaa. Teemoja on esitelty aineistoon ja relevanttiin kirjallisuuteen nojaten.

Ilmastonmuutos ja luonnonresurssien väheneminen edesauttavat konfliktien puhkeamista ja niiden osapuolina on yleensä useita eri ei-valtiollisia aseellisia ryhmittymiä. Monet Suomeen saapuvat turvapaikanhakijat ovat kotoisin hauraista valtioista, joissa kamppaillaan monitasoisten taloudellisten, poliittisten ja ekologisten haasteiden kanssa ja ne ovat erityisen haavoittuvaisia ilmastonmuutoksen vaikutuksille. Ilmastonmuutos aiheuttaa laajamittaisia maiden sisäisiä muuttoliikkeitä, jotka kohdistuvat usein kaupunkiin.

Länsimaisessa mediassa uutiset turvapaikanhakijoiden lähtömaissa vallitsevista konflikteista liitetään usein uskontoon. Uskonnon lisäksi keskiössä ovat kuitenkin monesti myös erilaiset poliittiset motiivit. Johtopäätöksenä on, että Maahanmuuttoviraston turvapaikkapäätöksistä voidaan löytää sellaisia turvapaikkaprosesseja käynnistäviä syitä, jotka tutkimustiedon valossa liittyvät ilmastonmuutokseen. Ilmastonmuutos yksistään ei aiheuta pakolaisuutta, mutta se voidaan nähdä eräänlaisena uhkien moninkertaistajana. Sosiaalityöllä on sen eettisen painotuksen vuoksi hyvät mahdollisuudet irtaantua metodologisesta nationalismista ja tehdä sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavia mekanismeja näkyväksi globaalilla tasolla. Rakenteellisella tasolla sosiaalityöltä edellytetään tällöin paradigman muutosta, globaalien ja lokaalien välisten ilmiöiden yhteyksien tunnistamista, poliittista vaikuttamista sekä ympäristöoikeudenmukaisuuden ajamista.

Haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja ilmastoahdistus

Harriet Rabb, Perhehoitokumppanit Suomessa Oy, harriet.rabb(a)perhehoitokumppanit.fi

Valtakunnallisten kyselyiden mukaan suuri osa sekä suomalaisista aikuisista, että myös lapsista ja nuorista on huolissaan ilmastonmuutoksesta. Myös ilmastoahdistuksen tutkimus tuo esille tätä samaa huolta.

Edellisten johdosta, omien palveluiden piirissä olevien lasten ja nuorten tuen tarpeen kartoittamiseksi, lastensuojelun sijaishuollon palvelutuottaja Perhehoitokumppanit Suomessa (PKS) sisällytti 2019 alkuvuonna ensimmäistä kertaa vuotuisen 10-18 vuotiaille suunnattuun lasten- ja nuorten tyytyväisyyskyselyyn ympäristömuutokseen liittyviä kysymyksiä.

PKS:n kyselyyn saadut ympäristökysymyksiä koskevat vastaukset poikkesivat valtakunnallisten kyselyiden tuloksista. Suurin osa PKS:n kyselyyn vastanneista lapsista ja nuorista ilmaisi, että he eivät ole ahdistuneita ilmastonmuutoksen vuoksi ja että he eivät ole halukkaita käsittelemään ilmastonmuutoksikysymyksiä jonkun kanssa. Tästä huolimatta suurin osa kyselyyn vastanneista oli kuitenkin halukkaita toimimaan ympäristön hyväksi.

Esityksessä tuodaan esille PKS:n lasten- ja nuorten kyselyn ympäristömuutosta koskevien kysymysten tulokset sekä nostetaan pohdinnan piiriin se, tiedämmekö vielä tarpeeksi vaikeita elämänolosuhteita kokeneiden ja traumatisoituneiden lasten ja nuorten erityisyydestä liittyen ilmastonmuutoksikysymyksiin.

PKS:n ympäristömuutoksikysymyksiä koskeva case on esimerkki siitä, kuinka globaalilla muutoksella on lokaaleja vaikutuksia ja jotka voivat olla erilaisia eri ihmis- tai asiakasryhmissä. Erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevat lapset ja nuoret tarvitsevat ympäristömuutoksikysymyksissä osakseen sosiaalityön

asiantuntijuutta, joka kykenee huomioimaan ilmastokysymyksiin liittyen heidän erityisyytensä sekä toteuttamaan tarpeenmukaista tukea tämän ryhmän erityiset tarpeet huomioiden.

Politiikka, koulutus ja hyvinvointialojen työ - kehittämishanke globaalissa etelässä

Ari Nieminen, VTT, Diakonia-ammattikorkeakoulu ari.nieminen(a)diak.fi

Työelämän, koulutuksen ja asiantuntijuuden kehittämishankkeet pyrkivät muuttamaan koulutuksen ja työelämän sisältöjä ja toimintatapoja. Kehittämishankkeissa yhdistyvät kansalliset ja ylikansalliset politiikkaohjelmat, koulutus- ja työorganisaatiot sekä arkipäivän työprosessit. Tässä esityksessä tarkastellaan sitä, miten Euroopan unionin Erasmus+ ohjelman politiikan tavoitteet mahdollisesti välittyvät sosiaali- ja tervealojen koulutuksen kehittämisen kautta oppilaitoksiin, opetukseen ja työprosesseihin Nepalissa ja Vietnamissa. Kyseessä on alkamassa oleva hanke, DVINE (Holistic tools for competence-based curricula to promote Dignity in Vietnam and Nepal, 15.1.2019-14.1.2022). Hankeeseen osallistuu toimijoita Suomesta, Nepalista, Vietnamista, Norjasta ja Turkista.

Esityksen ensimmäisessä osassa valotetaan koulutuksen ja sosiaali- ja terveystalojen funktioita kypsässä kapitalismissa. Kyse on siitä, miten nämä toimialat osallistuvat kypsän kapitalismin (esimerkiksi Suomi) ja sen työprosessien uusintamiseen. Toisessa osassa tarkastellaan lyhyesti Vietnamin ja Nepalin poliittista ja taloudellista tilannetta sekä kummankin maan nykyistä kehitysmallia. Kolmannessa osassa pohditaan DVINE-hankkeen paikkaa ja mahdollisuuksia EU:n politiikan, erilaisten hankkeeseen osallistuvien korkeakoulujen, työorganisaatioiden, työprosessien, arkipäivän elämän, asiantuntijuuksien sekä kansallisten kehitysmallien konfiguraatiossa. Esityksen tarkoituksena on tukea hankkeessa tarvittavien käsitteiden luomista.

6 Erososiaalityö

Työryhmän koordinaattorit:

Aino Ritala-Koskinen, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto, aino.ritala-koskinen(a)tuni.fi

Leena Autonen-Vaaraniemi, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto, leena.autonen-vaaraniemi(a)tuni.fi

Lapsi huoltoriidan keskellä - lapsen kerronta olosuhdeselvityksissä

Aino Kääriäinen, Helsingin yliopisto, aino.kaariainen(a)helsinki.fi

Sosiaalitoimi laatii käräjäoikeuksien pyynnöstä selvityksen lapsen olosuhteista vanhempien huoltoriidan ratkaisemiseksi. Analyysissäni olen kiinnostunut siitä, mitä lapset kertovat vanhempiensa riidan keskeltä heitä kuultaessa. Tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä lapsen kuulemisen merkityksistä huoltoriidassa. Aineisto käsittää 56 sosiaalitoimen laatimaa olosuhdeselvitystä 45 tapauksesta viidestä eri käräjäoikeudesta vuodelta 2011. Analyysi paljasti, kuinka lapset jo hyvin nuorina pystyvät kuvaamaan elämäntilannettaan riitelevien vanhempiensa välissä. Lapset kantavat syyllisyyttä ja heitä myös syyllistetään tapahtumista. Lapset tekevät jatkuvasti tulkintoja ympärillään olevien aikuisten reaktioista ja kertovat pelkäävänsä oman toimintansa seurauksista esimerkiksi tapaamisten toteutumiseen tai yhteydenpitoon liittyen. Huoltoriidat aiheuttavat lapsissa turvattomuutta ja tiedon tarvetta epäselvässä tilanteessa. Olosuhdeselvitysten analysointi paljasti, että lasten käsitykset tulevat esiin

oikeusprosesseissa, mutta valitettavasti analyysi tuo näkyviin sen, että halutessaan vanhemmat voivat estää lastensa kuulemisen ja vähätellä lasten kokemuksia.

Lasten aseman ja osallisuuden haasteet vainoamista koskevassa oikeuskäytännössä

*Sanna Koulu, Merja Laitinen, Mirva Lohiniva-Kerkelä ja Anna Nikupeteri
(CAPS-hanke), Lapin yliopisto*

Lähisuhdeväkivalta voi ulottua parisuhteen päättymisen jälkeiseen aikaan muun muassa vainoamisena, eli esimerkiksi oikeudettomina yhteydenottoina, uhkaamisena, seuraamisena tai tarkkailuna, jotka aiheuttavat kohteessa pelkoa tai ahdistusta. Entisen puolison lisäksi vaino voi kohdistua myös lapsiin. Vainoaminen kriminalisoitiin Suomessa vuoden 2014 alusta, mutta sen tunnistaminen eron yhteydessä ei ole aina helppoa.

Esityksessä kuvataan vainoamista koskevat käräjäoikeusratkaisut vuosilta 2014-2017 (n=434) ja tarkastellaan lähemmin niitä ratkaisuja, joissa kyse on ollut eron jälkeisestä vainosta ja joissa on ollut mukana lapsia. Kun aineisto koostuu nimenomaan rikosasioiden tuomioista, ratkaisuissa ei tyypillisesti arvioida lasten huoltoon tai asumiseen liittyviä kysymyksiä ja myös lapsen edun ja lapsen oikeuksien pohdinta on niukkaa. Lasten asioiden hoitamiseen saatetaan silti vedota vastaajan puolelta aiheena yhteydenotoille, ja tuomioistuimen perusteluista ilmenee useissa tapauksissa, että vainoaminen vaikuttaa myös lasten arkeen ja hyvinvointiin.

Kokonaisuutena lasten asema ja osallisuus näkyvät tuomioistuinten harkinnassa niukasti ja hajanaisesti. Lasten asema ja osallisuus ovat oikeudellisesti näkyvimpiä silloin, kun lapsi on asianomistajan asemassa prosessissa. Vainoamisen tunnistaminen ja lasten tukeminen ovat tärkeitä haasteita viranomaisten yhteistyölle sekä palveluverkostolle. Keskeisessä asemassa ovat erilaiset hyviä käytäntöjä kiteyttävät ohjeistukset väkivallan huomioimisesta perhesosiaalisuudessa, mutta samalla on olennaista parantaa lasten aseman ja oikeuksien suojaa oikeudellisissa käytännöissä.

Riitaiset erot ja sosiaalityön asiantuntijuus tuomareiden näkökulmasta

Forsberg Hannele, Ritala-Koskinen Aino, Tampereen yliopisto

Suomessa kunnallisella sosiaalityöllä on lakisääteisiä tehtäviä riitaisissa avioerotilanteissa – sosiaalityöntekijät selvittävät lapsen sosiaalisia olosuhteita ja raportoivat niistä pyynnöstä olosuhdeselvityksen muodossa oikeudelle. Riitaiset erotilanteet ovat moniammatillisen yhteistyön alue, jossa sosiaalityöntekijöiden ja tuomareiden ammatilliset intressit kohtaavat. Tässä esityksessä keskustellaan sosiaalityön paikasta sekä oikeudellisen ja sosiaalityön ammatillisen orientaation eroista riitaisia eroja koskevassa työssä käräjäoikeuden tuomarien näkökulmasta. Käytämme rajatyön (ammattien välinen vertailu ja rajojen vetäminen) ja peilaamisen (muiden käsitykset meistä) käsitteitä avaamaan sitä, miten tuomarit sosiaalityön keskeisinä yhteistyökumppaneina näkevät, ymmärtävät ja arvioivat sosiaalityötä.

Tutkimus perustuu käräjäoikeuden tuomareiden fokusryhmäkeskusteluihin. Laadullisen sisällönanalyysin tuloksena ensinnäkin sosiaalityön rooli nähdään korvaamattomana: tuomarit, joilla itsellään ei ole pääsyä koteihin, näkevät lapsen kodin olosuhteista raportoinnin hyvin tärkeänä päätöksenteolle. Lisäksi kunnallisten sosiaalityöntekijöiden asema virkamiehinä, joilla on oikeus kerätä luottamuksellista tietoa lapsen perheestä (esim. terveydestä, väkivaltaisesta käytöksestä, lastensuojelun asiakkuudesta) on erittäin tärkeää tuomareiden tehtävien hoitamisen kannalta. Toiseksi tuomarit jakautuvat sen suhteen, näkevätkö he sosiaalityöntekijät ammatillisina asiantuntijoina vai eivät. Sosiaalityöntekijät nähdään joko

lapsen edun ja hyvinvoinnin asiantuntijoina, joiden odotetaan ilmaisevan johtopäätöksensä lapsen tilanteesta, tai tuomarien avustajina, joiden tehtävänä on koota ja raportoida pyydyt faktat (puolesta ja vastaan) ja joiden ei toivota esittävän kantojaan asioista.

Tulosten käytännön seurauksia on tarpeen keskustella ammatillisen arvostuksen ja yhteistyön näkökulmasta (siltojen rakentaminen) ja ammattienvälisen selkeän työnjaon ja roolien näkökulmasta (rajojen rakentaminen), joilla molemmilla on vaikutuksensa lasten ja perheiden kokemuksiin eropalveluista.

Oikeuden tieto lapsia koskevista asioissa

Sanna Koulu, OTT, sanna.koulu(a)ulapland.fi, Lapin yliopisto

Miten lapsen etu konstruoidaan oikeudellisessa harkinnassa? Missä määrin oikeudellisissa menettelyissä on sijaa ei-oikeudelliselle tiedolle sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja yhteiskunnallisista ilmiöistä?

Esityksessä pohditaan oikeudellisen ja muiden tieteenalojen tiedon yhteensovittamisen ongelmia ja strategioita erityisesti erotilanteiden ja lapsia koskevien asioiden kannalta. Juridinen harkinta on normien soveltamista; vaikka tosiseikat ovat olennaisia harkinnalle, niitä tulkitaan ja arvioidaan nimenomaisesti juridisen kehikon avulla. Siksi oikeudellinen harkinta ei aina huomioi tosiseikkoja koskevaa tietoa tai muiden tieteenalojen tietoa sen omilla ehdoilla, vaan kääntää sen juridiseksi ilmiöiksi. Joskus sanotaan, että oikeus ”omii riidat”.

Kun mietitään, miten oikeudellista harkintaa voisi kehittää tilanneherkemmäksi ja joustavammaksi, yksi parhaista välineistä voisi olla muiden tieteenalojen tiedon nyansoidumpi hyödyntäminen. Haasteena on kuitenkin, miten tällöin säilytetään oikeudelle ominainen päämäärä, eli oikeusturvan ja menettelyllisen oikeudenmukaisuuden suojaaminen. Vastaukset tähän yhteensovittamisen haasteeseen vaihtelevat sen mukaan, millaisista oikeudellisista menettelyistä on kyse; esimerkiksi huoltoriidan olosuhdeselvitysten huomioinnissa on valittu erilainen ratkaisu kuin asiantuntija-avusteisessa huoltoriitojen sovittelussa tai rikosasioissa.

Lapsen osallisuus ja yhteistyövanhemmuus

Päivi Hietanen, paivi.hietanen(a)etkl.fi

Johanna Vaitomaa, johanna.vaitomaa(a)etkl.fi

Ensi- ja turvakotien liitto, Ero lapsiperheessä -työ

Vanhempien ero päättää parisuhteen, mutta vanhempien välisen vanhemmuussuhteen rakentaminen vaatii vanhemmilta yhteistä tahtotilaa lapsen asettamisesta etusijalle. Vanhemmuussuhteen katkeaminen asettaa lapsen vanhempien väliin, jolloin vaarana on lapsen asettuminen aikuisten tunteiden ja vastuiden kantajaksi.

Lapsella on oikeus ylläpitää suhde vanhempiin ja muihin tärkeisiin ihmisiin eron jälkeen. Erotilanteessa vanhempien tulisi kyetä **keskustelemaan erosta lapsen kanssa** ja huomioimaan lapsen näkemykset. Tämä lisää lapsen kokemusta omasta arvokkuudesta ja kokemustensa merkityksellisyydestä. Lapsen osallisuuden kokemus ja kuulluksi tuleminen edistävät sopeutumista muuttuneeseen perhetilanteeseen. Tutkitusti vanhempien välinen toimiva yhteistyö turvaa lapsen hyvinvointia ja ennalta ehkäisee eron kielteisiä vaikutuksia.

Yhteistyövanhemmuus tarvitsee toteutuakseen ammattilaisten ymmärrystä vanhemmuussuhteen merkityksestä niin aikuisille kuin lapsillekin. Uudessa käsikirjassa avataan laaja-alaisesti

yhteistyövanhemmuuden rakentumista sekä yhteistyön tukemisen esteitä ja mahdollisuuksia, myös niissä erotilanteissa, kun lapsen turvallisuutta haastavat vanhemman päihteidenkäyttö tai lähisuhdeväkivalta.

Puheenvuorossa pohditaan lapsen oikeuksien ja osallisuuden toteutumista erotilanteessa. Lisäksi esitellään yhteistyövanhemmuuden käsite ja peilataan sitä ammattilaisten ja vanhempien tuottamaan ymmärrykseen yhteistyön tukemisesta niin tavallisissa kuin haasteellisissa perhetilanteissa. Lopuksi arvioidaan yhteistyövanhemmuuden kolmion käyttömahdollisuuksia vanhemmuussuhteen tukemisen ja lapsen aseman huomioimisen työvälineenä.

Puheenvuoro pohjautuu tutkimusnäyttöön, ammattilaisten, vanhempien ja nuorten tuottamaan kokemustietoon sekä vertaistoiminnasta saatuun asiakaspalautteeseen.

Vanhemmuuteen suhtautumisen kehukset erotyötä tekevien perheammattilaisten selonteissa

Leena Autonen-Vaaraniemi, Tampereen yliopisto, Porin yksikkö, leena.autonen-vaaraniemi(a)tuni.fi

Erovanhemmuuteen ja eroamisen käytäntöihin liittyen vanhemmat kohtaavat usein erilaisia ammattilaisia lastensa arkielämän järjestämiseksi. Eropalveluista onkin tullut uusi profession alue. Tutkimuksessani tarkastelen erotyötä tekevien perheammattilaisten suhtautumista vanhemmuuteen. Aineisto koostuu sosiaalityöntekijöiden, psykologien, kaupungin lakimiehen ja käräjäoikeuden tuomareiden haastatteluista. Aineiston keruussa ja analyysissa sovellettiin laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapaa (Vesala & Rantanen 2007). Tulkintakehyksen käsitteen (Goffman 1986) avulla aineistosta paikannettiin eron jälkeiseen vanhemmuuteen suuntautumisen merkityskokonaisuuksia. Analyysi tuo esiin kolme keskeisintä kehystä: ammatillisuuden sävyttämän suhtautumisen kehys, yhteistyövanhemmuuden ihanteen kehys ja vanhemmuuskokemusten kehys. Kehysten välillä on jännitteitä ja ristiriitoja. Tulokset tuovat näkyväksi myös erotyötä tekevien perheammattilaisten yhteistyön mahdollisuuksia yliorganisatorisesti jaettuina, monipuolisina tiedon lajeina ja perheiden erotilanteiden moninaisuuden kunnioittamisena.

Vanhempien vallan rakenteet ja positiot - Narratiivinen tutkimus vaikeista lapsen tapaamisriidoista

Marjaana Sorokin, YTM, Helsingin yliopisto, tohtorikoulutettava, marjaana.sorokin(a)helsinki.fi

Monografiana julkaistava väitöstutkimuksen tarkoituksena on lisätä tietoa ja ymmärrystä vanhempien eron jälkeisistä vaikeista lapsen tapaamisriidoista. Tutkimustietoa on vielä vähän vanhempien toiminnasta riidan keskellä. Vanhemmat ja palvelujärjestelmä tarvitsevat tutkittua tietoa lapsen tapaamisriitoja koskevista ilmiöistä, jotta voidaan kehittää ja edistää ennaltaehkäiseviä ja lasta suojaavia toimintamalleja. On tärkeää tehdä myös näkyväksi niitä yhteiskunnan tasolla olevia ylläpitäviä ja joskus jopa pahentavia käytänteitä, joiden vuoksi vanhempien eroriidat eskaloituvat. Tutkimuksessa pureudutaan eronneiden vanhempien väliseen valtasuhteiden epätasapainoon ja siitä aiheutuviin eriarvoisuuden kokemuksiin sekä sukupuolten välisiin tasa-arvokysymyksiin, jotka näkyvät yhteiskunnan eroauttamispalveluissa auttamistyön haasteina.

Tutkimuksessa sovelletaan positiointiteoriaa (Bamberg 1997). Tutkimuksen aineisto koostuu 20 eronneen vanhemman (10 isää ja 10 äitiä) haastattelusta, jotka on toteutettu keväällä 2016. Haastatteluun osallistuneet vanhemmat ovat olleet osallisina täytäntöönpano-oikeudenkäynneissä, mikä tarkoittaa, että tapaamisoikeus ei ole jostain syystä toteutunut ja tilanteeseen on haettu korjausta täytäntöönpano-oikeudenkäynnistä.

Tutkimuksessa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Miten riita lapsen tapaamisoikeudesta merkityksellistyy vanhempien kertomuksissa?
- Millainen on eronneen, tapaamisriidan keskellä elävän vanhemman toimijuus suhteessa toiseen vanhempaan?
- Millainen lapsen asema/toimijuus on vanhempien kertomuksissa?
- Millaisena suhde eri institutionaalsiin toimijoihin kuvataan?

Analyysissa tarkastellaan, miten kertoja positioi itsensä ja miten näkyvässä roolissa kertoja omassa kertomuksessaan on sekä, miten hän ilmaisee niissä toimijuuttaan. Saman kertomuksen eri versioiden vertailusta muodostuu tärkeä metodi henkilön toimijuuden ja identiteetin eri puolien paikantumisessa.

Lähde: Bamberg, M.1997. Positioning Between Structure and Performance. *Journal of Narrative and Life History*7 (1-4): 335-342.

Taloudellinen väkivalta parisuhteen päättymisen jälkeen

Anniina Kaittila, yliopistonlehtori, VTT, Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto, anniina.kaittila(a)utu.fi
Heini Kainulainen, rikosoikeuden professori (ma.), OTT, dosentti, Oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto, heini.kainulainen(a)utu.fi

Mia Hakovirta, akatemiaturkija, VTT, dosentti, Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto, mia.hakovirta(a)utu.fi

Naisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan tutkimuksissa väkivallan muodoista tutkimuksen kohteena olleet erityisesti fyysinen ja henkinen väkivalta. Tutkimukset kuitenkin osoittavat myös taloudellisen väkivallan olevan yleistä ja kokijalleen tuhoisaa. Taloudellisen väkivallan käsitteellä viitataan vallankäyttöön, jossa parisuhteen toinen osapuoli kontrolloi, riistää tai tuhoaa toisen taloudellisia resursseja tavoitteenaan heikentää kumppaninsa taloudellista itsenäisyyttä. Taloudellisen väkivallan muodot, yleisyys ja kokemukset ovat kiinnostaneet viime vuosina tutkijoita. Tutkimusta siitä, millaista taloudellinen väkivalta on parisuhteen päättymisen jälkeen, ei kuitenkaan ole juuri tehty. Aiempi tutkimus osoittaa, ettei väkivalta välttämättä pääty parisuhteen päättymiseen ja toisinaan väkivalta alkaa vasta eron yhteydessä. Siten eron jälkeisellä väkivallalla on omat ominaispiirteensä. Esityksessä kysymme, millaisia muotoja eron jälkeinen taloudellinen väkivalta saa. Aineistomme koostuu väkivaltaa kokeneiden eronneiden naisten haastatteluista, jotka on analysoitu sisällönanalyysin menetelmää hyödyntäen. Alustavan analyysin perusteella eron jälkeisen taloudellisen muodot voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: oikeusjärjestelmän hyödyntäminen vahingoittamisen välineenä, taloudellisten resurssien tuhoaminen sekä taloudellisten resurssien kontrollointi.

Alkavan huoltoriidan ratkaisukeskeinen sovittelu

Niina Nurmela, VTM yliopisto-opettaja, Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto, nanurm(a)utu.fi

Sosiaalityön tieteenalaan kuuluva tekeillä oleva väitöskirjani käsittelee alkavan huoltoriidan ratkaisukeskeistä sovittelua. Tarkasteluani ohjaavana lähestymistapana toimii salutogeeninen malli sekä ratkaisukeskeinen teoria, systeemiteoria ja teoria kriisin vaiheista. Tutkimuksessani selvitän, miten alkavan huoltoriidan ratkaisukeskeinen sovittelu vaikuttaa vanhempien mielialaan, pystyvyyden tunteeseen sekä elämänhallintaan. Selvitän, löytyykö alkavalle huoltoriidalle joitakin tyypillisiä tapahtumakulkuja, joihin ammattilaisten tulisi kiinnittää huomiota, jotta nämä eroperheet osattaisiin ohjata varhaisessa vaiheessa tuen piiriin.

Yleistyneet erot vaikuttavat vuosittain lukuisiin perheisiin. Lapsen vanhempien erotessa suurin osa vanhemmista saa sovittua lapsen huoltoa, elatusta ja asumista koskevat asiat yhteisymmärryksessä. Sosiaalityö vahvistaa vuosittain kymmeniä tuhansia sopimuksia koskien lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta (THL 2017). Kuitenkin riitaisia käräjäoikeuteen päätyneitä huoltoriitoja on keskimäärin noin 2000 tapausta vuosittain (Hautanen 2017). Huoltoriidat koskettavat määrällisesti useita perheitä ja kuormittavat palvelujärjestelmää, puhumattakaan siitä inhimillisestä kärsimyksestä, joita pitkittynyt huoltoriita aiheuttaa eri osapuolille.

Sosiaalityössä ongelmien ehkäisyyn ja puuttumiseen on kehitetty monia erilaisia toimintamalleja. Mallit, jotka perustuvat ongelmakeskeiseen tulokulmaan ja työskentelyyn, toimivat tutkimusten mukaan selvästi heikommin, kuin ratkaisukeskeiseen näkökulmaan pohjautuvat mallit. Ratkaisukeskeinen malli on rakentunut sosiaalisen konstruktionismin, dialogisuuden, systeemiteorian sekä positiivisen psykologian teorioista, joilla on kaikilla selkeä yhtymäpintaa myös sosiaalityön käytänteisiin. Sosiaalityöhön ratkaisukeskeisyys tarjoaa vuorovaikutteisen tavan tehdä asiakaslähtöistä työtä. Asiakkaan kohdatuksi tuleminen ammatillisessa yhteistyösuhteessa on keskeisesti yhteydessä työskentelyn vaikuttavuuteen.

Alkavaa huoltoriitaa ei tule nähdä kapeasti vain juridisena asiana, vaan kyse on avuntarpeesta, johon voidaan varhaisessa vaiheessa vastata psykososiaalisen tuen avulla. Palvelujärjestelmämme suunta tulisivat kääntää preventioon reaktiivisten toimien sijaan sekä inhimillisistä että kustannussyistä johtuen.

7 Palvelumuotoilua sosiaali- ja terveysalalle Service Design for Social and Health Care

Työryhmän työskentelykieli on torstaina englanti ja perjantaina suomi / Workshop language on Thursday is English and on Friday Finnish

Työryhmän koordinaattorit /Workshop coordinators

Tarja Juvonen, yliopistonlehtori, Lapin yliopisto, tarja.juvonen(a)ulapland.fi

Mari Suoheimo, Designer, Ph.D. Candidate at the University of Lapland, mari.suoheimo(a)ulapland.fi

Distinguishing emotions in service design

Distinguishing emotions in service design

Mariluz Soto, PhD Student, Culture-based Service Design, University of Lapland, msoto(a)ulapland.fi

In service, the perception of the experiences, the identification of the needs and the proposed solutions are the reflection of the emotions of the people. Experiences, needs and solutions are just some of the areas involved in the practice of Service Design. The service designers are responsible for conducting a whole project with the possible activities and situations included. Most of the activities are co-creative in which the professional must guide a group of people towards a constructive conversation to collect their opinions and reach consensus.

"Distinguishing emotions in service design" is an exploratory workshop that invites to identify the stages and emotions in the development of service design projects based on the experiences of the participants. The purpose of this workshop is to co-create a skeleton of service design characterising the process according to the representations, emotions and behaviours of each stage, which allows having a general and in-depth vision about the process and the scope. After this workshop, the results will be shared

through an online survey to gather the opinion and experience of other professionals to specify and validate the general skeleton.

Workshop: Have a wicked problem? What about trying Mess Mapping™?

*Mari Suoheimo, Designer, Ph.D. Candidate at the University of Lapland
Service Design Research Group, Culture-Based Service Design Doctoral Program, University of Lapland,
msuoheim(a)ulapland.fi*

Wicked problems are social (Ritchey, 2013) as unemployment or poverty. Generally wicked problems tamers have a difficulty of defining the problem as the stakeholders have conflicting viewpoints or disagree what the problem actually is (Head, Alford, 2008). The more difficult a problem the more collaboration it requires, as the problem is like a web that comprehend different fields (Ritchey, 2013). Service design has the tools for participatory development and co-designing with various stakeholders (e.g. Kempenaar, Brink, 2018). Mess Map™ is a mapping tool to create shared understanding between the participants, stakeholders or “right holders” (Horn, Weber, 2007; Suoheimo, Miettinen 2018, Suoheimo 2006). In the map there is a central idea, a wicked problem and then it is broken into parts, sub problems. It is also a way of dialogue mapping as all the participants ideas and thoughts are gathered in a map. Once the issue is written down into the map there is no need to repeat it. The main underlying idea is to create shared understanding of the problem as it is so multifaceted and gather the people around the table that have the power also to do something for the situation. How the problem is defined it also consequently defines its resolution (Rittel, Weber, 1973). The Mess Map™ will aid in developing the strategy afterwards how to start tackling the problem. It is also used much together with Resolution Mapping™ that helps in defining how to take actions to tame a wicked problem (Horn, Weber, 2007).

Figure 1. A Mess Map produced by the social workers during the set of workshops at the Voitto-project at the University of Lapland.

References

- Head, B., & Alford, J. (2008, July). Wicked problems: Implications for policy and management. In Presentation delivered to the Australasian Political Studies Association Conference (pp. 6-9).
- Horn, R. E., & Weber, R. P. (2007). New tools for resolving wicked problems: Mess mapping and resolution mapping processes. Watertown, MA: Strategy Kinetics LLC.
- Ritchey, Tom (2013). Wicked Problems. Modelling Social Messes with Morphological Analysis. Acta Morphologica Generalis (AMG) Vol. 2. No. 1., pp. 1-8.
- Kempenaar, A., & van den Brink, A. (2018). Regional designing: A strategic design approach in landscape architecture. Design Studies, 54, 80-95.
- Rittel, H., and Webber, M. (1973). “Dilemmas in a General Theory of Planning”. Policy Sciences, Vol. 4, pp. 155-169.
- Suoheimo, M. (2016). Estratégias e ferramentas visuais para solução de problemas wicked. Educação Gráfica, 20(2), 96-114.
- Suoheimo, M. & Miettinen, S. (2018): Complexity Mapping and Mess Mapping Tools for Decision-Making in Transportation and Maas Development, Proceeding of The 21st dmi: Academic Design Management Conference Next Wave (pp. 1176-1188) London, United Kingdom: Ravensbourn University.

Pragmatismi sosiaalityön kehittämisen lähtökohtana

Heidi Muurinen, tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto, heidi.muurinen(a)helsinki.fi

Palvelumuotoilussa pyritään käyttäjälähtöiseen ja tulevaisuussuuntautuneeseen käytännön ongelmien ratkomiseen sekä holistiseen ja tutkivaan lähestymistapaan, jossa kokeillaan erilaisia ratkaisuja yhdessä palvelunkäyttäjien ja muiden ammattilaisten kanssa. Tämä luonnehdinta kuvaa myös sosiaalityötä ja siksi palvelumuotoiluajattelun omaksuminen voisi olla sosiaalityön ammattilaisille luonteva lähestymistapa oman työn kehittämiseen. Toisaalta edellä kuvatut tiedonmuodostuksen piirteet pohjautuvat pragmatistiseen filosofiaan, jolla on sosiaalityöhön historiallinen yhteys. Palvelumuotoiluajattelun sijaan sosiaalityön käytäntöjen kehittämisessä voitaisiinkin puhua pragmatistisen metateorian soveltamisesta.

Pragmatismissa kokeilut ovat ontologisesti ja metodologisesti keskeisessä asemassa. Todellisuuden katsotaan olevan luonteeltaan prosessi, jossa eliöt, ihmiset ja ympäristö ovat jatkuvassa keskinäisessä ja kokeilevassa vuorovaikutuksessa. Reflektoitu kokeileva toiminta muuttaa asioiden välisiä suhteita, mahdollistaa käsityksen käytännöllisten seurauksien ymmärtämisen sekä tiedonmuodostuksen. Pragmatismissa tiedonmuodostuksen lähtökohtana on käytännön toiminnassa kohdattu ongelma, jota pyritään kokeiluiden avulla ratkomaan. Tiedon tai ratkaisujen arvioinnin mittapuuna toimii se, miten käytännön ongelma pystyttiin ratkaisemaan. Pragmatismien soveltaminen sosiaalityön kehittämisessä tarkoittaa käytäntölähtöistä kehittämistä, jossa edellytetään tarkkaa päättelyä sekä hypoteesien asettamista, kokeilemista ja reflektointia.

Koska pragmatismien mukaan tieto syntyy vuorovaikutuksessa, on tiedonmuodostuksessa perusteltua huomioida eri toimijoiden osallisuus. Pragmatistifilosoifeista erityisesti John Dewey ajatteli, että reflektoidut kokeilut mahdollistavat paitsi yksilöiden myös demokraattisten yhteisöjen kokemukseen pohjautuvan oppimisen ja toiminnan kehittämisen. Näkemys eri toimijoiden yhteisen kokeilevan toiminnan myötä muodostuvasta tiedosta puoltaa sosiaalityössä työntekijöiden, asiakkaiden ja myös fyysisen ympäristön huomioimista ja osallisuutta sosiaalityön kehittämisessä.

Tässä tutkimuksessa esitetyn pragmatismien kuvauksen perusteella pragmatismia voidaan pitää sosiaalityön kehittämiseksi luontevana metateoreettisena lähtökohtana, jonka tarkastelu syventää sata vuotta nuoremman palvelumuotoilun esittämien periaatteiden ymmärtämistä ja soveltamista. Pragmatismiin pohjautuvassa sosiaalityön kehittämisessä pyritään ratkomaan käytännön ongelmia ja löytämään hyödyllisiä toimintatapoja, hyödynnetään reflektoituja ja yhteistoiminnallisia kokeiluja, luodaan osallistumisen mahdollisuuksia sekä huomioidaan eri toimijoiden tieto.

Elämispohjainen perhepalvelun muotoilu

Anu Leppiman, YTT (sosiaalityö), YTL (sosiaalityö), MA (kasvatustiede), Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan dosentti (palvelumuotoilu), Tallinnan teknisen yliopiston Ass.professori, anu.leppiman(a)taltech.ee

Esityksessä kuvataan Virossa järjestetyn Arkipäivät-perheleirin palvelumuotoilun toteutusta riskejä kohtaavien lapsiperheiden tukemisessa. Tutkimukseni tarjoaa sosiaali- ja terveysalalle sekä myös perheille leiri- ja elämispohjaisen perhepalvelun työmallin, jossa elämänhallinnan tukeminen tapahtuu perheleirillä yhteiskehittämisen avulla kaikkien toimintaan osallistujien kanssa.

Perhepalvelun muotoilun keskeisenä tavoitteena on palvelukokemuksen käyttäjälähtöisyys. Palvelumuotoilulla varmistetaan asiakasnäkökulma ja helpotetaan perheiden osallistumista palvelun kehittämiseen. Perhepalvelumallin kehittäminen lähti liikkeelle Viron perheiden tuen tarpeesta. Muotoiluprosessi taustoittavassa tutkimusvaiheessa keskityimme perheiden tarpeiden tutkimiseen, sen jälkeen yhdessä perheiden kanssa perhepalvelun ideointiin ja sen elämyksellisen konseptin luomiseen.

Asiakkaiden palvelukokemuksien huomioiminen terveystalvöpalveluiden kehittämisesssä

Mira Alhonsuo, Lapin yliopisto/TTK/KUPAMU, mira.alhonsuo(a)ulapland.fi

Palvelumuotoilun menetelmät ja muotoiluajattelu saavuttavat hiljalleen sosiaali- ja terveystalvöpalveluiden kentän Suomessa. Asiakaslähtöisyys, monimutkaisten prosessien näkyväksi tekeminen, tarinallisuus ja erityisesti yhdessä tekeminen ja kehittäminen kiinnostavat jatkuvasti laajempaa yleisöä.

Palvelumuotoilun yksi tärkeimmistä näkökulmista on tuoda esille eri sidosryhmien kokemukset – yleensä merkittävimmissä roolissa on palvelua käyttävät asiakkaat. Terveystalvöpalveluissa tämä tarkoittaa potilaiden ja omaisten huomioimista sairaalan sisällä tapahtuvien asiakaspolkujen lisäksi myös kotona tapahtuvaa toimintaa. Terveystalvöpalvelut voidaan sanoa alkavan siitä, kun ihmiselle nousee huoli omasta tai läheisen terveydentilasta, ja päättyvän jatkuvaan, sujuvaan kuntoutukseen tai parhaimmassa tapauksessa paranemiseen. Asiakkaan rooli terveystalvöpalveluissa on merkittävä ja monitasoinen. Lisäksi siihen kytkeytyy paljon tunnetiloja, kuten surua, iloa, epätietoisuutta ja vihaa.

Palvelumuotoilun menetelmät tarjoavat paljon erilaisia lähestymistapoja asiakaskokemuksien konkretisointiin. Puhutaan muun muassa palvelupoluista, asiakasprofiileista ja roolinäyttelystä.

Terveystalvöpalveluiden kehittämistyöpajoissa usein kuitenkin kuullaan kiitosta siitä, miten asiakkaan ääni on tuotu mukaan kehittämistoimintaan - on se sitten sitaatteina materiaaleissa tai osallisuutena työpajoissa. Asiakaskokemuksien näkyväksi tuomisessa erityisesti terveystalvöpalveluiden kehittämisvaiheissa on vielä paljon mahdollisuuksia. Tämä tutkimus tarkastelee, miten palvelukokemuksia voidaan korostaa terveystalvöpalveluiden suunnitteluvaiheessa. Minkälaisia kanavia ja menetelmiä voidaan käyttää erityisesti terveystalvöpalveluiden kehittämistoiminnassa, jotta asiakaskokemuksilla on arvoa, merkitystä ja voimaa? Miten asiakaskokemuksia voidaan skaalata lyhyistä muutaman päivän design sprinteistä isoihin sairaalan rakennusprojekteihin?

8 Kansalaisten osallisuuden vahvistaminen muuttuvissa paikallisissa ja valtakunnallisissa palvelurakenteissa

Työryhmän koordinaattorit:

Mari Kivistö, tutkimuspäällikkö, Lapin yliopisto mari.kivisto(a)ulapland.fi

Marjatta Martin, tutkimuspäällikkö, Lapin yliopisto marjatta.martin(a)ulapland.fi

Ikäihmistien osallisuus interventiotutkimuksessa – tapausesimerkinä osallistava ryhmämuotoinen palveluohjaus

Sirpa Kannasaja¹, Hanna Ristolainen², Elisa Tiilikainen², Sari Rissanen² ja Kati Närhi¹

¹ Jyväskylän yliopisto, ² Itä-Suomen yliopisto

Monimuotoinen ja muutoksen alla oleva palvelujärjestelmä luo epävarmuutta erityisesti ikääntyvän väestön keskuudessa paitsi laadun, myös palveluiden saatavuuden ja kohtaavuuden suhteen. Lisäksi ikäihmisiltä itseltään palveluista kysyttäessä, he ovat nostaneet esiin esimerkiksi osallistumisen ja osallisuuden tarpeen. Osallisuus näyttäytyy esimerkiksi tiedon saamisena, kuulluksi tulemisena, päätösten tekemisena sekä palveluiden sisältöjen suunnittelemisena ja toteuttamisena. Osallisuuden merkitys argumentoituu myös vaikuttavuuden kautta: interventioiden on todettu olevan vaikuttavampia, kun ne on käyttäjälähtöisesti suunniteltu.

Työryhmäesitys pohjautuu osallistava ryhmämuotoinen palveluohjaus -intervention esittelyyn intervention suunnittelussa ja toteutuksessa ilmenevän osallisuuden kautta. Ryhmätoimintana toteutettu interventio on suunniteltu PROMEQ-tutkimushankkeen aikana yhdessä yksin asuvien iäkkäiden ja paikallisten vanhuspalveluissa työskentelevien ammattilaisten kanssa.

Ryhmätoimintaa toteutettiin Eksoten, Siun soten, Kuopion ja Jyväskylän alueilla 2017–2018. Kuuden kuukauden interventio sisälsi viisi kahden tunnin mittaista ryhmätapaamista, joita ohjasivat tutkija ja palveluohjaaja. Ryhmätoiminnan sisällöt suunniteltiin yhdessä ryhmäläisten kanssa ja heidän toiveidensa mukaisesti. Ryhmätapaamiset rakentuivat toiminnallisten, tiedollisten ja sosiaalisten ulottuvuuksien ympärille sisältäen muun muassa kulttuuria, liikuntaa, keskusteluja sekä tietoa terveyden edistämisestä, palveluista, tapahtumista ja sote-uudistuksesta. Interventiota ja sen vaikuttavuutta arvioidaan sekä kyselyaineistojen (alkumittaus sekä 3 kuukauden, 6 kuukauden ja 15 kuukauden seurantamittaukset) että päiväkirja- ja haastatteluaineistojen perusteella. Työryhmäesityksessä esitellään tuloksia erityisesti ikäihmisten ryhmähaastatteluista, jotka on toteutettu sekä intervention suunnittelemiseksi että intervention päättymisen jälkeen.

lääkkäät kansatutkijat ja osallisuuden vahvistaminen

Anni Vilkkio, tutkija, Hanna-Kaisa Hoppania, tutkija* ja Päivi Topo, johtaja**
*Ikäinstituutti

Sosiaaligerontologiassa on herännyt kiinnostusta siihen, että ikäihmiset osallistuisivat maallikotutkijoina ammattitutkijoiden rinnalla omaa ikäryhmäänsä koskeviin sosiaalitutkimuksiin ja hankkeisiin. Ajatus iäkkäistä ihmisistä kansatutkijoina ilmentää pyrkimystä gerontologisen tutkimuksen demokratisoimiseen. Gerontologisissa tutkimuksissa tutkijat ovat käytännöllisesti katsoen aina nuorempia kuin tutkittavansa, mutta tiedetään varsin vähän siitä, millainen vaikutus iällä ja siihen mahdollisesti kytkettyillä kulttuurieroilla on saatuihin tuloksiin. Kysymys on tähdellinen etenkin sellaisten yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen menettelytapojen kannalta, joissa sosiaalisella vuorovaikutuksella on keskeinen rooli (esim. haastattelututkimukset).

lääkkäitä ihmisiä tutkimukseen osallistavan toimintamallin toteutuksia on kuitenkin vielä harvassa. Esittelemme tässä pilottitutkimusta, jossa ikäihmisiä koulutettiin haastattelemaan vastaavaan ikäryhmään kuuluvia henkilöitä. Esitutkimusvaihe toteutettiin tammikuussa 2019 pääkaupunkiseudulla. Seuraavassa vaiheessa tutkimus laajenee valtakunnalliseksi. Tutkimus on osa vuosina 2018–2021 meneillään olevaa Elämänote -ohjelmaa (STEA/Veikkaus), jonka puitteissa suomalaisten kansalaisjärjestöjen vetämissä kehittämishankkeissa (20 hanketta) etsitään keinoja vahvistaa kotona asuville ikäihmisille suunnattavaa tukea ja lisätä näin heidän osallisuuttaan. Tutkimus vastaa osaltaan myös ohjelman laadullisen arvioinnin tarpeisiin. Pääsemme valitun toimintamallin avulla perehtymään hankkeissa mukana olevien ikäihmisten tuen tarvetta ja osallisuutta koskevaan ymmärrykseen, näkemyksiin, kokemuksiin ja toiveisiin. Samalla kehitämme uutta tiedonkeruun tapaa. Oletamme saavamme vanhan ihmisen näkökulmaa ja kokemuksia aiempaa vahvemmin esille, kun heitä puhutellaan ja kuunnellaan pitkän elämän tuomalla viisaudella.

Kuvaamme paperissamme ensin tutkimuksen pilottivaihetta. Siinä rekrytoitiin ja koulutettiin seitsemän haastattelijaa, joista kukin teki yhden henkilön kanssa kaksi temaattiselta sisällöltään syvenevää haastattelua. Toiseksi keskustelemme siitä, kuinka käsitteellistimme ja operationalisoimme osallisuutta haastatteluteemoissa. Lopuksi esittelemme alustavia tuloksia siitä, kuinka kehittämämme metodi toimi ja millaisia ensihavaintoja teimme vanhojen ihmisten osallisuuden kannalta. Suhteutamme keskustelumme näistä aihepiireistä vastaaviin eurooppalaisiin projekteihin (BAS; Buffel 2018).

Kaksoisdiagnooitujen sankarimatka

Pia Pulkkinen, Helsingin yliopisto, pia.b.pulkkinen(a)gmail.com

Tutkimus käsittelee samanaikaisesta päihde- ja mielenterveysongelmasta toipumista. Tutkimuksessa kuvataan miten ja mitä samanaikaisen päihde- ja mielenterveysongelman kokeneet henkilöt kertovat toipumisestaan ja palvelujärjestelmän tuesta. Tutkimuksessa tarkastellaan niitä muutoksia, joita tapahtuu kertojien identiteetissä tarinan edetessä. Lisäksi tutkimuksessa analysoidaan sitä, mitkä kertojien käyttämistä identiteetikategorioista toimivat toipumispääomana.

Tutkimusaineisto koostuu 13 henkilön narratiivisista haastatteluista. Kaikilla haastatelluilla henkilöillä oli diagnoosi vakavasta mielenterveyden ongelmasta. Kaikki haastateltavat olivat lisäksi olleet joko sairaalassa tai päihdehuollon laitospalveluissa riippuvuuteensa liittyen. Haastatteluaineiston analyysissä käytettiin menetelminä sisällön analyysia, narratiivista analyysia sekä kategoria-analyysia.

Toipumisen tarina koostuu kertojien monesta itsenäisestä kertomuksesta. Tarina asettuu Joseph Campbellin sankarimatkan kaavaan. Se jakautuu seikkailuun kutsun, koetusten tien ja kotiinpaluun episodeihin. Kertajat kuvaavat identiteettiään tarinan eri vaiheissa selkeiden identiteettikuvausten sekä kategoriavihjeiden avulla. Seikkailuun kutsun episodissa kertajat sijoittavat identiteettinsä useimmiten tavallisuutta ilmentäviin kategorioihin. Koetusten tien episodissa sosiaalisen identiteetin merkitys korostuu, sillä tavalliseksi kategorisoituminen voi johtaa palvelujen epäämiseen. Kotiinpaluun episodissa identiteettikuvauksia on niukasti, ja sosiaalinen identiteetti on anomaalinen. Poikkeuksen tähän tekevät palvelujärjestelmältä saadut vertais- ja palveluohjaajan identiteetit, jotka tarjoavat kertojille arvostetun aseman sosioekonomisessa luokassa ja viiteryhmässä.

Palvelujärjestelmässä samanaikaisen päihde- ja mielenterveysongelman kokeneista henkilöistä puhutaan kaksoisdiagnoosiasiakkaina tai -potilaina. Kertajat eivät kuitenkaan käytä tätä sosiaalista identiteettiä identiteettikuvauksissaan. Järjestelmässä on vähän kaksoisdiagnooiduille henkilöille tarkoitettuja palveluja. Kertojien saamat palvelut ovat joko päihdeongelmallisille tai psyykkisesti sairaille tarkoitettuja, eivätkä edellytä kaksoisdiagnoosiasiakkaaksi leimautumista.

Kaikissa episodeissa kertojien käyttämistä identiteetikategorioista on löydettävissä toipumispääomaa. Kaikki kertojien synnyttämät identiteetikategoriat eivät kuitenkaan toipumispääomaa sisällä. Ammatillaiset lisäävät kertojien toipumispääomaa tarjoamalla heille sellaisia sosiaalisia identiteettejä, jotka vahvistavat kokemusta selviytymisestä ja pärjäämisestä sekä tukevat yhteiskunnallista normaliteettia.

Kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten tiedon rajat ja niiden ylittämisen mahdollisuus mielenterveystyössä

Kari Soronen, Lapin yliopisto, kari.soronen(a)ulapland.fi

Tarkastelen tulevan väitöstutkimukseni osa-artikkelissa kokemusasiantuntijoiden toimijuuden ja tiedon paikkaa mielenterveystyössä. Ammattilaisten tieto näyttyy perinteisesti arvokkaana, tutkimustietoon perustuvana ja lähtökohtaisesti uskottavana. Tutkimukseni kohdentuu mielenterveysyksiköiden työn arjessa näkyväksi tulevaan asiantuntijoiden ja kokemusasiantuntijoiden tiedon suhteeseen ja arvon määrittelyyn. Kysymys kenen tieto on arvokasta, liittyy keskeisesti tiedon rajojen ylittämisen mahdollisuuteen ja eri tiedon lajien rakentavaan yhteensovittamiseen.

Sovellan tutkimuksessa sosiaalisen konstruktionismin vakiintuneiden toimintaympäristöjen ja tapojen kontekstuaalista merkitystä painottavaa suuntausta (Burr 2004; Gergen 2015) yhdistäen siihen sosiaalityön ammatillisuudesta käytävää keskustelua (Forsberg 2006; Uusitalo 2006), sekä tulkintoja

mielenterveyden kokemusasiantuntijuudesta osallisuuden näkökulmasta (Meriluoto 2018). Kokemusasiantuntijuuden liittäminen osallisuuteen tuo tutkimukseeni kytkennän Recovery-orientaatioon, jonka taustalla on nähtävissä eri tiedon lajien asemien paikantamiseen ja merkitykseen liittyvää määrittelyä (esim. Beresford 2019; Nordling 2018).

Kysyn 1) miten mielenterveyden kokemusasiantuntijoiden tieto mielenterveystyössä määrittyy suhteessa ammattilaisten tietoon? ja 2) miten kokemusasiantuntijan ja ammattilaisen tiedon rajojen ylittäminen on mahdollista?

Tutkimukseni perustuu fokusryhmäkeskusteluaineistoon, joka on kerätty kahdessa suomalaisessa kaupungissa marras-joulukuussa 2018. Tutkimukseen osallistui mielenterveyden kokemusasiantuntijoita ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia yhteisissä fokusryhmissä. Kolmeen fokusryhmään osallistui yhteensä kaksikymmentä henkilöä ja osallistujien luvalla tallennettua aineistoa on noin kuusi tuntia. Tutkimusaineiston analyysissä olen edennyt aineistolähtöisesti havaintojen pelkistämisestä teemoitteluun (esim. Alasuutari 1999; Tuomi & Sarajärvi 2002).

Aineistonkeruun fokusryhmien yhteydessä syntyneen käsitykseni pohjalta ajattelen, että keskusteluissa tuli esiin eri tiedon lajien aseman ja rajojen ylittämisen pohdintoja ja vastakkainasetteluja. Alustavasti arvioiden ne voivat kytkeytyä muutoksessa oleviin asemiin osana mielenterveystyön arkea kokemusasiantuntijuuden vakiintuessa mielenterveystyön kiinteäksi osaksi. Tutkimus on alkuvaiheessa ja siksi tarkempien tulosten ja johtopäätösten aika on myöhemmin analyysin edetessä.

Mieli pt (personal trainer) tukena toipumisessa

Veera Salonen, kokemusasiantuntija, Mielen ry; Kristiina Savotta, kehittäjä-sosiaalityöntekijä, Tays; Anni Vanhala, johtava sosiaalityöntekijä, Tays

Tausta Valtakunnallinen *Recovery- toimintaorientaatio mielenterveyspalveluissa* – hanke käynnistyi huhtikuussa 2018. Sen tavoitteena on lisätä mielenterveyspalveluihin asiakaslähtöisyyttä, vaikuttavuutta, palvelujen kohdentumista ja saavutettavuutta. Tavoitteena on myös niin kutsuttujen mielenterveysstigmaojen lieventäminen ja ihmisten osallisuuden lisääminen.

Tampereen yliopistollinen sairaala (Tays) toimii valtakunnallisen hankkeen osahankkeena. Osahanke toimii Taysin psykiatrian alaisuudessa Hämeenkyrön, Ikaalisten ja Sastamalan alueilla. Tays on keskittynyt uudenlaisen sosiaaliseen kuntoutukseen perustuvan toimintamallin kehittämiseen ja sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjen painottamiseen medikaalisen hoidon rinnalla.

Teoria Taysin kehittämistyön lähtökohdaksi on valtakunnallisen hankkeen myötä tullut Recovery-toipumisorientaatio. Recovery -toipumisorientaatio tarkoittaa ajattelun ja toiminnan viitekehystä, jossa painottuvat voimavarat, osallisuus, toivo, merkityksellisyys ja positiivinen mielenterveys. Sen yhtenä pääajatuksena on, että mielenterveysongelmista on mahdollista toipua tai niiden kanssa voi elää täysipainoista elämää.

Sosiaalinen kuntoutus on tullut lakisääteiseksi ja osaksi sosiaalipalveluita vuonna 2015. Sosiaalisessa kuntoutuksessa on tärkeää asiakkaan kokonaisvaltainen huomioiminen. Asiakkaan pulmat ovat monitasoisia; terveydellisiä, päihiteisiin, sosiaalisiin suhteisiin, koulutukseen ym. liittyviä. Lisäksi sosiaalisessa kuntoutuksessa huomioidaan, että asiakkaiden tilanteet ovat muodostuneet pitkän ajan kuluessa, joten myös toipumisprosessissa menee pitkä aika.

Malli Kokemusasiantuntijan ideasta lähteneessä Mieli pt:ssä ihmiset, jotka kaipaavat tukea arkisiin asioihin tai ovat yksinäisiä, ohjautuvat terveydenhuollon, sosiaalitoimen, nuorisotoimen startti- tai työpajojen kautta toimintaan. Toimintaan mukaan pääsee ilman vaatimuksia. Kokemusasiantuntijoiden työpanos on ollut merkittävä. Yksilötapaamisissa, joita myös kokemusasiantuntijat tekevät, keskitytään

olemaan läsnä ja kuuntelemaan henkilön omia tavoitteita ja unelmia. Tärkeää on keskustella myös kaikesta muusta elämästä kuin mahdolliseen sairauteen liittyvistä asioista. Yksilötapaamisilla voidaan käydä myös yhdessä harrastamassa tai esimerkiksi taidenäyttelyssä tai syömässä. Yhteistapaamisissa vertaisuus korostuu. Voidaan jakaa kokemuksia ja tuntemuksia. Ihmisten iällä, sukupuolella tai mahdollisilla diagnooseilla ei ole merkitystä. Yhteistapaamisissa on mukana hanketyöntekijä ja kokemusasiantuntija. Yhteisretkiä, keilausta ja kahvittelua kuuluu ohjelmaan.

Tuloksia Mieli pt- toiminnassa mukana olleita ja siitä kiinnostuneita henkilöitä on ollut noin 30 (1.8.18–28.2.19). Ennestään ryhmätoiminnasta kiinnostumattomia on saatu mukaan yhteisiin tapaamisiin. Kokemusasiantuntijoiden työn tärkeys on tuotu esiin. Kotikäynnit toipumisorientaation näkökulmasta ovat saaneet asiakkaita aktivoitumaan. Toipumisorientaatiosta on järjestetty koulutuksia, joiden avulla sitä on tehty tunnetuksi. Alueen verkostot on saatu yhdessä pohtimaan sosiaalista kuntoutusta medikaalin hoidon rinnalla, mikä on vahvistanut sosiaalista näkökulmaa osana hoitotyön rakennetta.

Kenestä ja mistä puhumme, kun puhumme osallisuudesta?

VTT Hanna Falk, sosiologi, Asiantuntijatohtori, HelsinkiMissio, hanna.falk(a)helsinkimissio.fi

VTT Tuija Seppälä, sosiaalipsykologi, Tutkijatohtori, Helsingin yliopisto, Käytännöllisen teologian laitos, tuija.seppala(a)helsinki.fi

Saman nimiseen artikkelikäsitelmään pohjaavassa esityksessä paneudutaan osallisuuden käsitteen eri ulottuvuuksiin. Tarkastelun kohteena on erityisesti taloudellinen niukkuus ja sen vaikutukset osallisuuteen. Mihin rahan puute vaikuttaa kaventavasti ja mitä matalan kynnyksen paikkojen osallisuustyötä tekevät näkevät työllään voivansa vaikuttaa?

Esittelemme kaksi Kaupunkilainen köyhyys tänään – hankkeen osatutkimusta, joista ensimmäinen tarkastelee osallisuustyötä (helsinkiläiset matalan kynnyksen paikat) tekevien näkemyksiä osallisuustyön sisällöistä määrällisen kyselyaineiston avulla ja toinen osallisuustyön kohteiden haastatteluissa esiintuomia näkökulmia taloudelliseen niukkuuteen liittyvään osattomuuteen ja osallisuuteen.

Osallisuustyötä tekevien määrittelyt osallisuustyön sisällöistä suuntautuvat osallisuuden viitekehyksen (Isola et al. 2017) sisältöjen mukaisesti, sillä kyselylomake pohjaa osallisuusmittarin määrittelemiin osallisuuden osatekijöihin. Osallisuustyötä tekevät kertovat siis siitä mihin osallisuusmittarissa mainittuihin osatekijöihin he näkevät oman työnsä vastaavan. Sosiaalityön asiakkaiden haastatteluissa osallisuusmittaria ei olla tuotu osaksi haastattelun rakennetta vaan haastatteluissa helsinkiläiset sosiaalityön asiakkaat kertovat siitä, miten taloudellinen niukkuus vaikuttaa heidän elämäänsä Helsingissä ja pohtivat sitä, mistä he jäävät ulkopuolelle taloudellisen niukkuuden vuoksi. Peilaamme näitä tuloksia osallisuudesta käytävään suomalaiseen tieteelliseen keskusteluun sekä osallisuuden viitekehykseen (Isola et al, 2017), erityisesti osallisuuden mittarin osiin sekä osallisuuden eri ulottuvuuksiin.

Saamiemme tulosten perusteella rahan puute oman elämän osallisuuteen kaventaen omasta identiteetistä ja itsemäärittelystä lähtöisin tapahtuvia valintoja. Niukkuutta kokevien haastatteluissa puhutaan oman elämän osallisuudesta, osallisuudesta, joka lähtee ihmisestä ja hänen autonomiastaan sekä itsemäärittelystään. Osallisuustyötä tekevät puhuvat asiakkaiden osallisuudesta osallistamisen ja osallistumisen näkökulmasta. Molempien ryhmien näkökulmat leikkaavat taloudellisen niukkuuden olennaisessa vaikutuksessa ihmisen kokonaistilanteeseen ja osallisuuteen.

Osallisuuskeskustelussa tarvitaan vielä tarkennusta siihen, puhutaanko osallisuudesta, osallistumisesta vai osallistamisesta. Samalla tavalla osallisuutta lisäävillä toimilla ei välttämättä lisätä osallisuutta vaan osallistumista ja osallistamista.

Tunnustaminen osallisuuden edistäjänä taidelähtöisessä sosiaalityössä

Petra Malin, väitöskirjatutkija, sosiaalityö, Helsingin yliopisto, Petra.malin(a)helsinki.fi

Miten taidelähtöisillä menetelmillä voidaan sosiaalityössä edistää osallisuutta ja demokratiaa ja minkälaiset tekijät vaikuttavat osallisuuteen? Esityksessä käsitellään käynnissä olevaa sosiaalityön etnografista väitöskirjatutkimusta ja käsitellään osallisuutta Axel Honnethin (1995) tunnustamisen käsitteen kautta. Tutkimuksessa analysoidaan kahta käytännön kokeilua, jossa ryhmämuotoisessa sosiaalityössä hyödynnettiin taidelähtöisiä menetelmiä (tarinateatteri ja sosiaalinen sirkus) yhdessä soveltavan teatterin ammattilaisten kanssa. Ryhmiin kuului sosiaalialan palvelun käyttäjiä ja työntekijöitä ja ryhmät suuntautuivat palveluiden kehittämiseen.

Toinen ryhmistä käytti tarinateatteria dialogin välineenä, sekä ryhmän sisäisesti että tapaamisissa poliitikkojen ja johtavien virkahenkilöiden, muiden sosiaalialan ammattilaisten ja sosiaalityön yliopisto-opiskelijoiden kanssa. Toinen ryhmistä oli erityisesti suunnattu maahanmuuttajalaisille ja hyödynsi sosiaalista sirkusta palveluiden kehittämiseen tähtäävän yhteistutkimisen välineenä. Tutkimukseen osallistuivat myös kokeiluja toteuttaneet soveltavan teatteritaiteen ammattilaiset.

Axel Honnethin mukaan tunnustaminen on ensimmäinen, usein ei-kielellinen, osallisuuden aste, joka luo toiselle moraalisen toimijan roolin: olet joku, joka minun on huomioitava. Honnethin mukaan tunnustamisen on oltava molemminpuolista. Nina Skjefstad (2012) on korostanut molemminpuolisen tunnustamisen merkitystä myös sosiaalityössä: sosiaalityöntekijälle on oltava mahdollista antaa itsestään, tulla vaikuttuneeksi, kunnioittaa palvelun käyttäjää ja hyväksyä hänet.

Väitöskirjatutkimuksen alustavan analyysin perusteella taidelähtöiset menetelmät muuttavat vuorovaikutuksen tapoja. Menetelmät luovat mahdollisuuksia molemminpuoliseen tunnustamiseen, sekä palvelun käyttäjien kesken että sosiaalityöntekijöiden ja palvelun käyttäjien välillä. Myös tarinateatteriryhmän dialogitilanteissa voidaan tulkita tapahtuneen molemminpuolista tunnustamista. Esityksessä analysoidaan molemminpuolisen tunnustamisen merkitystä luottamuksen lisääntymiselle sosiaalityön asiakastyössä sekä tunnustamisen yhteyttä laajempaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen.

Päihde- ja mielenterveysasiakkaiden stigmatisointi kuntoutuspalveluissa

Essi Rovamo, HUS Psykiatria essi.rovamo(a)hus.fi

Raivion ja Karjalaisen (2013) mukaan osallisuutta voidaan tarkastella kolmen ulottuvuuden kautta: riittävän toimeentulon ja hyvinvoinnin, toiminnallisen osallisuuden sekä yhteisöihin kuulumisen ja jäsenyyden kautta. Sosiaali- ja terveyspalveluiden rooli edellä mainittujen ulottuvuuksien mahdollistajana on merkittävä. Tässä työryhmäesityksessä keskitytään erääseen terveydenhuollon sekä kuntoutuspalveluiden osallisuutta heikentävään tekijään: stigmatisoimiseen. Esitys perustuu Rovamon (2018) pro gradu –tutkielman ja tieteellisen artikkelin tutkimustuloksiin. Tarkoituksena on ollut selvittää millaisia asenteita ja stigmaa päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen työntekijät omaavat asiakkaitaan kohtaan. Tutkimus toteutettiin laadullisen asennetutkimuksen menetelmällä haastatteleamalla 14 päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen työntekijää.

Kuntoutusyksiköiden työntekijöiden tuottaman puheen perusteella päihde- ja mielenterveyskuntoutujiin kohdistettiin sekä stigmatisoivia että stigmaa vähentäviä näkökulmia. Stigmaa vähentäviä näkökulmia esiintyi työntekijöiden puheessa määrällisesti enemmän, mistä voidaan olettaa, että stigmatisaatio ei ole aineiston perusteella vahvaa. Päihde- ja mielenterveyskuntoutujat kuitenkin kohtaavat stigmatisoivia asenteita. Päihdekuntoutujiin kohdistettiin enemmän stigmatisoivia asenteita kuin mielenterveyskuntoutujiin. Heidän nähtiin olevan enemmän vastuussa sairaudestaan ja hoidon

onnistumisesta. Mielensterveyskuntoutujia pidettiin sen sijaan passiivisina osallistujina hoitoprosessiinsa. Sekä päihde- että mielensterveysongelmat nähtiin pysyvänä olotilana, josta kuntoutuminen on haastavaa.

Aikaisempien tutkimusten mukaan stigmalla on havaittu olevan merkittäviä vaikutuksia yksilön hyvinvointiin ja kuntoutusmahdollisuuksiin. Stigman on havaittu muun muassa eristävän yksilöä sosiaalisesta verkostostaan, alentavan yksilön terveydentilaa ja vaikeuttavan hoitoon hakeutumista. Yksilöön vaikuttavien negatiivisten seurausten lisäksi stigmatisaatio nostattaa yhteiskunnallisia kustannuksia vaikuttamalla tarjotun hoidon tehokkuuteen. Stigmaa vähentämällä voidaan purkaa hoidollisia esteitä, jotka vaikuttavat kuntoutujien mahdollisuuksiin hakeutua ja sitoutua päihde- ja mielensterveyspalveluihin. Tätä kautta voimme myös laajentaa asiakkaidemme osallisuutta sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Nuorten ryhmämuotoista avokuntoutusmallia kehittämässä

Johanna Moilanen, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, johanna.moilanen(a)jamk.fi

Kaisa Malinen, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, kaisa.malinen(a)jamk.fi

Alle 25-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus on Suomessa kasvanut 2000-luvun puolivälistä alkaen. Samalla tiedetään, että erityisesti ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa olevilla nuorilla työttömyys, köyhyys ja kuntoutuksen tarve liittyvät usein yhteen. (Hiilamo ym., 2017). Koulutuksen ja työn ulkopuolella oleville nuorille palveluita järjestetään usealla eri hallinnonalalla, jolloin tuki ja ohjaus hajautuvat useamman toimijan tarjoamiksi palveluiksi ja yksittäisiksi tuki- tai etuuspäätöksiksi. Toisaalta ongelmana on oikea-aikaisuus eli nuoren tarvitseman tuen laajuus saatetaan tunnistaa vasta myöhäisessä vaiheessa ja ilman, että kukaan ammatillisista ottaa kokonaisvastuuta tilanteesta. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten kokemuksissa korostuvat usein sosiaalisen epäluottamuksen ja ulkopuolelle jättämisen kokemukset (esim. Määttä & Määttä 2015; Aaltonen ym. 2015).

Tässä esityksessä esitellään Kelan rahoittamassa ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun ja Nuorten ystävien toteuttamassa *Matalan kynnyksen ryhmämuotoinen avokuntoutusmalli nuorille (MATKA)* –hankkeessa kehitetty ryhmämuotoinen MATKA-avokuntoutusmalli. Esityksessä kuvataan myös alustavia tutkimustuloksia kuntoutusmallista. MATKA-avokuntoutusmalli perustuu tarvepohjaisuuteen, eikä toimintaan hakeutumiseksi edellytetä esimerkiksi lähetettä tai lääketieteellistä diagnoosia. Avokuntoutusmallissa integroidaan ammatillinen ja sosiaalinen kuntoutus.

Hankkeessa toteutettiin kuusi MATKA-ryhmää. Avokuntoutusmallissa nuorten sosiaalista toimintakykyä ja arjen toimintaa tuetaan asteittain niin, että luodaan riittävä perusta työ- ja opiskeluvälineiden vahvistamiselle. Kuntoutusote on laaja-alainen, sillä siinä huomioidaan laajasti nuorten elämäntilanne ja siihen vaikuttavat tekijät, kuten fyysinen ja psyykinen terveys, sosiaaliset verkostot, vapaa-aika, taloustilanne, kiinnostuksen kohteet ja motivaatio sekä voimavarat ja osaaminen. Kuntoutus pohjautuu nuorten aktiiviselle roolille ja osallisuudelle niin, että työskentelyssä painottuu nuorten voimavarojen etsiminen, tunnistaminen ja käyttöönotto. Osallisuus ymmärretään ennen kaikkea identiteettikäsitteenä; se tarkoittaa yksilön kiinnittymistä yhteisöön tai mukanaoloa yhteisöllisesti tärkeissä prosesseissa (Närhi ym. 2014). Lähtökohtana on, että toiminta vertaisryhmässä on paitsi nuorten sosiaalisten toimintavälineiden, myös osallisuuden kokemusten kannalta tärkeää.

OSALLISUUS – totta vai tarua hanketoiminnassa?

Kaija Peuna-Korpioja, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Ammatillinen opettajakorkeakoulu, kaija.peuna-korpioja(a)jamk.fi

Liisa Mattila, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, liisa.mattila(a)jamk.fi

Komppaa! Kompensaatiokeinoista apuaskelmia työtehtäviin –kehittämishankkeen päätavoitteena on edistää työelämän ulkopuolella olevien henkilöiden työllistymismahdollisuuksia. Samalla se kehittää osallisuutta lisääviä käytänteitä hanketoiminnan eri tasoilla. Hankkeen keskeisin toiminto on ryhmävalmennus kuntouttavan työtoiminnan asiakkaille, joilla on oppimisvaikeuksia. Oppimisvaikeudet muodostavat merkittävän riskin pitkäaikaistyöttömyydelle ja vaikuttavat myös työelämään kiinnittymiseen, sillä työntekijöiltä edellytetään valmiuksia jatkuvaan uuden oppimiseen (Rautiainen, Toom, Tähtinen 2017; Aro, Eklund, Eloranta, Närhi, Korhonen & Ahonen 2018; Hakkarainen 2016).

Hankkeen taustateorian hyödynnetään Occupational Performance Coaching -mallia (OPC), jossa keskitytään asiakkaalle merkityksellisen toiminnan mahdollistamiseen. Siinä ohjaajan asiantuntemus kohdistuu asiakkaan toiminnallisen tavoitteen kirkastamiseen ja asiakkaan omien oivallusten tukemiseen valmiiden ratkaisujen sijasta. Asiakkaan mahdollisuudet lisääntyvät, kun yksilön, toiminnan ja ympäristön yhteensopivuus paranee (Graham, Rodger & Kennedy-Behr 2017). Valmennus työtapana vahvistaa asiakkaan oman potentiaalin hyödyntämistä, metakognitiotaitoja ja sitoutumista (Carlson & Forssell 2017; Ristikangas & Grünbaum 2016; Ristikangas & Ristikangas 2010).

Ryhmävalmennuksen tavoitteena on osallistujien toimijuuden, toimintamahdollisuuksien ja selviytymiskyvyn sekä minäpystyvyyden vahvistaminen. Keskeistä on vertaistuki, omien vahvuuksien ja kompensaatiokeinojen löytäminen sekä stigmatisoinnin väheneminen oppimisvaikeuksista. Ryhmäläiset testaavat kompensaatiokeinoja erilaisissa tilanteissa, jolloin työtehtävissä suoriutuminen paranee ja rohkeus työn hakemiseen kasvaa selviytymiskokemusten myötä.

Ohjaajien työn johtava toimintaperiaate on osallisuuden vahvistaminen. Periaate sanoitetaan konkreettisiksi osallisuusteoiksi ryhmäprosessin suunnittelussa, työpajoissa ja konsultaatioissa. Hankkeessa hyödynnetään luottamukseen, vastavuoroisuuteen ja dialogisuuteen perustuvaa yhteiskehittämistä (THL 2019) sekä rakennetaan kuntouttavan työtoiminnan palvelupolkua, jossa oppimisvaikeudet huomioidaan eri palvelutuokioissa. Oppimisvaikeuksien tunnistamisessa on perinteisesti vallalla ollut diagnosoiva rationaliteetti (ks. esim. Romakkaniemi, Lindh & Laitinen 2018), jossa asiakasosallisuus on ollut rajoittunutta. Hankkeessa kehitetään oppimiskorttia, jonka avulla asiakas voimaantuu itse sanoittamaan omat tuen tarpeensa työssä tai opinnoissa sekä nimeämään omat vahvuutensa, että käyttämänsä apukeinot eri tehtävissä.

9 Maahanmuuttajien vastaanotto- ja kotouttamistyön arki, asiantuntijuus ja etiikka

Työryhmän koordinaattorit:

Kati Turtiainen, yliopistonlehtori, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, kati.turtiainen(a)chydenius.fi

Tiina Sotkasiira, yliopistotutkija, Itä-Suomen yliopisto, tiina.sotkasiira(a)uef.fi

Taidemenetelmät sosiaalityössä: näkökulmia kotoutumisprosessiin ja ”kulttuurisen toiseuttamisen” haastamiseen

Enni Mikkonen, YTT/sosiaalityö Lapin yliopisto, enni.mikkonen(a)ulapland.fi

Kun kulttuurinen ja etninen moninaisuus on lisääntynyt Suomessa muun muassa turvapaikanhakijoiden kasvaneen määrän kautta, myös tarve parantaa kotoutumisprosessien sekä kulttuurien välisten kohtaamisten toimivuutta ja oikeudenmukaisuutta on vahvistunut. Sosiaalityössä painotetaan usein kulttuurisensitiivistä työtettä turvapaikkaa hakevien ja maahanmuuttajataustaisten ihmisten kohtaamisessa (Jönsson, 2013; Nadan, 2017). Tämä ohjaa tunnistamaan ihmisten ja yhteisöjen kulttuurisia erityispiirteitä ja omaksumaan niitä kunnioittavia ja huomioivia työmenetelmiä. Kulttuurisensitiivisyyden riskinä voi kuitenkin olla, että muualta tulleiden ihmisten käyttäytymisen ja sosiaalisten rakenteiden tulkitseminen rajataan kulttuurisiin kategorioihin ja stereotyyppioihin. (Mt.) Tällöin kulttuurin käsite voi jäädä jähmeäksi ja laajemmat kotoutumisen dynamiikkaan vaikuttavat (globaalit, yhteiskunnalliset ja yhteisölliset) valtarakenteet sekä yksilölliset erot jäävät vähemmälle huomiolle. Tämä lisää jakoa ‘meihin’ ja ‘muihin’, mikä tukee illuusiota neutraalista valtavirrasta, johon vierasta kulttuuria peilataan. Tällöin kotoutumisen ehdot sanellaan usein valtavirrasta ja etuoikeutetuista positioista käsin, mikä voi tuottaa kulttuurista toiseuttamista (Jönsson, 2013).

Tutkimuksessani olen tarkastellut, miten kotoutumisprosessien valtahierarkioita voidaan purkaa taidemenetelmien ja sosiaalityön keinoin. Empiirisesti tutkimukseni pohjautuu sosiaalityötä ja taidemenetelmiä yhdistäneeseen ja kaksisuuntaisen kotoutumisen prosesseja tutkineeseen Taidevaihte -hankkeeseen (2016–2018³), ja tarkemmin sen osana toteutettuun osallistavaan ‘Mun Stage’ –teatteriprojektiin maahanmuuttaja- ja turvapaikanhakijataustaisille naisille Rovaniemellä. Projekti päättyi naisten kertomusten ja kokemusten sekä paikallisten ihmisten haastattelujen pohjalta rakennettuun teatteriesitykseen muuttamisesta ja pysymisestä. Avaan teatterityöpajoihin pohjautuvan etnografisen aineiston analyysin (menetelminä muun muassa osallistuva havainnointi ja avoimet haastattelut) avulla taidemenetelmien mahdollisuuksia ja ongelmakohtia, liittyen erityisesti sukupuolittunutta, etnistä ja kulttuurista toiseutta tuottavien valtarakenteiden purkamiseen niin sosiaalityön kohtaamisissa kuin kotoutumisprosesseissa.

1Taidevaihte – Kaksisuuntainen kotoutuminen nuorten tukena (S20588), European Social Fund, (1.1.2016–31.12.2018) <https://www.facebook.com/Taidevaihte-Art-Gear-1173182562726526/>

Itsenäistymisen ja integraatioprosessin tuki maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollossa

Anne Östman, Sosiaalityöntekijä, Espoon kaupunki, Sosiaali- ja terveystoimi, Maahanmuuttajapalvelut, jälkihuolto, anne.ostman(a)espoo.fi

Suomeen alaikäisinä ilman huoltajaa saapuneille pakolaistaustaisille 18–20-vuotiaille nuorille voidaan kunnassa tarjota lastensuojelun jälkihuoltoon rinnastettavan palvelua (Laki kotoutumisen edistämisestä, 1386/2010). Espoossa jälkihuollon palvelua on tarjottu osana maahanmuuttajapalveluiden toimintaa vuodesta 2014. Tällä hetkellä työtä tehdään moniammatillisesti: tiimiin kuuluu sosiaalityöntekijöitä, sosiaaliohjaajia ja psykiatrinen sairaanhoitaja. Osalle nuorista ostetaan tuetun asumisen sosiaaliohjausta palveluntuottajilta. Jälkihuoltotiimissä työn tavoitteeksi on määritelty nuorten itsenäistymis- ja integraatioprosessin tukeminen. Esityksessä jälkihuoltotyötä jäsennetään itsenäistymisprosessin ja osallisuuden tukemisen sekä psykososiaalisen tuen osa-alueiden kautta. Työskentelyssä tavoitellaan kokonaisvaltaista ymmärrystä nuoren tilanteesta, ja asiakkuutta rytmittää kokonaistilanteen arvioimiseen keskittyvien asiakassuunnitelmien laatiminen. Työskentelyprosessia määrittää asteittainen siirtyminen alun intensiivisestä yhteistyöstä kevenevään tukeen. Erityisesti alkuvaiheessa arjen sujumiseen liittyvä konkreettinen ohjaus- ja neuvontatyö korostuu. Etuuksiin ja palveluihin ohjaamisen avulla ja palvelujärjestelmässä navigointia tukemalla nuorille rakennetaan tukevaa verkostoa ja palvelujärjestelmäosallisuutta. Opiskeluun, opintopolkujen pohtimiseen, työhön, harrastuksiin sekä terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät teemat ovat myös keskeisiä. Asiakkaita tuetaan myös erilaisten lupa-asioiden hoitamisessa sekä mahdollisen perheenyhdistämisen selvittelyssä. Asiakasprosessin edetessä nuorille pyritään tarjoamaan mahdollisuuksia identiteettityöskentelyyn elämäkerrallisen työotteen keinoin. Lisäksi keskiössä on tulevaisuustyöskentely sekä nuoren vahvuuksia ja voimavaroja esiin nostamaan pyrkivä työote. Esityksessä kuvaillaan maahanmuuttajapalveluiden jälkihuoltotyön arkea konkreettisesti asiakastyöstä muodostettujen esimerkkien avulla. Esityksessä pohditaan, millaisia mahdollisuuksia jälkihuoltotyön tiiviiseen tukeen liittyy. Lisäksi tarkastellaan työskentelyn sisällöllisiä ja rakenteellisia, asiakaslähtöisyyden ja kotouttamisjärjestelmän yhteensovittamiseen liittyviä, haasteita. Osallisuuden eri tasoja tarkastelemalla pohditaan sosiaalityön keinoja tukea asiakkaiden osallisuutta palvelujärjestelmän lisäksi laajemmin osana yhteiskuntaa.

Tietävä, tulkitseva ja taisteleva asiantuntijuus turvapaikanhakijoiden, pakolaisten sekä ammattilaisten ja vapaaehtoisten välissä kohtaamisissa

Tiina Sotkasiira, Yliopisto tutkija, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos, tiina.sotkasiira(a)uef.fi

Esitys perustuu turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten kanssa toimivien ammattilaisten ja vapaaehtoisten kanssa tehtyihin yksilöhaastatteluihin. Sen aineisto muodostuu 19 yksilöhaastattelusta, jotka on tehty vastaanottokeskusten johtajien, kuntien ja seurakunnan maahanmuuttaja- tai diakoniatyötä tekevien sekä turvapaikanhakijoiden parissa vapaaehtoistyötä tekevien kanssa. Vastaanottokeskusten työntekijöiden ohella nämä ovat niitä toimijoita, jotka paikallistasolla määrittävät turvapaikanhakijoiden arjen puitteita.

Esityksessäni keskityn asiantuntijuuden eri ulottuvuuksien rakentumiseen turvapaikanhakijoiden ja paikallistoimijoiden kohtaamisissa. Tutkimusta moniammatillisen kotouttamistyön erityispiirteistä on tehty vähän, minkä vuoksi käytän analyysin viitekehyksenä sosiaalityön tutkimuksen teoreettisia jäsennyksiä, vaikka aineisto ei edustakaan sosiaalityötä ammatillisena toimintana. Haastatteluista löydän tietävän, tulkitsevan sekä neutraalin, kriittisen ja taistelevan asiantuntijuuden ulottuvuudet. Esitän, että vastaanottokeskusten kaltaisissa tiloissa, joissa valtion kontrolli oli vahvasti läsnä, on vaarana, että asiantuntijoiden työotteessa sosiaalisen kontrollin ylläpitäminen ylittää merkitykseltään eettiset sitoumukset muukalaisen asemaan paikantuviin turvapaikanhakijoihin.

Esitys perustuu Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Januksessa (4/2017) julkaistuun artikkeliin. Olen työstänyt artikkelissa esittämiäni näkökohtia edelleen syventääkseni ymmärrystä kriittisen ja taistelevan asiantuntijuuden piirteistä, mahdollisuuksista ja rajoituksista. Nämä piirteet korostuvat työskenneltäessä politisoituneella ja jännitteisellä maahanmuuton kentällä. Taistelevan asiantuntijuuden syvimmän merkityksen arvelen löytyvän sen kollektiivisesta luonteesta. Taisteleva asiantuntijuus vahvistaa turvapaikanhakijoiden toimijuutta sekä yksittäisten asiantuntijoiden kykyä refleksiivisyyteen työnsä tavoitteita ja menetelmiä kohtaan.

”Ei meidän takapihalle” -systemaattinen kirjallisuuskatsaus nimby-ilmioistä

Mira Välimaa, sosiaalityön jatko-opiskelija Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, mira.valimaa(a)hotmail.fi

Nimby on lyhenne sanoista *not in my back yard* ja se viittaa asukkaiden ja asukasyhdistyksen asenteisiin ja toimintaan, jolla vastustetaan paikallisesti ei-toivottujen toimintojen ja rakentamisen sijoittamista omalle lähialueelle. Nimby-ilmion kohdistuessa sosiaalityön asiakaskuntaan saatetaan vastustaa esimerkiksi kehitysvammaisten tai asunnottomien asuntolan rakentamista ”omalle takapihalle”. Vastustusta perustellaan tavallisesti toimintojen sijoittumisen sopimattomuudella ympäristöön ja siihen liittyvä tyypillisesti tyytymättömyys julkiseen päätöksentekoon. Periaatteessa vastustus ei kuitenkaan kohdistu suoranaisesti nimby-ilmion keskiössä olevaan ihmisryhmään, vaan enemmänkin toiminnon sijoittamiseen omaan lähiympäristöön. Toiminnon sijoittaminen minne tahansa muualle voitaisiin sen sijaan hyväksyä.

Omassa asuinympäristössä on vaikeaa hyväksyä muutoksia. Nimby-ilmioon näyttäisikin liittyvän hyvin suurelta osin paikallinen konteksti ja siihen liittyvät seikat. Vastustus ei myöskään oikeastaan koskaan pohjautu asukkaiden yhteiseen mielipiteeseen. Vaikka vastustajat edustavatkin tavallisesti vain pientä osaa alueen väestöstä, he tuovat usein hyvinkin näkyvästi mielipiteitään esille, mikä leimaa myös puolueettomat asukkaat ja ilmion hyväksyjät. Nimby-ilmion taustalla olevat syyt ovat vain harvoin rationaalisesti selitettävissä. Vastustus pohjautuu usein tunteiden ja vaistojen pohjalta toimimiseen. Vastustuksen taustalla on tavallisesti jotain vaikeammin tiedostettavaa kuin ”vieraus”, ”outous” tai pelko. Se liittyy usein tietämättömyyteen ja on yhteydessä valittuun tiedotusstrategiaan.

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, millaisia teoreettisia ja käsitteellisiä paikannuksia nimby-ilmioilla on silloin kun se kohdistuu aikuissosiaalityön asiakaskuntaan. Nimby-ilmio saa aikaan sosiaalisen ongelman, mikä vaikeuttaa vastustuksen kohteena olevan ihmisryhmän sopeutumiseen ”vastustajien takapihalle”. Nimby-ilmion taustalla olevien syiden ymmärtäminen on tärkeää ja sillä on merkitystä myös tietoperustaiseen ja rakenteelliseen sosiaalityöhön, sillä ymmärtämättömyys puolin ja toisin saa aikaan tilanteen, jossa huomio kiinnittyy ongelman ratkaisun sijasta kiistaan ja vastakkainasetteluun.

Sosiaalityön asiantuntijuus vastaanottopalveluissa

Eeva Elfving, Jyväskylän yliopisto Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, eeva.elfving(a)gmail.com

Esityksen tavoitteena on luoda kuvaa niistä haasteista, joita suomalainen vastaanottojärjestelmä on kohdannut Eurooppaa kohdanneen niin kutsutun pakolaiskriisin myötä, sekä paikantamaan millaista sosiaalityön asiantuntijuutta se tarvitsee. Esitys perustuu Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Januksessa julkaistuun puheenvuoroon ”Sosiaalityön asiantuntijuus vastaanottopalveluissa”, jonka olen kirjoittanut yhdessä sostt, YTM, Sari Kärkkäisen kanssa.

Esityksen lähtökohtana on vastaanottokeskusten arki, jossa työntekijät käyttävät valtaa suhteissa asiakkaisiin. Vastaanottokeskuksissa työntekijällä on valtaa suhteessa asiakkaaseen, esimiehellä

työntekijään, johdolla esimiehiin, toimintaympäristöllä organisaatioon ja niin eteenpäin. Tällainen ylivallan ketjuuntuminen voi vastaanottotyössä tuntua luontevalta tai jopa perustellulta. Valtarakenteet säätelevät asiakkaan roolia paitsi mahdollistaen, myös rajoittaen osallisuuden muotoja ja mahdollisuuksia.

Esitän, että vastaanottojärjestelmään on erilaisin vallankäytön välinein luotu hyvinvointivaltion rinnakkaistodellisuus, jossa turvapaikkaa hakevat eivät pahimmillaan tule kohdelluiksi yhteiskunnassa muutoin vallitsevien sääntöjen ja käytäntöjen mukaisesti. Sosiaalityöntekijä tuo kuitenkin näihin kysymyksiin oleellisesti kuuluvan asiantuntijuuden keskuksen henkilöstöön. Vastaanottokeskuksissa sosiaalityöntekijöiden oleelliseksi tehtäväksi nouseekin toimiminen rakenteellisen eriarvoisuuden ja yksilöiden oikeudenmukaisen kohtelun välisen suhteen riippumaton asiantuntijana. Sosiaalityön ammattilaisen on toimittava neutraalina ongelmatilanteita jäsentävänä asiantuntijana, jolla on kykyä reflektiiviseen ajatteluun ja työn arviointiin. Kontrollin, vallankäytön ja organisaatioiden toimintatapoihin liittyvien ristiriitojen tunnustaminen ja käsittely tulee olla sosiaalityöntekijän ammatillisuuden ytimessä.

Sosiaalisten ihmisoikeuksien näkökulmasta yhdenvertaisuutta tulee edistää erityisesti poistamalla näkymätöntä rakenteellista syrjintää, joka ilmenee esimerkiksi professionaalisen auttamisen tyypistämisenä ohjeiden suorittamiseksi. Jos sosiaalisten ihmisoikeuksien toteutumista joutuu vaatimaan viranomaisprosessissa, ihmisoikeudet eivät oikeastaan toteudu.

Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten lastensuojelun sijoitukset ja huostaanotot 1990-2015

Maili Malin Siirtolaisuusinstituutti, Eerikinkatu 34, 20100 Turku, maili.malin(a)utu.fi

Merja Anis Sosiaalietieteiden laitos, Sosiaalityö 20014 Turun yliopisto, merja.anis(a)utu.fi

Toimiva, lapsilähtöinen ja pysyviä ihmissuhteita tukeva lastensuojelu on tärkeä lasten viimesijainen suoja, kun lapsen kasvu ja kehitys vaarantuu vakavasti syystä tai toisesta. Maahanmuuttajaperheillä on paljon haasteita uuteen kotimaahan sopeutumisessa erityisesti silloin, kun he ovat pakotettuja muuttamaan pois kotimaastaan. He ovat voineet menettää mm. läheiset ihmissuhteensa, sosiaalisen asemansa, toimintakykynsä, itsearvostuksensa ja jopa terveytensä muuttaessaan maasta toiseen. Perheen jäsenet ovat voineet muuttaa eri aikaan ja perhe-elämän sujuminen uudessa yhteiskunnassa voi olla raskasta, vaikka elinolot olisivatkin turvalliset. Lapset ja vanhemmat kotoutuvat usein eritahtisesti uuteen kotimaahan, kun päivähoido ja koulu ottavat lapset luontevasti heti päiväjärjestykseensä. Vanhemmuuden haasteet voivat käydä aikuisille ylivoimaisiksi, lapset voivat oireilla vakavasti ja nuoret käyttäytyä huolestuttavasti, jolloin uuden asuinmaan lastensuojelu voi puuttua perheen elämään. Suomessa ei ole kattavaa tietoa maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten lastensuojelun asiakkuudesta. Tutkimuksemme vastaa tähän tiedontarpeeseen. Osana laajaa pohjoismaista tutkimushanketta (CAGE www.cage.ku.dk) tutkimme pakolaistaustaisten ja muiden maahanmuuttajien 1. ja 2. sukupolvea lastensuojelun asiakkaina, heidän sijoituksiaan, sijoituspaikkojaan ja –kertoja eri ikäisenä. Meillä on lastensuojelun rekisteritiedot kaikista 1971-1999 syntyneistä ja Suomessa asuvista lapsista ja nuorista, joille on yhdistetty VRK:n tieto omasta ja vanhempien syntymämaasta sekä Tilastokeskuksen syntyperätieto. Tulosten mukaan maahanmuuttajataustaisilla lapsilla oli enemmän sijoituksia tai huostaanottoja verrattuna kantaväestöön. Toisen sukupolven pakolaistaustaisilla oli lähes 3 kertaa enemmän sijoituksia tai huostaanottoja verrattuna kantaväestöön (9,2 % vs. 3,5 %, erityisesti pojat). Kaikissa ryhmissä kiireellisiä sijoituksia oli enemmän kuin kantaväestön lapsilla (28-36 % vs. 23%).

Kun kantasuomalaislapsia sijoitettiin enemmän perhehoitoon, sijoitettiin maahanmuuttajataustaisia enemmän laitoksiin. Lastensuojelun toimet eroavat toisistaan lapsen etnisyyden mukaan, tutkittavaksi jää miten ne eroavat toisistaan sisällöltään.

Kotoutumisen kulttuurien ymmärtäminen semiosfääriteorian avulla

Jussi Seppälä, sosiaalityöntekijä, Helsingin Maahanmuuttoyksikkö, jussi.seppala(a)hel.fi

Maahanmuuttajat ovat kotouttavaa työtä tekeväälle sosiaalityöntekijälle kysymysmerkki. Keitä he ovat, mistä he tulevat, minne he ovat menossa? Kotouttamistyö voi kapeutua asiakkaan kanssa käytävään keskusteluun talousasioista – mikä on Kela, mikä on asumistuki, mikä on vuokran omavastuu, mikä on vuokratähti, ja miten vuokratähti maksetaan. Asiakas kuuluu Suomen sosiaaliturvan piiriin, mutta asiakas ei tiedä, miten sosiaaliturvajärjestelmä toimii. Sosiaalityöntekijä ei tiedä, millaiseen toimintakulttuuriin asiakas kuului ennen Suomeen tuloa. Sosiaalityöntekijän tulee ymmärtää suomalaista toimintaympäristöä, ja selvittää sitä asiakkaalle. Asiakkaan tulee ymmärtää omaa tilannettaan, ja kertoa siitä sosiaalityöntekijälle. Kotouttava työ jää kuitenkin pinnalliseksi, jos yhteistyö kapeutuu talousongelmien selvittelyksi.

Kotoutumisen arvoitusta voi avata semiosfääriteorian avulla. Semiosfääri on Juri Lotmanin teoria kielellis-kulttuurisesta tilasta, jonka piirissä ihmiset kommunikoivat. Semiosfäärin staattisessa keskustassa ovat ihmisillä eri asioista olevat pysyvät ja hitaasti muuttuvat käsitykset, kuten lait. Semiosfäärin dynaamisessa periferiassa ovat keskustaa haastavat uudet asiat, kuten maahanmuutto. Semiosfäärejä erottaa toisistaan rajapinta, joka on oppimisen tila. Rajapinta kuvaa liikettä semiosfäärien välillä. Kotoutuminen voidaan nähdä rajapintana maahanmuuttajan oman toimintakulttuurin, sekä maahanmuuttajalle vieraan suomalaisen toimintakulttuurin välillä. Kun sosiaalityöntekijä ja asiakas keskustelevat vuokratähden maksamisesta, eivät he ehkä ymmärrä toisiaan, koska he eivät puhu samasta asiasta – he eivät ole samassa semiosfäärissä.

Työssäni maahanmuuttoyksikössä olen ryhtynyt tarkastelemaan asiakkaiden tilanteita semiosfääriteorian avulla. Pyrin samalla hahmottamaan erilaisia kotoutumisen kulttuureita. Alustavan tarkastelun mukaan niitä ovat menneisyyteen painottuva ongelmakeskeinen, nykyisyyteen painottuva arkikeskeinen ja tulevaisuuteen painottuva vaihtoehtoinen kotoutumisen kulttuuri. Näiden lisäksi voi havaita kotoutumattomuuden kulttuurin. Tavoitteeni on tuottaa työvälillä kotouttavan työn reflektiovaiheeseen – kun työntekijä pohtii sitä, mistä kotoutuvan asiakkaan tilanteessa on kysymys.

Aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuudet kotouttamistyön ulkoisten ehtojen ja maahanmuuttajien tarpeiden ristipaineissa

*Kati Turtiainen: YTT, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
kati.turtiainen(a)chydenius.fi*

*Tuomo Kokkonen: YTT, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
tuomo.kokkonen(a)chydenius.fi*

Katri Viitasalo: YTT, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius; katri.viitasalo(a)chydenius.fi

Kansalaisuutta koskevassa keskustelussa on kiinnitetty huomiota siihen, että aktiivinen kansalaisuus ymmärretään usein varsin kapeasti kiinnittyneenä työkansalaisuuden ideaaliin. Vastaava painotus on havaittu myös suhteessa kotouttamispolitiikkaan ja sen käytäntöihin (esim. Suurpää 2002; Kerkkänen 2008). Tästä on seurauksena muuan muassa se, että perheiden tarpeet eivät kotouttamiskäytännöissä saa riittävästi huomiota (esim. Nordberg 2015). Esityksemme perustuu Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Januksessa (4/2017) Januksessa julkaistuun artikkeliin. Olemme analysoineet Länsi-Suomalaisten kotouttamistyön ammattilaisten haastatteluja siitä, miten aktiivinen kansalaisuus rakentuu kotouttamistyön rakenteellisten ehtojen ja maahanmuuttajien tarpeiden huomioimisen ristiriidassa. Ymmärrämme maahanmuuttajien kotoutumisen eri elämänalueille liittyvinä aktiivista

kansalaisuutta vahvistavina sekä kotoutujien institutionaalisissa ja muissa arkisissa suhteissa tapahtuvina arjen kansalaisuuden tekoina (Isin 2008; Vuori 2012; 2015). Teoreettisesti nojaututaan Amartya Senin toimintamahdollisuuksien teoriaan, joka painottaa erilaisten kyvykkyyksien sekä autonomisten toimintamahdollisuuksien merkitystä aktiivisessa kansalaisuudessa. Aikaisempien tutkimusten mukaan sekä politiikan että käytäntöjen tasolla ei huomioida riittävästi kotoutujien jo olemassa olevaa kyvykkyyttä. Autonomian tukemisen ja yksilöllisten kotoutumispolkujen sijaan kotoutujien on usein tyydyttävä ryhmänä tarjottaviin palveluihin (esim. Sotkasiira 2018, 2016).

Yksilöllisten tarpeiden ja toisaalta kyvykkyyden tunnistamattomuus saattaa kotouttamistyössä johtaa tulkintoihin, jotka työntävät maahanmuuttajat marginaaliin. Esimerkiksi Marja Peltola (2014) osoittaa, että etenkin muslimimaahanmuuttajien epätasa-arvon kokemukset tulkitaan usein liittyviksi intiimille alueelle, perheen sisäisiin valtasuhteisiin. Miesten, naisten ja lasten toimintaa, yhteiskunnallista asemaa ja tasa-arvon mahdollisuuksia eivät kuitenkaan rajaa vain perhesuhteet, vaan tärkeältä osaltaan myös suomalaisen yhteiskunnan rakenteet ja globaali eriarvoisuus

Tuloksena havaitaan, että ammattilaisten näkemyksissä painottuu ristiriita järjestelmän tarpeille rakentuvan työkansalaisuuden ja kotoutujien autonomiaa tukevien toimintamahdollisuuksia vahvistavan työn välille. Myös kotiäitien perheasemaan perustuva kansalaisuus on erityisen vaikeasti saavutettavissa. Lopputuloksena on, että järjestelmän tarpeille rakennettu maahanmuuttajien sopeuttaminen kääntyy itseään vastaan, sillä yksilöiden tarpeet eivät rakennu ulkoisten määrittelyjen varaan. Lopulta yksilöllisten tarpeiden tunnistamattomuus ja huomiotta jättäminen passivoi maahanmuuttajaa.

10 Valinnanvapaus sosiaalityössä

Työryhmän koordinaattorit:

Aija Kettunen, asiantuntija ja aluekoordinaattori, Diakonia-ammattikorkeakoulu aija.kettunen(a)diak.fi

Tuula Pehkonen-Elmi, asiantuntija, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Elina Pekonen, projektikoordinaattori, Diakonia-ammattikorkeakoulu & sosiaali- ja vammaispalveluiden päällikkö, Siilinjärven kunta

Haavoittuvat, haluttomat ja hapuilevat kuluttajat valintatilanteissa

Kirsi Kuusinen-James, johtaja, VTT, Sosiaalialan osaamiskeskus Verso, kirsi.kuusinen-james(at)phhyky.fi

Valintamallien kriittiset kohdat liittyvät siihen, onko yksilöllä tietoa valintamahdollisuudesta, kiinnostusta tarjolla olevan valinnanvapauden käyttämiseen, tietoa eri vaihtoehtoista, kykyä arvioida vastaako palvelu hänen tarpeeseensa sekä resursseja tehdä valinta tai tarvittavaa tukea valinnan teolle (Kuusinen-James & Seppänen 2013). Kansalaisen asemaa valitsijana parantavat tutkimusten mukaan hyvä koulutus ja toimintakyky sekä riittävät taloudelliset resurssit (Volk & Laukkanen 2007; Vamstad 2015). Asemaa valitsijana heikentävät koulutuksen puute, ikääntyminen, mielenterveysongelmat, ja sairaudet (Koivusalo ym. 2009, 276–277) sekä kivut.

Heikoista kuluttajista olisi mahdollisuutta tehdä vahvempia kuluttajia muun muassa toimintakäytäntöjä muuttamalla. Valintatilanteet voitaisiin tehdä yksinkertaisemmiksi ja selittää valinnan tarkoitus ja sen seuraukset paremmin. Iäkkäillä tulee lisäksi tulevaisuudessa olemaan enemmän kokemusta erilaisten valintojen tekemisestä ja valmiuksia tiedon hakemiseen. Ruotsin kotihoidossa tehdyn tutkimuksen mukaan moni palvelusetelikäyttäjä ei kuitenkaan pitänyt palveluntuottajan valintaa tärkeänä ja ollut siten

kiinnostunut valinnan teosta (Vamstad 2015). Palveluntuottajan valintaa tärkeämpänä pidetään palvelun sisällön, palveluajankohdan ja palvelua tuottavan työntekijän valintaa, mutta näitä ei ole mahdollisuutta valita. Heikon kuluttajuuden lisäksi valinnanteon esteenä voi siis olla myös haluton kuluttajuus. Tämä erottelu olisi syytä tehdä entistä selkeämmin. Sosiaalityön tehtävänä on tuoda keskusteluun ja päätöksentekoon tietoa siitä, mitkä asiat ovat asiakkaille tärkeitä ja mihin asioihin he haluaisivat vaikuttaa. Keskeisenä tehtävänä on lisäksi tuoda esiin valintoihin ja valinnanvapausvetoiseen palvelujärjestelmään liittyviä riskejä sekä uusia epätasa-arvoisuutta aiheuttavia mekanismeja.

Koivusalo, Meri & Ollila, Eeva & Alanko, Anna (2009). Lopuksi – valinnat ja vastuu terveydenhuollossa. Teoksessa Meri Koivusalo, Eeva Ollila & Anna Alanko (toim.) Kansalaisesta kuluttajaksi Markkinat ja muutos terveydenhuollossa. Helsinki: Gaudeamus, 276–288.

Kuusinen-James, Kirsi & Seppänen, Marjaana (2018) Sosiaalityö valinnanvapauden edessä. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.) Sosiaalityön uusi asiantuntijuus. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2018. Unipress, 66-86.

Vamstad, Johan (2015) Exit, voice and indifference – older people as consumers of Swedish home care services. *Ageing and Society*, 1–19.

Volk, Raija & Laukkanen, Tuula (2007). Palvelusetelin käyttö kunnissa. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 38:2007.

Tukea valinnanvapauden käyttämiseen: henkilökohtaisen budjetoinnin tuki

Ulla Huhtalo (ulla.huhtalo(a)saimia.fi), Saimaan ammattikorkeakoulu
Taija Nöjd (taija.nojd(a)saimia.fi), Saimaan ammattikorkeakoulu

Avain kansalaisuuteen –hankkeen aikana on selvitetty henkilökohtaisen budjetin toimintamallia ja henkilökohtaisen budjetoinnin tukea asiakkaan valinnanvapauden mahdollistajana.

Henkilökohtaisen budjetoinnin malliin liittyy budjetin suunnitteluun ja käyttöön liittyvä tuki. HB:n hengen mukaisesti ihmisellä tulee olla mahdollisuus valita, keneltä hän tätä tukea pyytää. Hankkeen aikana asiakkaita tukivat läheiset tai omatyöntekijät. Mahdollista olisi järjestää HB-tuki myös esimerkiksi kolmannen sektorin toimintana. Toisaalta voidaan ajatella, että valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus muuttavat ammattilaisen ja asiakkaan rooleja siten, että asiakas on oman elämänsä päämies ja toimija, ja ammattilainen mahdollistaja, valmentaja ja/tai asiakkaan kumppani.

Henkilökohtainen budjetointi on Suomessa vielä suhteellisen tuntematon eikä henkilökohtaisen budjetoinnin tuki ollut helposti liitettävissä osaksi työntekijöiden tai järjestöjen toimintaa. Vapaaehtoistyönä toiminta edellyttäisi perehdyttämistä ja jatkuvaa tukea HB-tukihenkilönä toimiville.

Saimaan Ammattikorkeakoulussa Sosionomi YAMK opiskelijat selvittivät syksyllä 2017 osana Yhteisöllisen sosiaalityön vaikuttavuus – opintojaksoa HB-avustajana toimimisen edellytyksiä. Selvityksen tuloksena HB-avustajan odotetaan paitsi tukevan ja avustavan asiakkaita, myös verkostoituvan alueen eri toimijoiden (mm. palveluntuottajien, järjestöjen, yhdistysten) kanssa. HB-avustajalta odotetaan hyviä vuorovaikutustaitoja, asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista, digitaitoja ja budjetointitaitoja. Selvityksen perusteella HB-avustajana toimiminen edellyttää koulutusta mm. lainsäädännöstä, päämies-asianajajasuhteesta, tietosuojasta ja salassapidosta, palvelujen hinnoittelusta ja budjetoinnista, vastuukysymyksistä ja asiakasprosessista. Tämän selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että HB-tukihenkilönä toimiminen edellyttää vankkaa perehtymistä aiheeseen.

Tarkastelemme esityksessä erilaisia valinnanvapauden tukemiseen liittyviä kokemuksia Avain kansalaisuuteen -hankkeen ajalta sekä esille nousevia kysymyksiä, kuten kuka tukea voi tarjota ja millaista

koulutusta se edellyttää? Saako tuki maksaa ja kenelle? Saako käytännössä valinnanvapautta käyttää, jos sen käyttämiseen tarvitsee tukea?

Suhteellinen autonomia ja palveluvalinnat sosiaalityöntekijä-asiakaskeskusteluissa matalan kynnyksen huumehoitoklinikalla

Kirsi Juhila, Tampereen yliopisto, kirsi.juhila(a)tuni.fi

Johanna Ranta, Tampereen yliopisto, johanna.ranta(a)tuni.fi

Suvi Raitakari, Tampereen yliopisto, suvi.raitakari(a)tuni.fi

Esityksessä tarkastellaan sitä, miten matalan kynnyksen huumehoitoklinikan sosiaalityöntekijät vahvistavat asiakkaiden itsemääräämisoikeutta, ja miten asiakkaat vastaavat siihen keskusteltaessa heidän tulevista palvelupoluistaan. Teoreettinen viitekehys pohjautuu suhteellisen autonomian käsitteeseen, jonka juuret ovat feministisessä etiikassa ja relationaalisessa sosiologiassa. Suhteellisen autonomian kehysten kautta tulkiten ihmisten palveluvalinnat tapahtuvat aina monimutkaisissa keskinäisen riippuvuuden verkostoissa. Menetelmällisesti esitys nojaa etnometodologiseen vuorovaikutuksen tutkimukseen. Aineisto koostuu kymmenestä klinikalla käydystä sosiaalityöntekijä-asiakaskeskustelusta. Keskitymme erityisesti keskustelujen 'valintapuhe-episodeihin'. Näiden episodien yksityiskohtainen analyysi osoittaa, miten asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistaminen on läsnä palveluvalinnoista keskusteltaessa, ja miten keskustelua voi jäsentää suhteellisen autonomian käsitteen avulla. Analyysi tuo esiin myös sen, kuinka sosiaalityöntekijöidenkin toimintamahdollisuuksia voi tulkita suhteellisenä autonomiana; heillä samoin kuin asiakkailla on vain rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa siihen, millaisia palvelupolkuja pitkin asiakkaiden on mahdollista kulkea.

Henkilökohtainen budjetointi - ihmislähtöinen toimintatapa sosiaali- ja terveydenhuoltoon

Tuula Pehkonen-Elmi, asiantuntija, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Eliina Pekonen, projektikoordinaattori, Diakonia-ammattikorkeakoulu & sosiaali- ja vammaispalveluiden päällikkö, Siilinjärven kunta

Esityksessä tarkastellaan henkilökohtaisen budjetoinnin toimintatapaa, jota on kehitetty ja kokeiltu Avain kansalaisuuteen: henkilökohtainen budjetointimallin avulla osallisuutta, itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta –hankkeessa 1.6.2016–31.5.2019.

Henkilökohtainen budjetti on rahasumma, jonka ihminen voi käyttää omaehtoisesti tarpeitaan vastaavaan tukeen ja palveluihin sovittujen reunaehtojen mukaan. Tavoitteet ja reunaehdot perustuvat tarpeiden arviointiin ja ne kirjataan yksikölliseen suunnitelmaan. Taustalla on lainsäädäntö, jonka perusteella henkilöllä on oikeus tukeen tai palveluun. HB edellyttää ihmislähtöistä ja kokonaisvaltaista työskentelytapaa ja sitä, että organisaatio sen mahdollistaa.

- Tuen tarpeessa olevan oma rooli yksilöllisen suunnitelman laadinnassa on keskeinen, ja hän päättää, ketkä suunnitelman laadintaan osallistuvat. Tavoitteet sovitaan tuen tarpeessa olevan ja ammattilaisten välisessä vuoropuhelussa.
- Henkilölle kerrotaan varhaisessa vaiheessa budjetin määräytyminen, sen suuruus sekä mihin sitä voi käyttää.
- Rahasumma on riittävän suuri, jotta henkilö pystyy hankkimaan yksilölliseen suunnitelmaan kirjatun ja sovittuja tavoitteita vastaavan tuen ja palvelut.
- Henkilö saa tarvitessaan tukea sekä yksilöllisen suunnitelman laadintaan että budjetin käyttämiseen. Tuen avulla HB mahdollistetaan kaikille sitä haluaville.

- Henkilöllä on oikeus käyttää budjettia ajankohtina ja tavoilla, jotka hänen omasta mielestään tukevat suunnitelmassa asetettuja tavoitteita.

HB-toimintatapaa voidaan soveltaa jo nykyisen lainsäädännön pohjalta, eikä erityistä lakia välttämättä tarvita. Hankkeen tulokset osoittavat, että kokemuksia, keskustelua ja tutkittua tietoa tarvitaan vielä lisää, jotta HB-toimintatapaa voidaan hyödyntää sosiaali- ja terveydenhuollossa.

11 Päätöksenteko lastensuojelussa

Työryhmän koordinaattorit:

Rosi Enroos, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto, Rosi.Enroos(a)tuni.fi

Essi Julin, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto, Essi.Julin(a)tuni.fi

Lapsiin kohdistuvan väkivaltarikostutkinnan seuraukset perhe- ja läheis- sekä viranomaissuhteisiin vanhempien näkökulmasta

Essi Julin, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto, essi.julin(a)tuni.fi

Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosepäilyjen tutkinta on viime vuosien aikana kehittynyt ja muuttunut nopeasti sekä lainsäädännöllisesti että käytännön tasolla. Suomessa on pyritty lainsäädännöllisin muutoksin madaltamaan viranomaisten ilmoitusvelvollisuuskynnystä lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja pahoinpitelyrikosepäilyjen osalta. Täten myös perheiden sisäiset (kuritus)väkivaltatilanteet päätyvät aiempaa useammin viranomaisten tietoon ja selvitettäväksi. Lapsiin kohdistuvan väkivaltarikosepäilyjen selvittämistä tehdään moniammatillisesti ja monialaisesti poliisin, lastensuojelun ja terveydenhuollon kesken.

Matala ilmoitusvelvollisuus- ja tutkintakynnys lisäävät julkisen vallan ja sitä toteuttavien instituutioiden puuttumista myös kodin ja perheiden sisällä tapahtuviin asioihin. Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosepäilyjen tutkinnassa lasten ja perheiden tilanteet ovat moninaisia ja osin myös kiistanalaisia. Esimerkiksi lapsesta huolta pitävä henkilö saattaa samanaikaisesti olla epäiltynä lapsen kohdistuneesta väkivaltarikoksesta. Täten myös lastensuojelussa on arvioitava tilanne- ja tapauskohtaisesti lapsen etua ja tehdä sen mukaisia päätöksiä rikostutkinnalliset reunaehdot huomioiden.

Käynnissä olevassa yhteiskuntatieteellisessä väitöskirjatutkimuksessa kartoitetaan lapsen kohdistuneen väkivaltarikosepäilyn selvittämiseen liittyvien viranomaiskäytäntöjen seurauksia sekä perhe- ja läheis- että viranomaissuhteisiin vanhempien näkökulmasta. Tutkimus kiinnittyy palveluiden toimintaa ja oikeudenmukaisuutta asiakaslähtöisesti käsittelevään tutkimusperinteeseen sekä lastensuojelututkimukseen. Rikostutkinnallisella lähestymistavalla lapsiin kohdistuneisiin väkivaltaepäilyihin korostetaan lapsen yksilöoikeuksia ja pyritään täten hyvään. Tutkimus pyrkii selvittämään, onko hyvää tarkoittavalla institutionaalaisella käytännöllä myös sellaisia tahattomia seurauksia, jotka eivät välttämättä näyntyä perheen näkökulmasta positiivisina.

Tutkimus kohdistuu sekä poliisin ja lastensuojelun että poliisille virka-apua antavien Lasten oikeuspsykiatrisen/-psykologian yksiköiden toimintaan. Näitä yksiköitä on Suomessa viisi ja ne sijoittuvat yliopistosairaaloihin. Aineistona on 15 seksuaali- ja/tai pahoinpitelyrikosepäilyn kohteena olleiden lasten

vanhempien avoimella otteella toteutettua haastattelua heidän kokemuksistaan monialaisesta ja moniammatillisesta lapseen kohdistuneen väkivaltarikosepäilyn selvittämiprosessista. Tässä työryhmäesityksessä esitellään tutkimuksen taustaa ja toteutusta sekä alustavia tuloksia rikostutkintaprosessin aiheuttamista seurauksista viranomais- sekä perhe- ja läheissuhteisiin haastatteluaineiston sisällönanalyyysiin pohjautuen.

“Haluan kotiin äidin luo”. Lapsen etu huostaanoton jatkamista koskevista valituksista ja niiden ratkaisuisa

Virve-Maria Toivonen, Yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto, virve-maria.toivonen(a)helsinki.fi (esittäjä)
Laura Kalliomaa-Puha, Sosiaali oikeuden apulaisprofessori, Tampereen yliopisto, laura.kalliomaa-puha(a)tuni.fi

Tarja Pösö, Sosiaalityön professori, Tampereen yliopisto, tarja.poso(a)tuni.fi

Valitukset ovat yksi tapa työstää huostaanottoa koskevia erimielisyyksiä, vahvistaa lasten ja vanhempien oikeusturvaa ja korjata mahdollisia virheitä. Niitä on tarkasteltu yllättävän vähän tutkimuksessa ottaen huomioon huostaanottopäätöksenteon jännitteisen luonteen. Tässä puheenvuorossa tarkastellaan huostaanoton jatkamista koskevia, hallinto-oikeudelle tehtyjä valituksia ja niiden ratkaisuja. Aineistona on kaikki kolmen hallinto-oikeuden vuosina 2014-2016 tekemät ratkaisut (125) ja lisäksi yhdelle niistä osoitetut valitukset (55).

Analyysin kohteena on erityisesti tulkinnat lapsen edusta näissä erimielisyystilanteissa. Keskittymistä tähän teemaan ohjaa empiirinen havainto siitä, että valitukset painottuvat vanhemmissa ja olosuhteissa tapahtuneiden muutosten esittämiseen kuitenkin niin, että niitä kuvataan lapsen edun mukaisina. Hallinto-oikeuden ratkaisuisa punnitaan näitä valitusten sisältöjä suhteessa lapsen etuun. Tästä muodostuu jännitteinen asetelma: haluan kotiin äidin luo –ilmaisua saatetaan käyttää valituksissa osoittamaan lapsen näkemystä ja toiveita ja perustelemaan vanhemman näkemystä ja toivetta ja hallinto-oikeuden ratkaisussa samaa ilmaisua punnitaan toisesta kuin vanhemman toiveen suunnasta. Tämä jännitteinen asetelma on tunnistettu aiemmassa huostaanottopäätöksentekoa tarkastelevassa tutkimuksessa, mutta nyt tarkastelemme sitä tuoreella aineistolla.

Kirjoittamisotteessa hyödynnetään sekä oikeus- että yhteiskuntatieteen lähestymistapoja asiakirja-aineiston tulkintaan. Tutkimusta rahoittaa Alli Paasikiven säätiö.

Tutkimus lasten kuulemisesta ja sen seurauksista

Tarja Heino, Tutkimusprofessori, THL, Tarja.Heino(a)thl.fi

Viimeisimmät suomalaiset tutkimukset huostaanotetuista lapsista osoittavat tarpeen *kaikkien sijoitettujen lasten kuulemiseen yhdenvertaisesti* sijoituspaikasta riippumatta sekä tarpeen sellaisten toimintakäytäntöjen ja -kulttuurien luomiseen, jotka helpottavat lasten mielipiteiden ja kokemusten systemaattista kuulemistä.

On huomioitava, että erityisesti valvonnan näkökulmasta tehdyt selvitykset nostavat korostetusti esiin lasten huonot kokemukset, joten julkisuuskuva vain tällaisten selvitysten pohjalta on vääristynyt. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos on käynnistämässä kolmevuotisen tutkimus- ja kehittämishankkeen 2019–2021, jonka tehtävänä on:

- Tutkia sijoitettuna olevien lasten kokemuksia ja kohtelua erityisesti siitä näkökulmasta, millaiset tekijät tukevat ja lisäävät sijoitettujen lasten hyvinvointia.
- Tutkia epäkohtiin tarttumista helpottavia ja vaikeuttavia seikkoja.

- Vahvistaa ja kehittää keinoja tarttua sijaishuollon epäkohtiin ja korjata niitä.

Hanke tähtää muutokseen sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten kuulemisen tavoissa ja rakenteissa. Tutkimus pyrkii kuvaamaan sijoitettujen lasten hyvinvoinnin, kohtelun ja epäkohtiin puuttumisen kokonaistilannetta.

Puheenvuoro keskittyy esittelemään kyseistä tutkimus- ja kehittämishanketta ja sitä peilataan yleisemmin lastensuojelun päätöksenteon hämäryyteen.

Perheenjäsenten suostumus ja vastustus huostaanottopäätöksenteossa

Rosi Enroos, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto, Rosi.Enroos(a)tuni.fi

Suomalainen huostaanottopäätöksentekojärjestelmä, jossa asianosaiset – yli 12-vuotiaat lapset ja heidän huoltajansa – voivat suostua huostaanottoon tai vastustaa sitä, poikkeaa kansainvälisessä kentässä muiden maiden huostaanottojärjestelmistä, joissa huostaanotoista pääsääntöisesti päätetään oikeudessa. Suomessa asianosaisten perheenjäsenten näkemykset määrittävät sitä, missä päätös huostaanotosta tehdään. Jos asianosaiset eivät vastusta huostaanottoa ja suunniteltua sijaishuoltopaikkaa, päätös huostaanotosta tehdään kunnan lastensuojelussa. Mikäli joku asianosaisista vastustaa huostaanottoa tai sijaishuoltopaikkaa, päätös tehdään hallinto-oikeudessa.

Suomessa huostaanottojen päätöksentekoa koskeva tutkimuskiinnostus on kohdistunut erityisesti tahdonvastaisiin huostaanottoihin, vaikka noin kaksi kolmasosaa huostaanotoista tehdään kunnissa suostumukseen pohjautuen. Tiedämme hyvin niukasti siitä, mitä suostumus ja vastustus on osana lastensuojelutyötä ja huostaanottopäätöksentekoa. Perheenjäsenten kannoilla huostaanottoon voi kuitenkin olla monenlaisia seurauksia.

Tässä esityksessä tarkastellaan kolmenkymmenen lastensuojelun sosiaalityöntekijän haastattelun pohjalta sitä, miten perhesuhteet vaikuttavat yksittäisten perheenjäsenten ilmaisemaan suostumukseen ja vastustukseen huostaanottoa koskien.

Esitys pohjautuu Tampereen yliopistossa toteutettavaan Suomen Akatemian rahoittamaan monitieteiseen tutkimushankkeeseen ajalla 1.9.2017–31.3.2021.

12 Asiakasturvallisuus sosiaalityössä

Työryhmän koordinaattorit:

Aini Pehkonen, professori (ma.), Itä-Suomen yliopisto, aini.pehkonen(a)uef.fi

Sanna Lähteinen, suunnittelija Sosnet / Lapin yliopisto, sanna.lahteinen(a)ulapland.fi

Asiakasturvallisuus lastensuojelussa (integroitu kirjallisuuskatsaus)

Sanna Välimäki, YTM, laillistettu sosiaalityöntekijä, psykoterapeutti, Itä-Suomen Yliopisto, WELMA-tohtorikoulutus, sanna.valimaki(a)sos-lapsikyla.fi

Teen Itä-Suomen yliopistoon väitöskirjatutkimusta, jonka aiheena *lastensuojelun asiakasturvallisuus*. Väitöskirja tulee koostumaan kolmesta tutkimusartikkelista. Ensimmäinen artikkeli, jonka alustavia

tuloksia tulen sosiaalityön tutkimuksen päivillä esittämään, on integroitu kirjallisuuskatsaus. Integroidun kirjallisuuskatsauksen aineistona on n. 20 lastensuojelun asiakasturvallisuuteen liittyvää kansainvälistä tutkimusta vuosilta 1997-2017. Tutkimusaineistosta etsin määrittelyä asiakasturvallisuudelle lastensuojelussa: miten lastensuojeluun liittyvissä tutkimuksissa käsitetään ja ymmärretään asiakasturvallisuus? Mitkä tekijät vaikuttavat tutkimusten mukaan asiakasturvallisuuteen? Kirjallisuuskatsauksen avulla on myös mahdollista vastata osittain kysymykseen siitä, millä keinoin asiakasturvallisuutta voidaan parantaa.

Asiakasturvallisuus rinnastetaan usein potilasturvallisuuteen. Sen määrittely ei ole yksiselitteinen ja sillä näyttäisi tutkimusten perusteella olevan huomattavasti laajempi määritelmä, kuin mitä potilasturvallisuuden ajatellaan olevan. Asiakasturvallisuuteen vaikuttavat moninaiset multikausaaliset seikat. Erilaiset organisaatiosta lähtevät seikat, erilaiset systeemiset virheet kuin myös yksilölliset ja inhimilliset poikkeamat ja riskit haastavat asiakasturvallisuutta. Samalla prosesseihin yhdistyvät lastensuojelun asiakkaina olevien perheiden tilanteiden moninaisuus. Lastensuojelu toimintaympäristönä on myös virheille altis ja siellä ratkaistavat asiat ja kysymykset ”pirullisia” ja monisyisiä. Asiakasturvallisuudella on yhteys työn laatuun ja riskien hallintaan. Tutkimuksessa on tarkoituksena tuoda esiin lastensuojeluun liittyvät haasteet asiakasturvallisuudelle yksilö-, organisaatio- ja yhteiskunnallisella tasolla.

Kansainvälisesti lastensuojelun turvallisuuteen liittyvät kysymykset ovat olleet kiinnostuksen ja tutkimuksen kohteena mm. Kanadassa, Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa. Asiakasturvallisuuteen liittyvä tutkimus ja raportointi on ollut kansainvälisesti kiinnostunut asiakasturvallisuudesta tilanteissa, joissa asiakasturvallisuuden vaarantuminen on ollut äärimmäistä ja johtanut jopa lapsen kuolemaan. Tutkimusten kautta piirtyy kuitenkin monipuolinen kuva siitä, miten erilaiset riskit ja inhimilliset tekijät vaikuttavat päätöksentekoon, kohtaamiseen ja tilanteiden tulkintoihin ja sitä kautta asiakasturvallisuuteen, vaikka asiakasturvallisuus ei vielä olisi vakavasti vaarantunut.

Miten sosiaalityöntekijän ammattitaitoa voidaan arvioida asiakasturvallisuuden näkökulmasta?

Aini Pehkonen, professori (ma.), Itä-Suomen yliopisto, aini.pehkonen(a)uef.fi

Sanna Lähteinen, suunnittelija Sosnet / Lapin yliopisto, sanna.lahteinen(a)ulapland.fi

Sosiaalihuollon ammattihenkilöiden valvonnasta säädetään sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (817/2015), jonka tarkoitus on edistää asiakasturvallisuutta ja sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun. Asiakasturvallisuudella tarkoitetaan palveluiden järjestämistä, tuottamista ja toteuttamista siten, että asiakkaan fyysinen, psyykinen, sosiaalinen sekä taloudellinen turvallisuus eivät vaarannu. Se tarkoittaa, että organisaatiot ja asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät noudattavat laissa säädettyjä velvoitteita sekä sosiaalityön eettisiä periaatteita ja toimintakäytäntöjä. Sosiaalityöntekijän ammatillinen toiminta asiakasturvallisuuden toteuttajana perustuu tutkittuun tietoon ja ammatin eettisiin periaatteisiin. Sosiaalityöntekijä on vastuussa työnsä laadusta asiakkaalleen ja hänen perheelleen, työyhteisölleen, yhteistyöverkostolleen ja yhteiskunnalle.

Sosiaalihuollon ammattihenkilöiden valvontaan sisältyvä ammattitaidon selvittäminen voidaan käynnistää, jos on perusteltua aihetta olettaa, että sosiaalihuollon ammattihenkilön ammatinharjoittamistaidoissa tai ammatitiedoissa on puutteita (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 19 §). Ammattihenkilön puutteellista ammattitaitoa koskevan asian tultua vireille, Valvira selvittää henkilön ammattitaitoa monipuolisesti mm. työnantajalta pyydetyillä selvityksillä ja henkilön laatimien asiakasasiakirjojen pohjalta. Mikäli selvityksen yhteydessä ei saada riittävää varmuutta henkilön ammattitaidoista ja -tiedoista, Valvira voi määrätä hänet hakeutumaan ammattitaidon selvittämiseen, josta vastaavat sosiaalityöntekijöiden osalta sosiaalityön koulutusvastuussa olevat yliopistot.

Työryhmäpuheenvuoromme perustuu Sosnetin ja Valviran yhteiseen valmistelutyöhön. Sosiaalihuollon ammattihenkilölain tarkoittaman ammattihenkilöiden valvontatehtävän hoitamiseksi ja sosiaalityöntekijän ammattitaidon selvittämisen prosessien mahdollistamiseksi sosiaalityön koulutusvastuuyliopistot ovat laatineet yhteistyössä Valviran sosiaalihuollon valvontaosaston kanssa kuvauksen sosiaalityöntekijän ammatillisen osaamisen kriteereistä asiakasturvallisuuden näkökulmasta. Puheenvuorossamme jäsenämme ammattitaidon arvioinnin prosessia ja sekä sosiaalityöntekijän ammatillisen osaamisen kriteereitä asiakasturvallisuuden näkökulmasta. Valmistelutyön aikana sosiaalityöntekijän ammattitaitoa on jäsenetty asiakasturvallisuuden näkökulmasta neljään osa-alueeseen: 1) Sosiaalityöntekijän asiantuntijuuteen ja sen käyttämiseen, 2) Eettiseen ja juridiseen osaamiseen, 3) Palveluprosessin ja sen johtamisen osaamiseen ja 4) Monialaiseen verkosto- ja yhteistyöosaamiseen. Osa-alueet eivät ole hierarkkisessa suhteessa toisiinsa, koska asiakasturvallisuuden näkökulmasta nämä kaikki ovat olennaisia.

Työryhmäpuheenvuorossamme kysymme, miten sosiaalityöntekijä voi edistää asiakasturvallisuutta ja miten sen toteutumista valvotaan? Miten sosiaalityöntekijän toimijuutta ja osaamista voidaan arvioida asiakasturvallisuuden näkökulmasta? Miten sosiaalityöntekijälle turvataan mahdollisuus toteuttaa asiakasturvallisuutta työssään?

Asiakasturvallisuuden käsitettä etsimässä

Anneli Pohjola, Lapin yliopisto

Asiakasturvallisuus on sosiaalihuollossa uusi käsite, joka on noussut alan kieleen lähinnä sosiaalihuollon ammattihenkilölain (817/2015) kautta. Laki perustuu pitkälti asiakasturvallisuuden käsitteeseen, mutta sitä ei lakia koskevassa hallituksen esityksessä (354/2014vp) taustoiteta tai määritellä kovinkaan tarkasti. Tilanne on paradoksaalinen: asiakasturvallisuus on lain peruskäsite, mutta sillä ei käsitteenä ole selkeää sisältöä tai määrittelyä jäsenystä. Yleisellä tasolla käsite on rinnastettu terveydenhuollossa jo pitkään käytettyyn ja paljon analysoituun potilasturvallisuuteen, mutta tämänkaltainen vastaavuuden hakeminen ei huomioi sosiaali- ja terveydenhuollon toimintakäytäntöjen ja asiakkuuksien eroja.

Siinä missä terveydenhuollon ratkaisuja perustellaan potilasturvallisuuden takaamisella, sosiaalihuollossa näytetään viljeltävän epämääräisempää palvelujen laadun käsitettä. Sosiaalihuollossa kysymykset asiakasturvallisuudesta ovat kuitenkin tulleet näkyviksi käytännöissä, erityisesti vanhustenhuollon julkisuuteen nousseiden hoivan laiminlyöntien kohdalla. Silloinkin enemmän äänenpainoja vaikuttaa saavan palveluiden valvonnan riittävyys kuin asiakasturvallisuuden toteutuminen. Osataanko sosiaalihuollossa riittävästi ymmärtää, mitä asiakasturvallisuus tarkoittaa alan työprosessien sekä asiakkaiden saamien palveluiden näkökulmista?

Analysoin työryhmäpuheenvuorossani vuonna 2018 tekemäni sosiaalihuollon ammattihenkilölain toimivuutta koskevan kyselyn (Pohjola 2019) avovastausten pohjalta, miten asiakasturvallisuus käsitteenä esiintyy vastaajien ammattihenkilötoimintaa koskevissa kannanotoissa. Luen kyselyn laadullisen aineiston uutta analyysia varten kysymällä, mitä asiakasturvallisuus vastaajien näkemyksissä tarkoittaa ja mitä sillä sosiaalihuollon ammattikäytännöissä perustellaan. Käsite ei erikseen ollut kyselyssä varsinaisten kysymysten kohteena, vaan se nousee enemmänkin spontaanisti esiin vastauksissa, ikään kuin painokkaana sivutuotteena. Tämä kertoo siitä, että käsite tunnustetaan keskeisenä kriteerinä alan ammatillista toimintaa arvioitaessa. Olennaista on kuitenkin se, mitä kriteerejä tämä itsessään onnistuneen ammattitoiminnan kriteeriksi asetettu käsite sisältää. Mitä asiakasturvallisuuden käsite on? Käsite edellyttää tarkempaa analyysia ja tutkimusta saadakseen jäsenyteen sisällön.

13 Perheet, muuttuvat rajat ja vastuut

Työryhmän koordinaattorit:

Henna Pirskanen, tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto, henna.pirskanen(a)jyu.fi

Kati Kallinen, yliopistonlehtori, Lapin yliopisto, kati.kallinen(a)ulapland.fi

Sisarusten välisen väkivallan merkitykset internetkeskusteluissa

Elina Eeva, VTM, Helsingin yliopisto elina.eeva(a)luukku.com

Perheen hyvinvointi liittyy läheisesti perheen sisäisiin vuorovaikutussuhteisiin ja niissä mahdollisesti esiintyviin haasteisiin. Perheissä, joissa on useampi kuin yksi lapsi, on tärkeää tarkastella vanhempi–lapsi–suhteiden lisäksi myös perheen sisarusten keskinäisiä suhteita. Olen tehnyt syksyllä 2018 Pro gradu -tutkielman sisarusten välisen väkivallan merkityksistä. Tarkastelunäkökulmani piti sisällään erityisesti väkivallan kokijan näkökulman. Tutkimuksessa sisarussuhde määrittyi laajasti sisältäen sekä biologisiin että sosiaalisiin suhteisiin perustuvat sisarussuhteet ja suhteet, joissa sisaruus määrittyy yhteisen kodin kautta.

Tutkimusaineistoni koostui internetkeskusteluista, jotka liittyivät Helsingin Sanomissa olleeseen mielipidekirjoitukseen, Iltasanomien kahteen lehtiartikkeliin sekä Kodin Kuvalehden julkaisemaan artikkeliin. Varsinaiset lehtiartikkelit rajasin tutkimuksen ulkopuolelle. Aineiston analyysi-menetelmänä käytin diskurssianalyysia. Tutkimukseni viitekehys perustui sosiaalisen konstruktionismien käsitykseen todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta ja tutkimuksessa sisarusten välinen väkivalta määrittyi osaksi sisarusten ja siten myös perheiden välisiä sosiaalisia vuorovaikutussuhteita. Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, millaisia merkityksiä sisarusten väliselle väkivallalle rakentuu internetkeskusteluissa.

Sisarusten välinen väkivalta merkityksellistyi aineistossani kolmella eri tavalla: kulttuurisesti rakentuneena vaikenemisena, vallankäytön elementtinä ja ajallisesti elämää läpileikkaavana jatkumona. Vaikenemistä leimasi pitkäaikaisuus ja kokonaisvaltaisuus, joka kosketti niin väkivallan kokijaa kuin koko perhettä ja yhteisöäkin. Sisarusten väliseen väkivaltaan liittyi myös voimakas vallan epätasapaino perheessä. Väkivallan ajallinen ulottuvuus nousi tuloksissa esiin vahvasti. Lapsuudessa koettu sisarusten välinen väkivalta vaikutti väkivallan kokijan elämään niin lapsuudessa kuin myöhemminkin.

Tutkimukseni osoittaa, että sisarusten välinen väkivalta on todellinen sosiaalinen ongelma myös Suomessa. Se vaikuttaa perhesuhteisiin monitasoisesti lisäten läheissuhteissa koettu väkivaltaa. Sisarusten välinen väkivalta tulee nähdä sosiaalseksi ongelmaksi, mihin puuttuminen vaatii lisää tietoa ja ymmärrystä perheiden sisällä ja eri viranomaisten kesken. Tästä syystä aiheen avaaminen ja sen esittelemineen olisi erittäin tärkeää.

Interventiopolut lastensuojelun ja perhesosiaalityön kentällä

Marianne Maksniemi, jatko-opiskelija, Itä-Suomen yliopisto marianne.maksniemi(a)gmail.com

Tutkimukseni on väitöskirjatutkimus, osana WELMA-tohtorihjelmaa Itä-Suomen yliopistossa. Tutkimus kohdistuu alle 18-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin, sekä heidän perheisiin, jotka ovat hakeutuneet tai ohjautuneet tietoisesti tai tahtomattaan perhepalveluiden ja lastensuojelun sosiaalityöhön. Tutkimuksessa tarkastellaan työskentelyä julkisella sektorilla, jolla on hyvinvointivaltioon perustuvia velvollisuuksia suhteessa kuntalaisiin. Tutkimuksen tavoitteena on rakentaa aineistolähtöistä teoriaa erilaisista ja eriasteisista intervention keinoista lapsiperheiden sosiaalityössä, johon liittyvät

viranomaisvelvollisuus puuttua, sekä asiakkaan vahva itsemääräämisoikeus hyväksyä tai torjua yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa. Tutkimusaineistona käytetään haastatteluaineistoa ja asiakasdokumentteja.

Sosiaalihuoltolain uudistus velvoittaa muutamaa toimintatapoja lastensuojelun kentällä. Erityisenä muutoksena on uudenlaisen asiakastyypin muodostuminen lastensuojelun rinnalle. Tästä syystä tutkimuksessa pyritään nostamaan esiin tähän liittyviä ilmiöitä asiakastyön kontekstissa lastensuojelulain ja sosiaalihuoltolain soveltamisen eroista ja yhtäläisyyksistä. Merkittävänä painotuksena sosiaalihuoltolain uudistus on puhuttanut asiakkaan osallisuuden toteutumista palveluissa, jotka perinteisesti ovat kuuluneet viranomaisvetoiseen työskentelyyn.

Tutkimuksessa käsitellään arviointia sosiaalityöntekijän toteuttamana toimintana osana viranomaistyötä. Koska arviointi tapahtuu asiakastyön kontekstissa, siihen liittyy myös toiminnallinen ulottuvuus, josta voidaan puhua interventiona. Interventiolla tarkoitetaan eräänlaista väliintuloa ja puuttumista, jota vireillepanot ja alkuarviointi edustavat viranomaisen näkökulmasta. Interventiona voidaan käsittää yksittäisiä tapaamisia tai kokonaista arviointiprosessia, jolloin intervention paikat ovat osa asiakaspolkua lastensuojelun ja perhesosiaalityön alueella. Interventiopolulla halutaan korostaa puuttumisen ja vaikuttamisen tilaa, sekä siihen liittyviä tekijöitä.

Viranomaisen toteuttaman intervention oikeutus perustuu lakiin. Vaikka tutkimus kohdistuu viranomaisen toteuttamaan arviointityöskentelyyn, sen keskeisinä teemoina kulkee mukana osallisuus, asiakaslähtöisyys, dialogisuus ja asiakkaan mahdollisuus osallistua oman asiansa käsittelyyn. Onkin perusteltua kysyä: Missä määrin asiakkaalla on todellinen mahdollisuus vaikuttaa omaan asiakkuuteen ja missä tilanteissa viranomaisvelvollisuus ylittää asiakkaan päätäntävällän.

Perhehoitoon sijoitettujen lasten sisarussuhteet ja vertaissuhteet sijaisperheessä

YTT, yliopistonlehtori Kati Kallinen, Lapin yliopisto kati.kallinen(a)ulapland.fi

Esityksessäni käsittelen perhehoitoon sijoitettujen lasten sisarussuhteita sekä vertaissuhteita sijaisperheessä sijoitetun lapsen näkökulmasta. Perhehoitoon sijoitettuja lapsia on edelleen tutkittu Suomessa vähän. Tuon esiin, millaisia suhteita perhehoitoon sijoitetuilla lapsilla on sisaruksiinsa ja sijaisperheessä asuviin lapsiin ja nuoriin perhesuhteiden neuvoteltavuuden sekä henkilökohtaisen elämän käsitteiden näkökulmasta. Lasten henkilökohtainen elämä on muuttunut merkittävästi huostaanoton ja sijoituksen myötä ja lasten perhesuhteet ovat osaltaan muuttuneet. Huostaanoton ja sijaisperheeseen sijoittamisen myötä lasten elämä on myös vahvasti sidoksissa julkisen vallan tekemiin päätöksiin.

Esityksessäni hyödynnän väitöskirjani jälkeistä tutkimustani varten keräämääni aineistoa, joka koostuu kuudentoista perhehoitolapsen haastattelusta, verkostokartasta ja päiväkirjasta. Lapset olivat haastatteluhetkellä huostaanotettuja ja sijoitettuna perhehoitoon eri puolelle Suomea, osa lapsista oli sijoitettuna sukulaisperheeseen. Lapset olivat iältään 7-12-vuotiaita. Toteutin haastattelut lasten sijaiskodeissa. Olen ottanut huomioon useita eettisiä kysymyksiä tutkimustani varten sekä huomionut aiheen ja kohderyhmän sensitiivisyyden.

Tutkimukseni mukaan sisarussuhteet ovat merkityksellisiä sijoitetuille lapsille ja heillä on myös tärkeitä vertaissuhteita sijaisperheessä. Sekä sisarussuhteet että vertaissuhteet sisältävät myös ristiriitoja ja aikuisten valta näiden suhteiden säätelyssä korostuu. Tutkimukseni osoittaa, että perhehoitolapset tarvitsevat tukea näiden suhteiden ylläpitämiseen ja myös niihin sisältyvien ristiriitojen käsittelyyn aikuisten taholta. Esityksessäni haluan korostaa erityisesti, että sijoitettuja lapsia on tärkeää kuulla heidän näkemyksistään perhehoidosta, esimerkiksi heidän perhesuhteistaan. Suomessa tarvitaan lisää tutkimusta, jossa tuodaan esiin sijoitettujen lasten ääntä. Perhehoitolasten näkemysten kuuleminen haastattelututkimuksessa tuottaa arvokasta tietoa lastensuojelun sijaishuollon kehittämisen kannalta.

Nuorten näkemykset avusta ja tuesta, kun vanhemmalla on päihdeongelma

Henna Pirskanen, YTT, tutkijatohtori, Perhetutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto Henna.Pirskanen(a)jyu.fi (esittäjä)

Kati Kataja, VTT, yliopistonlehtori, Lapin yliopisto

Kristiina Kuussaari, VTT, erikoistutkija, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Marja Holmila, tutkimusprofessori emerita, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Monissa kodeissa vanhempien alkoholinkäyttö hallitsee elämää ja tälläkin hetkellä Suomessa noin 65 000- 70 000 lapsen vanhemmalla on vakava päihdeongelma. Lapset ja nuoret tarvitsevat apua ja tukea selviytyäkseen näissä tilanteissa. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on havaittu, että lasten ja nuorten huomioiminen omille vanhemmille suunnatuissa päihdepalveluissa voi edelleen olla haastavaa. Päihdetyöntekijät voivat kokea tarvitsevansa välineitä lasten ja perheenjäsenten auttamiseen. Käytännöt ja ohjeet tähän saattavat organisaatiossa puuttua, mutta myös vaihtelua organisaatioiden toimintatavoissa voi olla paljon. (Perälä ym. 2014; Itäpuisto 2013.) Kotimainen tutkimustieto siitä, kuinka lapset ja nuoret itse kokevat tilanteensa palvelujärjestelmässä silloin, kun vanhemmalla on alkoholi- tai huumeongelma, on kuitenkin vähäistä.

Tässä esityksessä keskitytään nuorten näkemyksiin avusta ja tuesta palvelujärjestelmässä niissä tilanteissa, kun vanhemmalla on päihdeongelma. Siinä kysytään, 1) millaisia myönteisiä kokemuksia nuorilla on palvelujärjestelmästä 2) millaisia kokemuksia nuorilla on avun ja tuen kohtaamattomuudesta ja mitä he odottavat palveluilta sekä 3) kuinka nuoret kokevat avun ja tuen huostaanoton ja sijoituksen yhteydessä. Alustuksessa keskitytään formaaliin tukeen palvelujärjestelmän taholta ja rajataan sen ulkopuolelle nuorten saama informaalinen tuki esimerkiksi ystävien tai läheisten aikuisten taholta.

Aineistona on THL:n Sata lasissa – varttuminen suomalaisessa alkoholikulttuurissa -hankkeessa vuonna 2014 kerätyt 12–19-vuotiaiden nuorten (N=26) laadulliset haastattelut. Nuorten vanhemmilla oli ollut menneisyydessä tai oli haastatteluhetkellä edelleen päihdeongelmia. Alustuksessa esitellään tuloksia nuorten kokemuksista palveluista sekä huostaanotosta ja sijoituksesta nuorten tukena. Tutkimuksella haluttiin tuoda näkyviksi nuoret päihdeongelmaisen vanhemman läheisinä, joilla voi olla erityisiä tuen ja hoidon tarpeita.